

OKSBØL SOGN

HISTORIE

FORTÆLLINGER

OKSBØL SOGN

udgivet af

Oksbøl Sogneforening

1987

Det er det davle, det javn dæ hænge
og holde ved, næ det miest er glemt,
for la voss itt vær åv dem, dæ slænge
i Grams, hvad Slægte hæ var', og gemt.
Di fremmed Visse kan savt vi brumme,
men synge glæjle vor egen Sang,
næ vi kån mærk den hæ Kraft og rumme
e lidt, dæ styrke vor davle Gang.

Martin N. Hansen

F O R O R D

Med dette tredje bind af "*Oksbøl Sogn. Historier - Fortællinger*" fortsættes linjen fra de to første sognebøger, der udkom i 1980 og 1982. I korte glimt kastes der lys over personer, begivenheder og ting, der alle har det tilfælles, at de på en eller anden måde har rod i Oksbøl Sogn.

Bogens 18 artikler er skrevet af en række mennesker med vidt forskellige forudsætninger, men med samme levende interesse for sognets historie.

Man hører undertiden sagt, at det tyvende århundredes menneske er blevet "historieløst", dvs. at det skulle have mistet interessen for fortiden. Det er nu nok en lidt flot påstand, som denne bog gerne skulle være med til at afkræfte på samme måde, som den i disse år støt stigende interesse for lokalhistorien også gør det. Det er nemlig overordentlig vigtigt, at vi mennesker forstår os selv i en historisk sammenhæng; i modsat fald kommer vi til at svæve frit i luften og vor tilværelse bliver mærkelig tom og indholdsløs.

I en af sine "fluer" siger Storm P.: "Man har ment, at oldtiden ikke vedkommer os, men havde vi ikke haft den, havde vi heller ikke haft nutiden!" Jo, det hele hænger sammen, og fortiden er også en del af vor tilværelse. Derfor skal vi beskæftige os med historien, for kun derved kan vi rigtig forstå, hvorfor vi er blevet til de mennesker, vi er.

Jeg skal her bringe en varm tak til bogens bidragydere, som på denne måde har været med til at lægge endnu nogle brikker i det puslespil, der hedder Oksbøl Sogns historie. Der mangler dog stadig en del brikker, før puslespillet har fundet sin endelige form - om det da nogensinde sker! Forhåbentlig vil der også i fremtiden kunne udgives nye sognebøger, og Oksbøl Sogneforenings lokalhistoriske studiekreds modtager med glæde nye bidrag hertil.

Til slut skal der lyde en tak til redaktionsudvalget for det store og veludførte arbejde, der er gjort i forbindelse med udgivelsen af "*Oksbøl Sogn. Historie - Fortællinger, bd. 3*".

Jordebogen af 1794

Af Henning Wriberg, Nordborg

Ved et rent tilfælde fandt Hans Erik Dominicussen, Oksbøl i 1978 en gammel bog, der lå gemt i et brandsikkert rum i bunden af den ene skorsten på hans gård. Hans mor, Anna Dominicussen, vidste, at bogen havde eksisteret, men var overbevist om, at den var borte for evigt.

Hans Erik Dominicussen viste mig bogen, og jeg gik igang med at finde ud af, hvad den omhandlede.

Det viste sig da, at bogen, som alene omhandler landsbyen Oksbøl, er een ud af mange. Bl.a. har der eksisteret tilsvarende bøger for hhv. Broballe og Mjels, for blot at blive i Oksbøl Sogn, men de er bortkommet.

Bogen er, som det fremgår af titelbladet, skrevet i 1794, og er en fortegnelse over samtlige landbrugsejendommers jorder, som de var blevet fordelt ved jordfordelingen i 1774-1779.

Et gammelt alsisk ordsprog lyder: "Dengang di skrøv e Oastal mæ trie Krykke, diel di e Lænd op i Lykke."

Altså, da man skrev årstallet med tre syvtaller (Krykke - kroge) delte man landbrugsjorden op i småstykker; alle skulle have mulighed for at få del i den gode jord, hvorfor man tilsvarende måtte deles om den dårligere, hvilket medførte de mange smålodder, pudsigt fordelt i forhold til deres ejermænd.

Denne opdeling kan man finde spor af den dag i dag, selv om der i de seneste årtier er sket mange jordskifter og sammenlægninger.

For at give et indtryk af bogens indhold, gengives her titelbladet, samt første kapitel af lovene, præmisserne, som er ganske spændende læsning. Bl.a. kan man læse, hvor meget de enkelte landmænd skulle betale til præsten, degnen, herredsfogeden og sågar til skarpretteren.

Første kapitel er derefter skrevet med latinske bogstaver, ligesom det er oversat til nogenlunde nudansk, blot med den "gamle" retskrivning.

ERD- BUCH

über das Dorf

OXBUUJ,

gehörig zum Lehn Melsgaard,
Amts Nerburg, Insel Hsen.

Ausgefertigt im Jahr 1794.

in Gemäßheit der unter der Direction des
Hoyers und Oberlandinspectors wie auch
Oberlandmessers Bruup
in den Jahren 1774 = 1779
vorgenommenen Vermessungen

ERD - BUCH

über das Dorf

O X B U L L

Gehörig zum Lehn M e l s g a a r d

Amts N O R B U R G , Insel A L S E N

=====

Ausgefertigt im Jahr 1794

in Gemässheit der unter der Direction
des Majors und Oberlandinspectors wie
auch Oberlandmessers B r u y n in
den Jahren 1774-1779 vorgenommenen

Vermessungen

=====

Vorbericht.

I^{tes}

1) Die in diesem Vertheil beschriebenen Landstücke sind nach der vom
höchsten Richte genehmigten und gegebenen neuen Karte 16 Jann.
brünigke Aufst. -

Auf diese Landstücke sind 320, auf einen Acker 40. und
auf einen Ackerstück Acker 2 1/2 schlesische Scheffel - Rhein.
Land. Richte genehmigt -

2) Alle Wälder und Ackerstücke sind abgezogen, und es sind nur
Wälder übrig, über einen Acker Stück, so ist es nicht anders und
bei jedem Stück angegeben, dass schlesische Acker eine volle Acker
Stück gut gut sein sind -

3) Der Acker der auf jedem Stück gegebenen Landstücke ist
nach dem vom höchsten Richte genehmigten und gegebenen neuen
und Landvertheilung Karte Brünigke Land Wälder
Landvertheilung Karte, vom Landvertheilung Karte Schött,
und Evert und dem Landvertheilung Karte Hollmer
und Vogelsang, nachstehend angegeben von der höchsten
Landvertheilung - Landvertheilung Karte zu Land -
Landvertheilung Karte dieser Landvertheilung Karte, von
Landvertheilung Karte -

II^{tes}

Die Genehmigten nachstehend Landvertheilung Karte (Landvertheilung)
Landvertheilung Karte (Landvertheilung) vom 16. Mai 1793
Landvertheilung Karte sind folgende:

A. O.

V O R B E R I C H T

I^{mo}

1. Die in diesem Erdbuch aufgeführte Ländereien sind nach der Hamburger Rute gemessen, und gehen auf eine Rute 16 Hamburger Fuss. Auf eine Tonne sind 320, auf einen Scheffel 40, und auf einen Sechszehnteil Scheffel $2\frac{1}{2}$ solcher Hamburger Quadrat-Ruten gerechnet.
2. Alle Wege und Fuss-steige sind abgezogen, und wenn ein Weg quer über eine Koppel geht, so ist es überdem auch bei jedem Stück angeführt, dass solcher gleich wie alle Fuss-steige gutgetahn sind.
3. Die Slachsicht, der auf jedem Stück gesetzten Bonitet ist von dem Herrn Justitzraht Amhders, wie dem Major und Oberlandinspector Bruyn denen Weil: Herrn Cammerraht Dröhse, Herrn Landinspektoren Schött und Evert und denen Landverständigen Hollmer und Vogelsang, welche insgesamt von der königl. Schleswig-Holsteinischen Landcommission zu dem Setzungsgeschäfte dieses Lehns committirt waren, bewerkstelligt.

P R Æ M I S S E R

=====

I^{mo}

1. De i denne Bog opførte Jorder er maalt efter Hamborger-Roden, og paa een Rode gaar 16 Hamborger Fod.
Paa een Tønde er regnet 320, paa een Skæppe 40 og paa een sekstendedel Skæppe $2\frac{1}{2}$ saadanne Hamborger-Quadrat-Roder.
2. Alle Veje og Fodstier er fratrukne, og naar en Vej gaar over en Græsgang, saa er det derover ogsaa anført ved hvert Stykke, saa at saadanne straks, ligesom alle fodstier, er godtgjorte.
3. Overslaget, der er afgivet for hvert Stykkes Bonitet, er gennemført af Herr Kammerraad Dröhse, Herr Landinspektør Schött og Evert og disses Landssagkyndige Hollmer og Vogelsang, som alle af den Kongelige Slesvig-Holstenske Landskommission var befuldmægtigede til Lovgivningsforretningen for dette Lehn.

En Rode er lig med ca. 12 danske fod.

Fra hus til hus i Mjels

Af Hans Eriksen, Mjels

Færgevej 38

Art. nr. 31 - areal: 1157 m²

Huset, der ligger lidt tilbagetrukket vest for vejen, er opført omkring 1895 af Christian Jørgensen ("Jøssen"), der var gift med Christine ("Stina"). I deres tid hørte der et lille areal til huset, en del af Fladbjerg, hvor senere maskinfabrikken, PEHAMA (art. nr. 207) og to beboelseshuse (art. nr. 201 og 202) blev bygget.

"Jøssen", der skrev sig som "inderste", husker man bedst som "husfar" med skjortebukser eller forklæde på. "Stina" var "sy-pig", og hos hende lærte byens unge piger at sy udstyr. Deres eneste datter, Christine ("Didde") blev gift med snedkermester Henrik Schlichting i Broballe.

Den næste ejer af huset var murermester Jacob Witte, der sammen med sin hustru Sofie Witte, f. Schlichting (søster til Henrik), boede her i en årrække, inden de i 1953 flyttede til et nyopført hus på Østervej 2 (art. nr. 199).

Jacob Witte solgte huset til Christina Grüne, f. Krogh, enken efter den mangeårige førstelærer i Mjels, Karl Niels Grüne, der døde i 1949. Hun var født på Pommersgård (art. nr. 15) i 1896 og hun døde i 1984. Datteren Kate - eneste barn - bor nu i Horsens og efter moderens død solgte hun huset til de nuværende ejere, Erik Bladt og Karin Andresen.

Færgevej 40

Art. nr. 110 - areal: 646 m²

Næsten vinkelret ud til vejen ligger "Stinne Bang's hus". Anna Kirstine Jensen Bang ("Stinne") ernærede sig som sypige og døde ugift i 1941. Hun havde arvet huset efter sine forældre, murer Hans Jensen Bang og Ellen, f. Rasmussen.

Efter "Stinne" havde huset en række skiftende ejere, inden det blev købt af Frederik Hansen og hustru, Anna Kathrine. Frederik var søn af møller Peter Hansen, Mjels Mølle.

I årene 1908-1919 var Frederik forpagter af møllen, og herefter flyttede han til Sundeved, hvor han drev Stenderup Mølle. Herfra flyttede hanså tilbage til huset i Mjels. Anna Kathrine var datter af husmand Jørgen Nielsen, Mjels Næs - i daglig tale kaldet "Jørgen Måj". I sine sidste leveår boede hun på Nordborg Plejehjem, hvor hun døde i 1979, 96 år gammel.

Af Frederik og Anna Kathrine's børn bor ingen i Mjels.

Efter Anna Kathrine Hansen's død er huset blevet handlet flere gange. Nuværende ejer er Svend Meyer.

"Stinne Bang's hus" lå tidligere i Bonde's "Affelgård". Her lå det på "fremmed grund", hvorfor det blev revet ned af ejeren og genopført på det nuværende areal, som antagelig er udstykket fra art. nr. 31 (naboejendommen).

Færgevej mellem Næsvej og Hjørnet

Nedlagt ejendom - art. nr. 12.

På det område, hvor det nybyggede område, kaldet "Trekanten" i dag ligger, lå indtil 1939 en landbrugsejendom. Under det heftigste tordenvejr, nogen i byen kan mindes, nedbrændte ejendommen efter et lynnedslag den 15. juli 1939. Den opståede brand slukkedes næsten af det meget voldsomme regnvejr.

Den daværende ejer var Jes P. Mortensen, Mjelsgaard, som havde købt ejendommen til sønnen, Jørgen Mortensen. Efter branden gik Jes P. Mortensen i forhandling med flere landmænd, bl.a. Kristian Sørensen (art. nr. 15) og Peter Schmidt (art. nr. 18) om jordfordeling. Det resulterede i, at ejendommen fik sin nuværende beliggenhed på Lervandstedvej mellem ejendommene "Els-højgaard" (art. nr. 6) og "Nederlundgaard" (art. nr. 101). Opførelsen af de nye bygninger skete i 1940, og året efter overtog Jørgen Mortensen den udflyttede ejendom.

De nedbrændte bygninger var gamle og stråtakte. Laden lå ud til og langs med vejen, der på dette sted var ualmindelig smal, idet der mellem laden og vejen løb en rende med spildevand og regnvand. "Renden" løb langs hele Lillegade og den var forsynet med såkaldte "bolbroer", dvs små gennemløb, der var opbygget af kampesten med flade overliggere, der på denne måde dannede overkørsler over "Renden". Det var et meget yndet legested for børnene, der selvfølgelig forsøgte at få små halmstrå o.l. til at sejle ned ad vandet gennem "bolbroerne".

Af tidligere ejere af ejendommen kan nævnes Jes Chr. Jessen, kaldet Jes Bovrup den Ældste. Han efterfulgtes af Christian Nielsen, der var tilflytter fra Helved, Notmark Sogn. Hans datter, Anna, blev gift med Nis Mortensen, og de drev ejendommen frem til 1924.

Samme år skete der en omfattende ombytning og handel med marker og enkelte ejendomme i forbindelse med Peter Davidsen's salg og delvise udstykning af Mjelsgaard. Nis Mortensen solgte ved denne lejlighed ejendommen og købte ejendommen, art. nr. 12 af Jes P. Mortensen, der havde overtaget Mjelsgaard .

Ejendommens næste ejer var en handelsmand, P. P. Jensen. Han solgte efter kort tid til Mathias Petersen, søn af Christen Petersen, Mjels Kro. Efter faderens død i 1927 drev Mathias Petersen Mjels Kro sammen med sin mor (jfr. artiklen om Mjels Kro). I 1932 solgte han ejendommen til Nis Schultz. Ejendommen blev atter handlet i 1937, idet Nis Schultz købte en gård i Holm; han solgte ejendommen i Mjels til Jes P. Mortensen, der sammen med sønnen, Jørgen Mortensen, drev art. nr. 12 ud fra Mjelsgaard indtil branden i 1939.

En del år efter branden og udflytningen af ejendommen overtog Peter Schmidt (art. nr. 18) den ryddede grund med have og eng, i alt ca. 6000 m². Senere overtog Hans Chr. Petersen arealet sammen med Peter Schmidt's ejendom - Peter Schmidt var Hans Chr. Petersen's morbror. I 1968 opførte han et aftægtshus på grunden (se nedenfor under Hjørnet 2, art. nr. 185). Den øvrige del af arealet blev solgt til murermester Povl Kjærgaard, der lod arealet udstykke til byggegrunde.

Den i 1939 nedbrændte ejendom - art. nr. 12

I løbet af de følgende år blev området lidt efter lidt bebygget, således, at der i 1973 var opført syv enfamiliehus på arealet. Der skulle dog gå endnu nogle år, inden vejforholdene i området var i orden. Først efter lange forhandlinger med Nordborg Kommune fik man ordentlig asfaltbelægning og gadelys - begge dele måtte dog for størstedelen betales af beboerne selv. "Trekanten"s officielle navn er i dag "Hjørnet".

*****

Hjørnet 1

Art. nr. 246-247 - areal: 1127 m²

Ejer: Hans Grau Olesen, der selv har opført huset i 1973. Han er født i 1950 i Sdr. Felding og søn af Svend og Kathe Olesen (art. nr. 6, Lervandstedvej 3).

*****

Hjørnet 2

Art. nr. 185 - areal:

Som ovenfor nævnt er dette hus det første, der blev bygget på "Trekanten". Det blev opført som aftægtshus for Hans Chr. Petersen (f. 1913) og hustru Agnes (hun var datter af gårdejer Jørgen Peter Petersen, Kær, Ulkebøl Sogn, f. 1913 og død december 1985).

I årene 1942-47 drev de Hans Chr. Petersen's fødegård (art. nr. 45 og 134, nuværende Østervej 15). Da Hans Chr. Petersen's morbror, Peter Schmidt, gik på aftægt, overlod han nevøen sin ejendom, art. nr. 18 (Færgevej 39) i 1948. Selv købte Peter Schmidt huset, art. nr. 147 (Nedervej 2).

Frem til 1968 drev Hans Chr. og Agnes Petersen ejendommen, art. nr. 18, hvorefter de overlod den til sønnen, Hans Jacob Petersen. Efter nogle år solgte han bygningerne til Nordborg Kommune, hvorefter han byggede ny beboelse og avlsbygninger på Solbækvej 2.

*****

Hjørnet 3

Art. nr. 240 - areal: 1102 m²

Ejer: Frede Christian Andersen, f. 1938 i Blans og Ingrid Andersen, f. Abrahamsen, f. 1935 i Kværns. De er tilflyttet i 1973 og har et barn.

*****

Hjørnet 4

Art. nr. 245 - areal: 633 m²

Ejer: Poul Erik Henriksen, f. 1944 i Nykøbing Mors og Sonja Henriksen, f. Christensen, f. 1944 i Haverslev Sogn, Thy. De er tilflyttet i 1973 og har tre børn.

*****

Hjørnet 6

Art. nr. 244 - areal: 980 m²

Ejer: Johan Asmus Peter Christensen, f. 1930 i Sønderborg og Wilhelmine Mathilde Christensen, f. Frederiksen, f. 1938 i Bov Sogn. De er tilflyttet i 1972 og har tre børn.

*****

Hjørnet 8

Art. nr. 242-243 - areal: 1477 m²

Ejer: Hans Peter Hansen, f. 1928 i Svenstrup og Gerda Hansen, f. Westen, f. 1942 i Blans. De er tilflyttet i 1972 og har 2 børn.

Hjørnet 10

Art. nr. 241 - areal: 742 m²

Ejer: Kaj Hansen, f. 1926 i Mommark og Marie Hansen, f. Thomsen, f. 1930 i Dybbøl.

De er tilflyttet i 1970 og har 2 børn.

*****

Syd for art. nr. 185 (Hjørnet 2) går en fodsti fra "E Stuga" (Færgevej) til "Østerballe" (Østervej). Den første del af stien danner en ensporet kørevej ind til ejendommen, art. nr. 118. På denne grund lå tidligere et gammelt stråtækt aftægtshus, der hørte til ejendommen art. nr. 12. Det var sidst beboet af denne ejendoms tidligere ejer, Jes Chr. Jessen (Jes Bovrup den Ældste). Til huset hørte et mindre jordareal (ca. 0,8 ha), som arvingerne efter Jes Chr. Jessen overtog og videredrev, indtil 1919, da både hus og jord blev solgt til Hans Rehoff (art. nr. 19, Lillegade 2) for 7000 Mark. Huset var omgivet af store, gamle lindetræer og kaldtes i spøg ofte for "Lindely". Både huset og træerne blev i 1933 fjernet af Hans Rehoff, der året efter opførte et nyt aftægtshus på grunden. Hans og hans hustru, Anna, f. Schmidt (datter af Thomas Schmidt, art. nr. 18), kom dog ikke til at bo i huset, idet Hans Rehoff døde kort tid efter, at det stod færdigbygget.

Hjørnet, 1987

Denne artikel er en fortsættelse af Hans Eriksen's artikler "Fra hus til hus i Mjels" i "Oksbøl Sogn. Historie - Fortællinger", bd. 1: p. 20-26 og bd. 2: p. 77-80.

KRIGSMINDER

af en der selv var med

Andreas A. Krogh, født den 14. november 1891 i Oksbøl på Als som søn af en gårdmand, har til sin sønnesøn, Jørn Krogh, fortalt om nogle af sine oplevelser som tysk soldat under Første Verdenskrig.

Andreas A. Krogh

Jørn har nedfældet disse beretninger og lader her bedstefar fortælle:

"Jeg havde aftjent min værnepligt ved infanteri-regimentets 6. kompagni (8. Kreis Nr. 61 i Thorn ved den russiske grænse).

Jeg blev indkaldt den 11. oktober 1911 og hjemsendt den 18. september 1913 som reserve. Vi nåede nu frem til 1914, og Første Verdenskrig var brudt ud, hvilket for mig som reservesoldat betød, at jeg omgående skulle melde mig til krigstjeneste.

Jeg skulle stille på Junker-Holweg-kasernen i Flensborg den 1. august 1914.

Her kom jeg ind til 1. Bataljons infanteriregiment; Reg. 86, 4. Komp. (Aktiv-regimentet).

Fra Flensborg rejste vi over Hamborg til Aachen. Der havde vi nogle dages ophold, hvor vi havde forskellige øvelser. Undervejs fra Flensborg til Aachen smed begejstrede mennesker madpakker ind i togene til os soldater, især i Hamborg.

Fra Aachen gik turen gennem Belgien til Frankrig. Indrykningen i Belgien var en overtrædelse af de gældende regler, idet Belgien var et neutralt land, og vi blev derfor overfaldet flere gange; første gang, da vi gik over den belgiske grænse.

Da vi var nået et stykke ind i Belgien, blev vi beskydt af både belgiske soldater og civile. Den belgiske civilbefolkning gjorde også stor modstand mod os ved at bygge barrikader og vælte træer ud over vejene for at gøre fremrykningen så besværlig som mulig for os.

Vi rykkede videre og nåede til Liege, hvor vi havde den første store kamp med de belgiske soldater. Dette slag varede fra den 12. til den 14. august. Vi vandt, men der var mange faldne på begge sider. De belgiske soldater og civilbefolkningen, der hovedsagelig bestod af ældre mennesker og kvinder med børn, flygtede til andre, sikre steder.

Derefter rykkede vi videre mod Gete-floden, hvor vi kom i kamp med belgierne den 18. - 19. august. Ved dette slag var der også mange faldne, som ved det første. Så gik det videre mod Mons nær den fransk-belgiske grænse, hvor vi atter kom i kamp med de belgiske soldater. Det var den 23. - 24. august, og det slag forløb som de foregående. Efter dette slag rykkede vi over den franske grænse mod Chateau Thierry i Frankrig.

I Belgien fik vi et varmt måltid om dagen og lidt tørt brød, vand og hvad vi ellers kunne stjæle os til.

Våbenudrustningen var næsten ens for begge parter, men vi var bare bedre uddannet.

Den 6. september var der lovet os en fridag, der gik i vasken, da franske soldater tidligt om morgenen begyndte at angribe. Vi blev alarmeret til hurtig udrykning. Selv om vi var solstegte, sultne og udasede, gjorde vort kompagni sig klar til kamp. Inden vi tog af sted, tog vi hul på vor reserve-dåsemad; vi måtte kun åbne den i yderste nød, da vore forsyningstroppe ikke kunne følge med under den hurtige fremrykning. Nu gik marchen hurtigt mod fjenden. Da vi nåede dem, måtte vi smide os på en flad, åben mark. Her kunne mange af os få dækning bag store møgbunker. Så snart der var stilstand i skydningen, måtte vi hurtigt frem. Lidt længere fremme lå vor maskingevær-afdeling på en skrænt. Her var køretøjerne godt beskyttede, men de blev hurtigt ukampdygtige, så vi måtte af sted med bøsserne. Ovenfor skrænten lå en stor kløvermark og ca. 200 m længere fremme lå en stor skov. Vi søgte hurtigst muligt at komme gennem kløvermarken og komme i dækning i skoven, da vore kanoner ikke nåede at komme i funktion. I kløvermarken faldt en masse soldater; mange var døde og mange var sårede. Da franskmændene opdagede, at vor maskingevær-afdeling var skudt i grus, besatte de skoven og var klar til at tage imod os. I kløvermarken kunne vi dække os, da kløverne var meget høje; jeg og mange andre nåede at komme op i skoven. Da vi kom op til skoven, var den som blæst for franskmænd; de havde trukket sig tilbage til deres troppeafdeling. De tyske officerer prøvede at samle de resterende soldater og kommanderede os videre gennem skoven. Pludselig begyndte franskmændene at beskyde os med alle mulige våben (kanoner, granater og schrapelss-granater

med små projektiler). Her blev jeg såret; jeg fik en kugle gennem knæet. Jeg og mange andre, der havde mulighed for at komme tilbage, gjorde hvad vi kunne for at komme i sikkerhed. Jeg kravlede tilbage til vore sammenskudte maskingeværer.

Herfra blev jeg kørt til en forbindingsplads med en vogn, der ellers var beregnet til at transportere maskingeværer. Den første forbindelse havde jeg selv lagt lige efter, at jeg var blevet såret. På forbindingspladsen var jeg natten over. Det var meningen, at vi skulle afhentes herfra, men nu var franskmændene begyndt at gå fremad igen, og der blev ikke tid til at tage sig af de sårede. Hvem der på nogen mulig måde kunne hjælpe sig selv skulle det.

Jeg kom fra forbindingspladsen tilbage til Chateau Thierry, hvor jeg kom på hospital og blev forbundet. Jeg var her kun et par dage, så kom franskmændene og tog os til fange. Vi blev transporteret til banegården og kom med et godstog til Bordeaux, hvor vi kom på hospital. Her kom jeg først under rigtig lægebehandling med mit knæ, der nu var i en elendig forfatning. Der var gået betændelse i såret, da der havde sat sig noget stof fast i såret. Jeg blev behandlet uden bedøvelse, hvilket var meget smertefuldt. Jeg fik ståltråd med gaze og jod trukket frem og tilbage i såret for at få det rensat. Her var jeg i en halv snes dage, så måtte vi atter forflyttes, fordi vi var ilde set af befolkningen. Man var bange for, at det blev til mytterier. Herfra blev vi så flyttet ved nattetide. Der kom en hel konvoj lastbiler, overtrukket med sejl, for at ingen skulle kunne se, hvad der blev kørt med. Vi blev læsset ind og kørt til banegården, hvor vi opholdt os til næste dag. Derpå blev vi så kørt ned i Pyrenæerne, til en by, der hed Laint pu-de Port, og derfra højt op i bjergene til et ensomt gammelt kloster. Her ankom vi om aftenen og blev lukket ind i et meget fugtigt og mørkt kælderrum til næste dag. Det var en uhyggelig nat, da ingen af os endnu var raske.

Næste morgen blev vi lukket ud og fik lov til at opholde os i værelserne i klostret. På dette sted var vi ca. tre uger, så blev vi atter forflyttet, fordi de ikke kunne skaffe levnedsmidler nok til os. Nu kom vi atter tilbage til Bordeaux, og herfra blev vi sejlet ud til en ø i Atlanterhavet; øen hed Oleron. Vi kom til at ligge i en stor hal med brosten. I hallen havde der været opmagasineret krigsmaterialer, og her sov vi på brostenene med vore støvler som hovedpude. Vi blev så forfærdelig lusede, at vi kunne bruge meget af dagen til at fange lus. Herude var vi ca. tre uger, så måtte vi atter flytte, fordi de ikke kunne skaffe ferskvand nok til os. Så kom vi atter tilbage til Bordeaux; her måtte vi afvente et skibs ankomst. Nu skulle vi til Afrika. Der var 500 mand i hver transport, og jeg kom med i den fjerde. Jeg fik nummer 1848.

Vi kom med fragtskib til Casablanca. Da vi kom ombord, blev vi lukket ned i lasten, og her var vi omtrent kun henvist til vor køje, der var så fedtet og snavset af negre, at vi var meget ledede ved det. Der var så mange rotter dernede. Manden, der lavede mad, ledte maden, der var en slags suppe, ned til os gennem en slange og ned i et kar, som vi så selv måtte betjene os af. De fleste af os havde heldigvis vort krigsbæger i behold. Hvem der ikke havde det, måtte tage for sig med hænderne.

Den 30. november 1914 ankom vi til Casablanca. Her måtte skibet kaste anker langt ude fra kysten, da vandstanden var for lav til, at store skibe kunne gå i havn. Vi blev sejlet ind i pramme, og prammene blev trukket af mindre skibe. Der var ca. 50 mand med hver gang. For at vi kunne entre prammene, blev der på dækket bredt et net ud, som vi skulle træde ind i. Når nettet var fyldt, blev det trukket sammen, og vi blev hejst ned i prammene. Det var ingen behagelig tur. Hvis der var en, der kom til at sidde i klemme med foden, kom han med tilbage til skibet med hovedet nedad. Vi kom ikke i land i selve havnen.

Hvor vi kom i land, var der ikke meget plads; bare en ganske smal trappe, som kun een mand kunne entre ad gangen. Her stod to negre og tog imod os, en i hver hånd for at det skulle gå hurtigt. Da vi var kommet fra borde, blev alle mand samlet, så gik turen et par hundrede meter op gennem byen, anført af seks gendarmere. Deroppe blev vi spærret inde i en stor indelukket gårdsplads. Da portene var lukket, fik vi ordre til at klæde os af, så blev alt vort tøj undersøgt. De tog alt, hvad de fandt, ure, lommeknive, og hvad vi ellers havde. Det eneste, de ikke tog, var de par skillinger, vi havde på os. Jeg var så heldig at beholde mit lommeur, for jeg havde syet det ind i reverset på min militærtrøje; det slap lykkeligt igennem til megen glæde senere hen.

Efter endt undersøgelse måtte vi tage tøjet på igen. Derpå blev vi ført hen til et telt-lager et stykke derfra, hvor vi opholdt os en uges tid. I den periode blev vi lægeundersøgt og vejet hver dag. De, der blev fundet tjenlige til arbejde, blev sendt ud i ørkenen. Vi kom først med et lille tog fra havnebyen, så langt der var lidt beboelse. De, der ikke var raske nok, måtte blive tilbage til videre behandling.

Her afventede vi flere fangers ankomst. Da vi var samlet 210 mand, gik transporten så videre med kameler. Kamelerne var kun beregnet til provianten, vand og hvad der ellers kunne blive brug for. Fangerne måtte gå. Efter 3-4 dages march nåede vi bestemmelsesstedet, hvor der stod en teltby parat til at tage imod os. Der var gravet en dyb bred grøft omkring hele lejren med et solidt pigtrådshegn, og der var kun een indgang. Vi var 210 mand i hver lejr, med 11 mand i hvert telt. Vi blev skarpt bevogtet om natten, hvor der red arabere omkring lejren. Om dagen blev vi sat til at lave landevej. Vi skulle sprænge klipper og forarbejde dem til landevejsbelægning, hugge skærver og hvad det ellers fører med. Vi begyndte tidligt om morgenen, og arbejdede til sent om aftenen, med 5 timers pause midt på dagen. Vi måtte da ikke komme udenfor, da der var helt uudholdeligt varmt. Vi fanger skiftedes til at hente vand. Denne transport bestod af et to-hjulet køretøj med en metalbeholder, forspændt et muldyr, plus kusk, fangevogter og en fange. En sådan transport varede hele dagen, da vi jo ikke måtte komme udenfor i timerne midt på dagen. Ved denne brønd, der lå midt ude i det flade, sandede landskab, boede en lille familie i telt; de havde opsyn med brønden.

Under arbejdet med at fylde beholderen, var jeg så uheldig at tabe spanden ned i brønden. Nu var gode råd dyre. Vagtmanden, der var kendt med forholdene, fortalte mig, at hvis jeg havde penge

til at betale med, kunne jeg måske få araberer til at dykke ned i brønden efter spanden. De par skillinger, jeg havde med fra Frankrig, havde jeg fået vekslet om til Marokkanske mønter. Vagtmanden agerede tolk, og vi blev enige om prisen. Araberen svingede sig nu op over brøndkanten, tog et par dybe åndedrag og forsvandt i brønden. Første dykning mislykkedes, men anden gang kom han op med spanden. (De fattige arabere, der kun ejede få mønter, opbevarede dem i munden).

Vi blev efterhånden alle syge af malaria, og led mange svære kvaler. Arbejdsgangen var meget hård; vi skulle arbejde hver eneste dag, om vi kunne eller ej, og vi måtte ikke snakke med hinanden i arbejdstiden. Når vi havde forset os, enten ved ikke at holde mund, eller været grove overfor vor vagtmand, blev vi hejst ned i en 5-6 meter dyb, tør brønd, hvor vi så måtte sidde 3-4 dage, alt efter forseelsen. "Jeg har prøvet det". Der var jo altid nogen dernede, og det var meget ubehageligt, da vi måtte forrette vor nødtørft dernede. Vor forplejning, der bestod af tynd suppe, blev hejst ned til os. (Der fandtes også andre grælle afstrafningsmetoder, som jeg vil udelade her).

Min første adresse var Au-el-baida-1848. Da vi havde arbejdet der et stykke tid, blev vi flyttet 50 km længere frem til et andet teltlager, alt under samme kår. Her var adressen Sidi-el-aidi-1848.

Det varede længe, inden jeg fik min første post hjemmefra, nok fordi jeg gennem et halvt år var meldt savnet. Jeg havde skrevet hjem, men posten var ikke nået frem. Forplejningen var meget ringe og sparsom, drikkevandet ligeså. Vi havde diarré i al den tid, vi var der, og dagene var lange og triste.

Det var en fransk professor, Paul Verrier, der var dansk gift, der påtog sig at opsøge dansksindede sønderjyder (fra Schleswig-Holstein) og få dem samlet i en dansk-fransk fangelejr, der kaldtes Aurillac-foreningen. Det var et meget stort arbejde, som jeg mangler ord til at beskrive. Der var flere tusinde fanger i Nord-Afrika, og hvor der så igen kun fandtes en eller to danskere i de forskellige lejre. Jeg var i Afrika i ca. 11 måneder.

En dag blev vi alle beordret til at træde an, hvorefter det blev beordret, at alle, der kunne tale det danske sprog, skulle træde frem. Jeg var den eneste, der trådte frem, men jeg vidste, der var en til, så jeg pegede på ham, og han trådte så frem. Vore tyske kammerater troede, at vi var "Vaterlandsverräter". Der gik nu kun et par dage, så kom der besked en eftermiddag om, at vi skulle være rejseklar ved midnat, hvor vi ville blive afhentet. Alt foregik i dybeste hemmelighed. Ved midnat blev vi så afhentet, og uden for lejren fik vi trykket en madpakke i hånden; den skulle slå til, til vi nåede bestemmelsesstedet. Da vi kom ind til havnebyen, var vi 16 danskere. Flere var fra Elsass-Lothringen og Polen, men dem husker jeg ikke tallet på. De skulle også med tilbage til Frankrig. Da jeg forlod lejren, var over halvdelen allerede døde; resten havde ikke langt igen. Vi måtte gå til fods, indtil vi kom til det samme lille tog, der havde kørt os derud. Da vi kom til Casablanca, gav vore vagtmænd os en flaske vin til at styrke os på. De havde været venlige og imødekommende på hele turen.

Vi blev ført hen i den samme fangelejr, hvor vi havde været før. Her skulle vi have god forplejning et stykke tid, for at vi kunne komme til kræfter, så vi kunne modstå rejsen til Frankrig. Inde i Casablanca lå der en pakke og ventede på mig med undertøj og røgede madvarer. De varer blev gemt til tilbagerejsen til Frankrig. Vi vidste jo ikke, hvordan forplejningen ville blive på skibet.

Vi kom med et fragtskib, der var lastet med kreaturer og heste i den ene ende og korn i den anden. Vi havde vort opholdssted nede ved kreaturerne, som vi hjalp til med at fodre og holde rene. Vi sov i rent hø og forplejningen var god. Vi sejlede fra Casablanca gennem Gilbratar, op gennem Middelhavet og til Marseille.

Da vi ankom til Marseille, blev vi afhentet af et mindre skib, der førte os til et større skib, der lå for anker. Der skulle vi i karantæne for smitsomme sygdomme. Vi blev undersøgt og fik indsprøjtninger hver dag.

Efter endt behandling gik turen til Marseille og derfra til fangelejren Aurillac. Den første vinter, jeg var i Frankrig, var jeg hele tiden inde i fangelejren. Vi fik det meste af tiden til at gå med at spille kort. Som regel sad vi i sengen to og to i hver sin ende.

De faglærte, især skomagere og skræddere, havde altid nok at bestille; de kom næsten aldrig med ud på landet.

Da det blev forår, og vejret var rimeligt, kom vi på skovarbejde. Der skulle bruges meget tømmer til understænder (skyttegrave) ved fronten, og alle stykker skulle have et bestemt mål. Alt tømmer skulle vi fragte ind til byen på to-hjulede kærre, forspændt et par køer. Hele sommeren slog vi græs med le rundt omkring på de forskellige gårde. Vi var altid seks mand på et hold, og arbejdede ikke altid på den samme gård. Undertiden var der en vagtmand med; han skulle holde opsyn med os alle, selv om en var eet sted, fire et andet sted og een et tredie sted. Om aftenen blev vi samlet i kvarter. Om søndagen havde vi i for det meste fri og skulle vaske og ordne vort tøj. Engang blev vi indlogeret i et tomt hus midt i byen. Det var nu kun for et kort stykke tid, for det spøjte der. Det var rigtig uhyggeligt. Ved midnatstide, og i det hele taget når det var mørkt, blev alle døre åbnet og lukket. Den ene dør peb, og der blev rendt op og ned adtrappen. Det gav en forfærdelig uro, men når lyset blev tændt, var der intet at spore. Vi skaffede os nogle stearinlys, der brændte hele natten, og så var der ikke noget i vejen. Da vi ikke kunne skaffe flere lys, ville vi ikke blive der længere.

Vi har været mange forskellige steder på arbejde, nogle gange i længere perioder. Vi havde det gennemgående godt alle steder. Jeg var en overgang enekarl hos en gammel enke. Hun havde tre sønner, der alle var ved fronten. Hun var som en mor for mig. Hvis hun havde været i byen, kom hun altid med flere små poser tobak til mig. Hun kærnede også af og til lidt smør, da hun vidste, at vi brugte smør herhjemme. Til gengæld hjalp jeg hende så godt jeg formåede. Aftenerne brugte vi til at knække

valnødder; kærnerne blev samlet i sække, og blev så malet i en mølle i byen. Der var jeg i 3/4 år. I den plads var jeg somme tider med til at hjælpe til ved bagningen. Flere landbrugere var sammensluttet om et bagehus (ovnen) midt i byen. Der blev fyret op en gang om ugen, og alle mødte op med det brød, de ville have bagt. Ellers var arbejdet omtrent det samme alle steder.

Den sidste vinter i fangenskab var vi i lejren næsten hele tiden. Da krigen var ovre, spredte nyheden sig hurtigt. Vi blev hentet hjem fra markerne, og det var en lige stor glæde for vore franske venner, som det var for os selv. Nu kunne de jo også vente deres egne hjem. Meget af tiden den sidste vinter gik med kortspil, men vi var også ude at røre os hver dag. Det hændte også, at nogle bagte pandekager; melet fik vi, når der kom en lastbil med forsyninger til køkkenet. Fangerne skulle hjælpe til med at bære sakkene ind, og så skete det jo, en gik forkert ind ad dørene. Fedt kunne vi købe i kantinen, og i hver stue var der en kanon-kakkelovn, der kunne bruges til bagning. Brændet blev som regel også stjålet. Der blev også savet brænde af bjælker og lægter fra tagkonstruktionen, så det var farligt at bo der.

Da frihedens time endelig oprandt, skulle jeg have været med den første transport til København, men jeg blev syg af "gribbe"-influenza; jeg var meget syg. Jeg blev tilset af lægen fra byen og blev behandlet med tabletter. En dag bad jeg en ven, en landmand Joh..Jørgensen fra Oksbøl, om han ville købe en flaske vin til mig. Vinen blev kogt og nydt, og det hjalp mig igennem krisen. Nu bedredes jeg langsomt dag for dag. Jeg fik fangenskabets forlænget med en måneds tid, men frihedens time oprandt dog også for mig. Et sted ind i april rejste vi fra Aurillac med tog lige til havnebyen Dunkerque, hvor vi blev indskibet.

Ved flodtid blev der kastet los, og gennem sluserne stod skibet ud i kanalen mod den engelske kyst. Sejladsen foregik under lodsledsagelse langs den engelske kyst, hvor der endnu var minefare, og hvor vi til højre for os kunne iagttage sænkede skibe af enhver art - mastetoppene ragede op over vandet.

Natten til den 11. april lå "St. Thomas" for anker i Jammerbugten - og jammer var der ombord. Nordsøen havde ikke været helt rolig, og den havde ikke taget hensyn til overfyldte maver i en udsultet krigsfanges magre krop. Der var blevet ofret til havguderne, elendigheden blandt passagererne var stor. Men efter en nogenlunde rolig nat fortsatte kursen den næste dag i retning af Kattegat og Odense. Den 12. om aftenen kunne vi atter kaste anker og få sovet ud.

Om morgenen blev vi purret ud til barbering og pudsning, idet der ventedes gæster. Spændingen steg, da en barkasse lagde til ved siden af "St. Thomas", og Odenses borgmester samt flere "officials" entrede lejderen. Velkomsthilsener blev udvekslet og hr. borgmesterens cigarkasse, der syntes udtømmelig, gik skibet rundt. Med en havaneser i brand stod "St. Thomas" nu ind gennem Odense Kanal. Det blev for os en uforglemmelig

sejlads. Til den yderste spids af molen stod odenseanerne tæt-pakket, og hurra-råbene genlød fra land til skib og tilbage. Endelig lagde vi til ved kajen i Odense Havn, og begejstringen fra den tusindtallige menneskeskare bølgede sig om skibet og dens last.

Derefter marcherede vi op gennem byen til kasernen med flag og musik i spidsen. Oppe på kasernen var der fremlagt beklædning fra top til tå til os og fra inderst til yderst, samt en kuffert og 10 kroner og adressen på de odenseanere, der skulle være vore værter de kommende tre dage.

Efter de tre dage gik turen over Fåborg til Sønderborg og så til Oksbøl, hvor vi kom hjem til de kære, der gennem 4 3/4 år sammen med os havde ventet på denne dag."

"St. Thomas" anløber Odense Havn

OKSBØL NØRREGADE

Af Henning Wriborg, Nordborg

Beretningerne om de enkelte ejendomme er samlet på basis af oplysninger fra mange sider og er langt fra fyldestgørende. Trods det medtages stoffet, som det kendes i dag, og skulle der være nogen blandt læserne, der ligger inde med supplerende oplysninger eller rettelser, tager redaktionen imod sådanne med glæde.

Oksbøl Nørregade 1

Art. nr. 6 - areal 31,62 ha

Hvidkalket stuehus, der er sammenbygget med avlsbygningerne. Om ejendommens historie vides ikke meget.

En bindingsværkslade, der lå nord for og vinkelret på stuehuset, blev nedrevet i 1977.

Langs vejen - ca. en meter fra kørebanen - lå indtil sommeren 1978 en af Oksbøl By's tre sidste bindingsværksbygninger. På grund af sin skrøbelighed blev den nedbrudt og erstattet af en bygning i gule sten.

Nuværende ejer: Gårdejer Thomas Jepsen.

*****

Ejere og forpagtere:

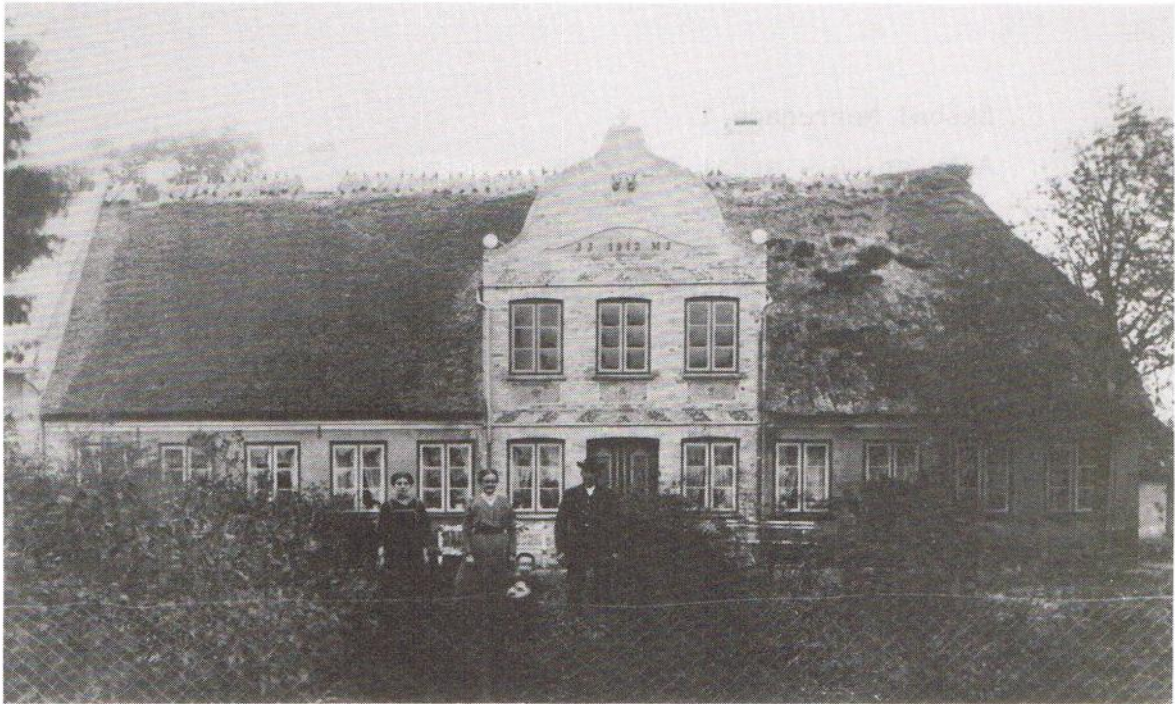
Fra 1794	Bohlsmand Jürgen Jürssen
Indtil 1849	Bohlsmand Jørgen Thomsen Nissen Bohlsmand Thomas Nissen
1849	Anna Nissen - enke efter Thomas Nissen og ægtemand Jørgen Jørgensen
1882	Bohlsmand Claus Jørgensen Bohlsmand Jørgen Hellesøe, der giftede sig med enken efter Claus Jørgensen, Helene Jørgensen. Jørgen Hellesøe var søn af Peter Hellesøe fra genbøgården, art. nr. 4.
Ca. 1907	Gårdejer Jørgen Jørgensen
Fra 1929	Gårdejer Chresten Andersen
Fra 1959	Forpagter Henry Waldemar
Fra 1971	Gårdejer Thomas Jepsen

*****

Oksbøl Nørregade 1A

Hvidkalket aftægtshus, der tilhører ovennævnte ejendom. Indtil 1946 boede Ester og Christian Foder i huset. Derefter flyttede Marie Margrethe (Mia) og Hans Grau ind. Hans Grau arbejdede til sin død den 10. januar 1974 på Nordborg Bådebyggeri, der dengang lå i Holmgade ved siden af det gamle vandtårn.

Mia, der stadig bebor huset, var i mange år en efterspurgt kogekone, hvis koge- og bagekunst, samt altid gode humør er kendt af mange.

Oksbøl Nørregade 1

**

Oksbøl Nørregade 4

Art. nr. 13 - areal 17,27 ha.

Beboelseshus sammenbygget med garagekompleks. Ejendommen har været en landbrugsejendom med tilhørende aftægtsbolig, der var et 5-fags stråttækt hus med blyindfattede vinduer. Dette hus, der blev nedrevet i midten af 1920'erne, lå helt ud til Oksbøl Nørregade.

I en årrække drev Jørgen Thomsen en større vognmandsforretning fra ejendommen, som han solgte i efteråret 1970 til den nuværende ejer, Erling Østergaard. Denne driver fortsat vognmandsforretning, mens et autoværksted og benzinforhandling blev opgivet omkring 1980.

*****

Ejere:

Fra 1794   Bohlsmand Hans Jacobsen
                              Bohlsmand Christian Jørgensen
                              Bohlsmand Jørgen Hansen Steg
1882   Bohlsmand Christian Jørgensen Steg
                              Bohlsmand Jørgen Steg
                              Vognmand Jørgen Thomsen sen.
                              Vognmand Jørgen Thomsen jun.
Fra 1970   Vognmand Erling Østergaard

Vognmand Jørgen Thomsen's bilpark, ca. 1965

**

Oksbøl Nørregade 5
Art. nr. 23 - areal 15,56 ha.
"Solvang"

Rødstens, tegltækket beboelseshus, sammenbygget med resterne af avlsbygningerne.

Denne ejendoms jorder lå lidt spredt med parceller øst for Karholm Skov - der hvor nu ridehallen ligger. Andre parceller lå på det sted, hvor senere "Ivendalsgaard" blev opført efter dens udflytning fra Oksbøl By - den var beliggende på jorden mellem det nuværende Oksbøl Søndergade 11 og 13.

Da der i 1911 blev udstykket jorder fra ejendommen, art. nr. 9 (Oksbøl Nørregade 9), fik ovennævnte ejendom sine jorder samlet ved Lavensbyvejen (Mikkelshave).

Omkring 1900 var det en ret stor ejendom, men i 1911 frasolgtes et større areal af jorden - "Eskebjerg", der ligger på grænsen til Havnbjerg Sogn, nord for Havnbjergvejen. Køber var Johansen, Lavensby. Samtidig solgtes jorden "Gysmos" lidt længere mod vest til Chr. Madsen - ejer af art. nr. 23. "Gysmos"'s ca. 15 ha. blev imidlertid købt tilbage i 1970.

I 1926 frasolgtes jorden "Maskehøj" - syd for Havnbjergvej på grænsen til Havnbjerg Sogn. De 8 ha blev ligeligt fordelt mellem Chr. Lassen - art. nr. 11 - og Johs. Olsen - art. nr. 10.

I 1970 blev alle jorder fra art. nr. 23 solgt til art. nr. 9 med undtagelse af et lille areal nord for ejendommen. Det blev købt af Post- og Telegrafvæsenet, der i 1973 opførte den nye telefoncentral på stedet. Samtidig blev en del af avlsbygningerne revet ned, og de resterende bygninger incl. stuehuset blev solgt til Bent Nøhr Jensen, der døde i september 1986. Hans enke, Mary Jensen, har herefter solgt huset til Susanne Nielsen.

Vinkelret ud fra den vestlige ende af det nuværende beboelseshus lå en bygning med gavlen næsten helt ud til vejen. I bygningen var der en lejlighed, der i mange år blev beboet af landsbyens syerske, "Kjesten Sypich". Hun gik fra hus til hus og syede for folk, og hun fik så føden hos dem, hun arbejdede for. Kirsten Jørgensen, som hendes borgerlige navn lød, blev også kaldt "skræddermester Jørgensen" - kært barn har som bekendt mange navne. Ikke mindst i de trange tider under Anden Verdenskrig blev der gjort flittigt brug af hendes kunnen, hvor en masse gamle frakker, kørekapper o.l. blev syet om til børnetøj.

*****

Ejer- og pagtskifte:

I 1794	Kådner Rasmus Christiansen Kådner Christen Rasmussen Kådner Friedrich Rasmussen
I 1847	Datteren, Anna Friedrichsen/comcur (væрге) Peter Petersen
Fra 1882	Kådner Chresten Petersen Kådner Chresten Madsen Forpagter Aage Møller Forpagter Hans Møller Forpagter Mogens Solvang
Fra 1970-71	Gårdejer Harald Lauritzen
Fra 1971-86	Entreprenør Bent Nøhr Jensen
Fra 1986	Susanne Nielsen

**

Oksbøl Nørregade 7

Art. nr. 12 - areal: 36,88 ha

"Fogedgaarden"

Hvidmalet, fritliggende stuehus med tag af bølgeeternit. Avlsbygningerne, der før lå mellem vejen og stuehuset, blev i 1890 flyttet nord for stuehuset.

Navnet "Fogedgaarden" stammer fra gårdens første ejer, Ifver Christensen Foged, der startede som fribonde den 30. juli 1660 efter, at han den 27. juli 1660 havde giftet sig med Ingeborg, hvis fødenavn er ukendt.

Deres søn, Friedrich Iversen blev i 1686 gift med Anna Rasmusdatter fra Mjelsgaard. De overtog samtidig gården. Deres søn, Peter Friedrichsen, blev den 30. oktober 1727 gift med Karen Berthelsdatter fra Pøl. Fra den dag drev de gården videre. Fra 1770 var det en datter og hendes ægtefælle, der overtog gården. Datteren, Karen, var den 15. september 1765 blevet gift med styrmand Laurids Nissen Hoy fra Hardeshøj.

Deres datter, Cathrine Margrethe og hendes mand blev ejere i 1794, efter at de var blevet gift den 1. november 1794. Manden hed Hans Christian Schmidt og var søn af smeden i Broballe, Christen Christensen.

Herefter har familienavnet været Schmidt indtil 1977.

*****

Ejere

Fra 1832	Chresten Hansen Schmidt og Anna Kirstine, født Thoysen fra Broballe, gift den 10. maj 1832.
Fra 1864	Hans Schmidt og Anna Sophie, født Madsen fra Oksbøl, gift den 29. juni 1864. Han døde tidligt, i 1885, og enken førte gården videre indtil
1892	da Chresten Hansen Schmidt overtog gården. Han blev den 16. juni 1892 gift med Anna Jepsen fra Lavensby.
Fra 1927	Hans Christian Schmidt og Botilla Eline, født Toft fra Løjt Kirkeby, gift den 6. maj 1927.
Fra 1977	Anne Karin og Carl Edlef Petersen, datter og svigersøn af Hans Christian Schmidt, hvis enke, Botilla Eline Schmidt bebor aftægtsboligen i gårdens vestlige ende. Botilla Eline (Tilly) er som tidligere nævnt født i Løjt Kirkeby og er den første ikke alsinger i gårdens historie.

**

Oksbøl Nørregade 9

Art. nr. 9 - areal 29 ha

"Dodmosegaard"

Gulstens stuehus, sammenbygget med staldbygning. Avlsbygningerne er frit beliggende nord for stuehuset.

Det første led i ejendommens navn "Dodmose" stammer fra navnet på den mark, der ligger umiddelbart nord for gården, Dodmos/Doddermose, hvilket betyder "død mose".

I 1908 nedbrændte en lade, og i 1912 opførtes på ejendommens gårdsplads en aftægtsbolig til Jørgen Steg, der havde ejendommen art. nr. 13.

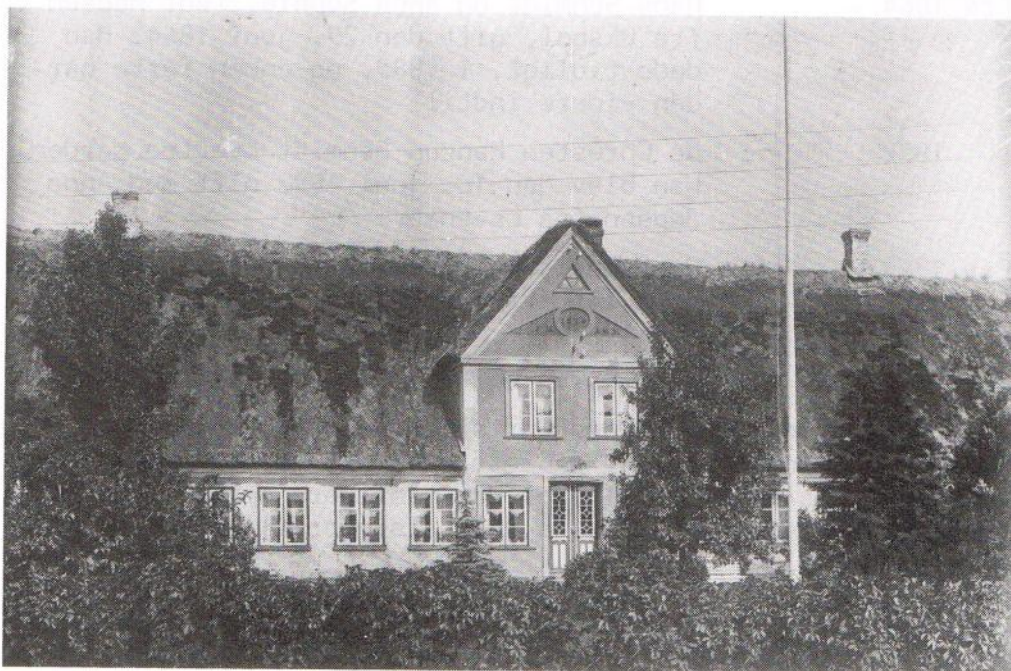
Nuværende ejer: Gårdejer Harald Lauritzen.

I stuehusets vestlige ende er indrettet aftægtsbolig, der for tiden bebos af Kathrine Dominicussen, den forrige ejers enke.

*****

Ejere

I 1794	Bohlsmand Mads Nissen Matzen
Fra 1882	Bohlsmand Jørgen Madsen
	Bohlsmand Mads Madsen
	Bohlsmand Kaufmann
	Gårdejer Jørgen Thomsen
Fra 1926	Gårdejer Andreas Gefke
Fra 1932	Gårdejer Peter Dominicussen
Fra 1956	Gårdejer Harald Lauritzen

Oksbøl Nørregade 9

Oksbøl Nørregade 6

Art. nr. 4 - areal: 25,24 ha

Denne ejendom er omtalt i "OKSBØL SOGN, Historie - Fortællinger, 1", 1980 side 10 ff.

Oksbøl Nørregade 6, 1914

**

Oksbøl Nørregade 10

Art. nr. 78 - areal 10,14 ha

Gulkalket, 8-fags stuehus, sammenbygget med stalden. Taget er bølgeeternit.

Bag stuehuset ligger en trælade til hø og halm. Vest herfor ligger aftægtsboligen, der er bygget omkring 1914 af den daværende ejer, Chresten Nielsen.

Indtil 1889 var det en lille ejendom, hvor man holdt et par køer og en hest. I 1889 giftede Chresten Nielsen, Augustenhof, sig med Kathrine Steg, datter af gårdens ejer; gården fulgte ved giftermålet med som medgift. Marken "Mølhøj" - øst for Brandsbølgevej - blev tillagt ejendommen ved et mageskifte, og senere blev der købt mere jord, hvilket betød, at kvægbesætningen kunne forøges, ligesom hestebestanden blev fordoblet til to heste.

Indtil 1967 var stuehus og stald stråtagt med høj rejsning. Det år gennemførte ejeren, Erik Dingsøe, en gennemgribende ændring af ejendommen, hvilket betød, at det gamle stråtag, samt en del gammelt bindingsværk måtte falde til ære for nye materialer og byggestil.

Nuværende ejer: Gårdejer Erik Dingsøe.

*****

Ejere

I 1794	Bohlsmand Peter Christiansen - vulgo Degn. ("Vulgo" dvs for menigmand/i almindelighed)
	Bohlsmand Jürgen Friedrichsen og ægtehustru, Anna Catharina
Fra 1882	Bohlsmand Chr. Jørgensen Steg (i aftægtsbo- ligen: Chresten Christensen)
I 1889	Gårdejer Chresten Nielsen
Fra 1912	Gårdejer Peter Krogh sen.
Fra 1944	Gårdejer Peter Krogh jun.
Fra 1954	Gårdejer Nis Peter Høeg
Fra 1960	Gårdejer Erik Dingsøe

Oksbøl Nørregade 10, 1923

Oksbøl Nørregade 12

Art. nr. 76 - areal 383 m²

Gulkalket, tegldækket, 5-fags beboelseshus.

Lauritz Hellesøe, Oksbøl oplyser: "Huset var oprindeligt aftægtsbolig til art. nr. 12.

Da huset blev solgt, blev der pålagt køberen visse forpligtelser, bla var den nye ejer fast hjælper ved høstarbejdet på gården."

Jørgen Nicolaisen, Mjels (d. 1982): "Huset blev købt af Hans Chr. Jørgensen - med øgenavnet Hans Grim - der var husslagter, arbejdsmand og biavler. Hans hustru, Anne Sophie, var syerske. Hun havde mange piger i lære, og det var en ære at komme i lære hos hende."

Huset blev senere købt af Jes Hansen Wriborg og hans søster, Ellen Hansen Wriborg. Ellen døde i den høje alder af 93 år i 1957. Endnu syv år boede Jes i huset; også han nåede en høj alder, da han døde i 1964, var han 91 år gammel. Efter Ellens død havde han to husholdersker, først Thora Schubert og sidenhen Valborg Andresen, der efter Jes' ønske skulle overtage huset efter ham. Men det blev der ikke noget af, og huset blev efter hans død overtaget af søsteren, Marie Hansen Wriborg, der boede i Havnbjerg. Hun døde i 1969, hvorefter huset blev købt af en af hendes arvinger, Chr. Oberg, der aldrig har boet i huset. Det har stået tomt siden; kun nogle ganske få møbler fra Ellen og Jes's tid står tilbage.

*****

Oksbøl Nørregade 14

Art. nr. 37 - areal 1260 m²

Murstens beboelseshus, sammenbygget med udhus.

I flere generationer har huset været beboet af skomagere. Til ejendommen hørte et stykke jord, der lå ved landevejen til Nordborg helt op til Karholm Skov.

Den sidste skomager i huset var Chresten Dall, der døde i 1973. Han var gift med Anna Cathrine Dall, der døde året efter. Deres søn, Nicolai Dall, der overtog huset, gennemførte i 1976 en gennemgribende restaurering af sit barndomshjem, der nu kun tjener som sommerbolig.

Chresten Dall havde i udhuset plads til en enkelt ko, og det var en del af det hyggelige gadebillede, når han trak "Nælken" (Nelligen) på græs.

Nuværende ejer: Nicolai Dall, København.

*****

Ejere

I 1794

Præste-kådner Hans Grau

Jürgen H. Kramer

Christen Jørgensen

1882

Skomager Chresten Dall

ca. 1910

Skomager Chresten Dall

Fra 1974

Nicolai Dall

Oksbøl Nørregade 14, ca. 1935

Den sandede vejs saga

Af Christen Nørrelykke-Christensen, Hjørring (+ 1975)

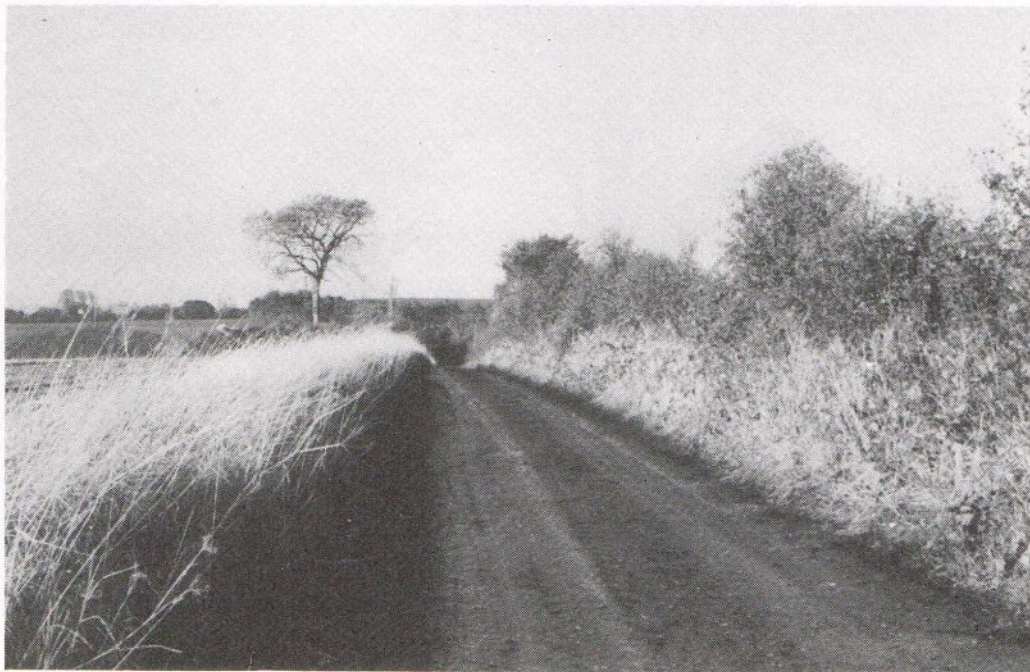
Hver plet af hjemstavnsens jord har sin historie. Den tager sin begyndelse i en fjern fortid, hvis konturer vi kun dunkelt kan ane, og slutter i nuet. For den sandede vej gælder det samme. På de gamle matrikelkort bærer den navnet "Hovlykkes Vej", og den begynder ved Mjels Skole og ender i "Færgedal" ude på Lyngge. Navnet "Hovlykkes Vej" kunne tyde på, at den engang var vejen til Hovmarken, hvilket vel også er sandsynligt, såvist som herremanden på Mjelsgaard i en svunden tid ejede betydelige jordarealer på Mjels Mark. Men selve vejen er utvivlsomt langt ældre, ja, sandsynligheden taler for, at den som vej betragtet har eksisteret allerede i en fjern oldtid. Her skal kun berettes om strækningen fra "E Smøjbjerre" (Smedebakken) til "Færgedal", mosedraget på Lynges yderste spids, dels fordi markerne her er identiske med almuens fattigdom og slid, dels fordi denne vejstrækning i ordets egentlige forstand er den sandede vej og den dag i dag et stykke uforfalsket Als med nøddehegn, hyldetrær og brombærranker.

"Hovlykkes Vej" (i dag: Havreløkke) v. Færgevej

Hvordan denne yderste halvdel af Mjels Mark så ud for årtusinder siden, aner vi intet eller i hvert fald kun lidet om. Så meget ved vi dog, nemlig, at store skove har skjult det kupe-rede terræn. Den dag i dag kan man i den mudrede strandkant ud for Lyngge finde mørnede egestammer vidnende om, at der, hvor

nu havets bølger ruller, voksede der engang for årtusinder siden skov. Også i de enkelte mose- og engdrag, der findes, er der for år tilbage fundet egestammer. Er landskabets konturer dunkle, gælder det til gengæld, at vi med sikkerhed ved, at mennesket i den allerældste stenalder holdt til herude. Brændt flint og næsten usynlige forhøjninger bl.a. på bakkerne yderst ude vidner om sløjfede gravhøje, og de mange flinteflækker, som man kan finde i hver eneste plovfure, beretter om mennesker, der her levede og virkede under ukendte kår og forhold, men som gennem deres virke og den daglige kamp for tilværelsen var med til at give landskabet form og vel sagtens - det har vi i hvert fald lov til at tro - blev grundlæggere af den slægt, af hvilken vi er runden. Hvad disse mennesker tænkte, når de lå omkring bålet ved bakkens fod eller fra bakketoppen så ud over havet, ja, herom kan vi intet ane. Deres forudsætninger var så helt anderledes end vore, og deres horisont vel sagtens afgrænset af Sundeveds og Løjtlands skovklædte strandskrænter. At det var disse mennekser, der trådte de første spor i sandet og dermed afstak den sandede vej, er meget sandsynligt, så vist som vejen snor sig i læ af bakkedrag langs eng- og mosedrag godt gemt for nordenvindens sus, noget der tyder på, at vejen var sti, før den blev vej. På det forholdsvis fredelige sund har der været muligheder for fiskeri i de primitive både, de skovklædte strækninger har givet muligheder for jagt, og mens udviklingen langsomt, uhyre langsomt, er skredet frem, har hav og vejr afrundet landets form, mens den ene kulturperiode har afløst den anden. Med de bedre både kom ufreden også til denne ret isolerede plet og har tvunget beboerne til at søge længere

Parti fra Den sandede vej

ind i landet, hvor de små samfund blev dannet om middelalderens befæstningsanlæg, og for befolkningen her, vel fortrinsvis Mjelsgaard. Men hermed være ingenlunde sagt, at den sandede vej som vej betragtet tabte som betydning - tværtimod.

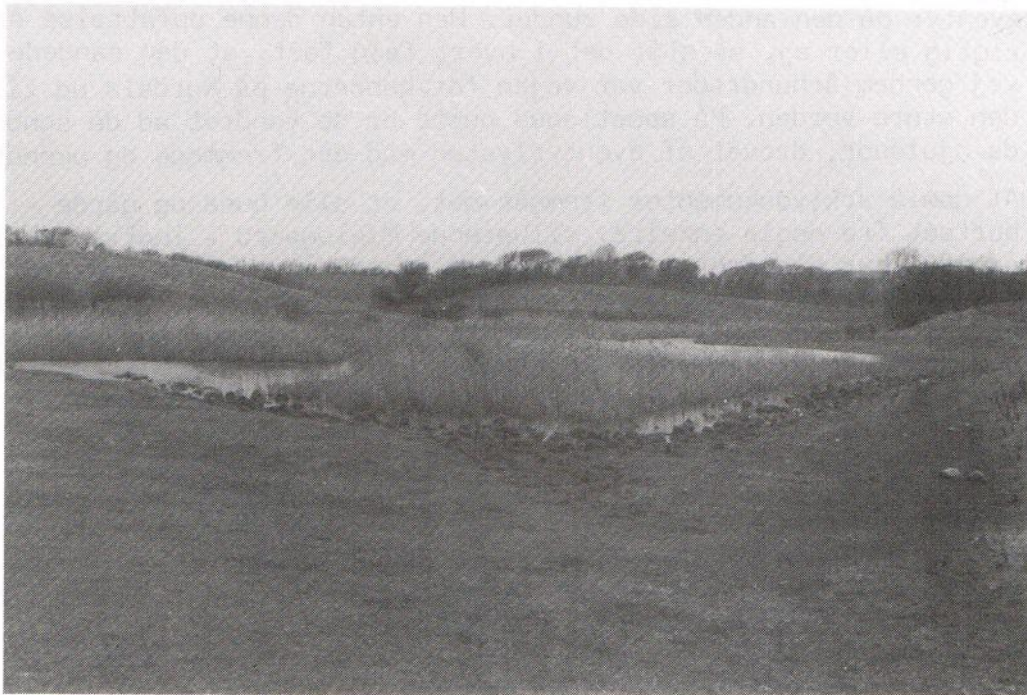
Indtil for ca. 25 år siden lå der i Færgedal en meget stor flad kampesten, hvori der var fastgjort en tyk jernkrog, hvortil der sandsynligvis oprindeligt har hørt en jernring. Da denne sten ved hjælp af en dynamitpatron blev sprængt for at forvandles til skærver, fandtes der i underlaget tydelige rester af strand-skaller og flintesten, som bekræfter gamle folks beretninger om, at det nuværende mosedrag for århundreder siden var en lille vig, som kunne besejles, og som blev brugt til "Færgeshavn" i forbindelse med den færgefart, der fra middelalderen og til omkring år 1680 fandt sted fra Nordals til Blaakrog, men som herefter blev flyttet til Hardeshøj og Ballebro. Overfarten fra Færgedal til Blaakrog var ganske vist noget længere end strækningen Hardeshøj-Ballebro, men vigen begge sider af sundet gav bedre landingsmuligheder. Når færgeoverfarten ved hjælp af de noget primitive både er blevet flyttet, har dette da sikkert også sin forklaring deri, at en tilsanding har gjort landingen vanskelig. Som dreng har jeg ofte forestillet mig, at netop den før omtalte sten skjulte indgangen til en eventyrhule, og billedligt talt er denne opfattelse sikkert rigtig. Jernkrogens anbringelse i den store sten har i hvert fald haft et ganske bestemt formål. Som brønddæksel var stenen for stor, hvorfor man har lov til at mene, at denne krog med tilhørende jernring var færgebådens for-tøjning og dermed for mange den første begyndelse til det store eventyr på den anden side sundet. Men enten denne opfattelse er rigtig eller ej, så står det i hvert fald fast, at den sandede vej gennem århundreder var vejen for beboerne på Nordals ud til den store verden. På apostlenes heste er de vandret ad de sandede hjulspor, drevet af eventyrlysten mod det fremmede og ukendte.

Af gamle arkivdokumenter fremgår det, at alle huse og gårde - bortset fra nogle enkelte, tilhørende Mjelsgaard - indtil omkring år 1820 var placeret i Mjels By, og langs den sandede vej fra "E Smøjbjerg" til Færgedal var der ikke et eneste hus. De allerfleste huse havde imidlertid et mindre jordtilliggende, der for manges vedkommende lå langs den sandede vej fra "E Smøjbjerg" til Færgedal, hvor jorden var inddelt i små skifter eller simpelthen var fællesjord, hvis den da ikke lå hen uden at blive dyrket. Marknavne som "Almind" og "E Væksemdt", jorden, der simpelthen er kastet bort, minder endnu herom. Navnet "Lyng" minder også om dårlig lyngklædt jord, som ikke var særlig eftertragtelses-værdig. Men den fattige og karrige jord gav føden til en ko eller to og et par nøjsomme får, ligesom der her kunne dyrkes lidt hø og lidt korn. Ganske vist var der tale om en lang markvej - fra Mjels til Lyng næsten 4 kilometer - men det var almuens på daværende tidspunkt vant til. At herremanden på Mjelsgaard og gårdmændene i Mjels havde taget først og derfor også den bedste bid, ja, det var der jo ikke noget at sige til.

Men alt er jo som bekendt underkastet udviklingens lov. Var jorden vesten for den gamle stenmur, der afgrænsede det område, der kaldes Lyng, fra herregårdens marker, end fattigt og karrigt, så var den dog ikke fattigere, end at tanken om en udflytning opstod omkring 1820, og en forårsdag år 1824 fandt den første udflytning sted, og stedet, de første udflyttere fra det lille landsby-samfund valgte, var Lyng.

Det var inderste Chresten Petersen, født i Mjels den 17. august 1794 som søn af søfarende Peter Christensen, ligeledes født i Mjels den 23. november 1763 (sidstnævnte omkom eller faldt under

slaget ved København i 1801) og hans hustru Anna Kristine Christensen, der var født i Broballe den 10. august 1788 som datter af kådner Christen Christensen, Broballe, der var født 1761 og døde samme sted i 1825. Chresten og Anna Christine Christensen var blevet gift den 2. januar 1820 og arvede efter bedstefaderen Chresten Petersen (født 1731) et lille sted, der lå der, hvor nu afdøde arbejdsmand Jens Keldorfs hus ligger. Foruden at gå på arbejde på bøndergårdene fiskede Chr. Petersen lidt, mens Anna Kristine var henvist til at passe stedets jordtilliggende ude på Lynge. Hvad der har bevæget dem til at foretage det store skridt at bryde op i byen og flytte ud vides ikke; men sikkert er det, at det var trange år, de sammen med deres børn gik i møde, men ingen af slægten - der fortsat har ejendommen - har vel fortrudt skridtet. Stedet var en enlænget bindingsværksbygning, der nedbrændte som følge af et lynnedslag i efteråret 1907. Senere fandt der flere udflytninger sted, nemlig ejendommene nu tilhørende Johannes Heesch og Lorens Jacobsen, Lynge, Nicolaus Marquardsen, Eskemosegaard, huset tilhørende vejmand Peter Christensen og et hus - hvis sidste rester blev fjernet for ca. 25 år siden og var beliggende på en mark, tilhørende Eskemosegaard, mellem denne og "Lyngevejen".

Færgedal

Den sandede vejs saga er det store livs saga. Slægtens saga, din og min saga, så vist som den blev slægtens vej fra en fjern fortid og frem til i dag. Forlader man de sandede hjulspor og går op på "Store Højlund" længst ude eller "E Smøjbjerg", da ligger foran en et stykke hjemstavn skønnere end noget andet. Hele synskredsen rundt fanger øjet ting, der får historien til at tale: Dybbøl Mølle, Arnkilsøre, Sundeved, Blaakrog, Løjtland og Barsø, for at tage det fjernestliggende.

Holm og Dyvig, Stegvig, hvor Nordens Dronning Margrethe lagde ind med sine skibe i en tid, hvor ufred og utryghed også rådede i Nordeuropa, men først og sidst møder øjet vejen, den sandede vej. Ad denne vej har slægt efter slægt vandret i glæde og sorg i fredelige og ufredelige perioder. Ad de sandede hjulspor trak trætte heste en kold februardag i 1864 en tung kanon, der skulle værne danske skibe i Alssund. Fra "E Drejvej" lød dens drøn, mens kuglerne pøb ud over sundet.

Ad den sandede vej vandrede almuens folk i glæde og fest, i sorg og nød. Henved to snese børn blev ad denne vej ført til Oksbøl gamle kirke for at modtage den kristne dåb, halvt så mange førtes ad samme vej til den gamle kirkegård for at sove den sidste søvn under de gamle lindetræer side om side med dem, der gik forud. Forventningsfulde unge har vandret gennem sandet med sindet fyldt af elskovens sødme. Andre har vandret den samme vej fyldt af bitterhed og udslynget forbandelser. Den var glædens og sorgens vej, dødens og livets vej. Den var gennem århundreder vejen ud mod det fremmede og blev for mange det sidste minde om hjemstavnsens jord. Den tvang nogle til at drage ud, andre til at blive, sådan som fædrene gjorde det, men den tvinger alle til at vende tilbage, fordi hjemstavnens binder.

Sådan er den sandede vej og dens saga.

*****

Ovenstående artikel blev bragt som kronik i "Flensborg Avis" den 13. august 1952.

MJELS KRO

Af Kate Sørensen, Mjels

Ja, da kan I tro, her i Mjels har vi det hele - eller rettere - vi havde det hele i gamle dage.

Et gammelt billede viser en dejlig, stråtækket landsbykro, hvor der var hygge ud over alle grænser.

Hvem kender én, der var bedre?

Her boede i slutningen af forrige århundrede familien Petersen. Hans Nicolai Petersen, der var født 1838 i Bohl, Slesvig, giftede sig i 1864 med Augusta Johanne Marianne Christiansen f. Schweiger. Hun, der var født i Wandsbeck ved Hamborg i 1833, var enke efter Christen Christiansen (f. 1822 i Mjels). Han var kromand i Mjels, men omkom under en sejlads fra Sønderborg til Hardeshøj; en oktobernat i 1860 druknede han sammen med tre andre, da deres båd kæntrede i en heftig storm ud for Snogbækhage. Foruden hustruen efterlod han tre mindreårige børn.

I ægteskabet med Hans fik Augusta yderligere fem børn - tre døtre og to sønner, hvoraf en datter døde som ganske spæd.

Augusta døde i 1879, hvorefter Hans sad enkemand i halvandet år. Så giftede han sig igen med en høkerdatter fra Blans, Catharina Maria Nissen (f. 1847).

I dette ægteskab kom der tre børn - to døtre og en søn, og man kan vist roligt sige, at med de mange børn i huset, blev det til en helt moderne storfamilie. Af Catharina og Hans' fælles børn hed den ældste Auguste Christine (kaldet "Dikke"), hun var født i 1881. Senere blev hun gift med Johannes Anton Jacobsen, der var købmand i Guderup.

Købmandsblod var der også i det næstældste af børnene, Max Julius (f. 1882). Han kom i købmandslære i Sønderborg. Senere drog han til England, hvor han døde. Det yngste af børnene hed Therese (kaldet "Resa"). Hun var født i 1885. Livet igennem forblev hun ugift. I mange år tjente hun som husholderske hos købmand Behn i Sønderborg.

Hans Petersen døde i 1899. Foruden at være kromand havde han bestridt en række offentlige hverv, såsom Standesbeamter, byforstander og menighedsforstander.

Med det nye århundrede kom der også nyt blod ind i Mjels Kro. Det skete, da Christian Madsen (f. 1855 i Helved, Notmark Sogn) købte kroen. Som ung var han med sine forældre kommet til Mjels. I 1879 var han blevet gift i Oksbøl Kirke med Kirstine Marie Bonde, f. Leerberg (f. 1848 i Mjels). Hun var enke efter Hans Christiansen Bonde (f. 1839 i Mjels). Han var død i 1876, og udover hustruen, Kirstine Marie (kaldet Stinmaj) efterlod han fem børn; fire døtre og en søn. I ægteskabet med Christian fik hun endnu fire børn (tre sønner og en datter).

Således var der nok at se til. Foruden de mange børn skulle kroen passes; endvidere et lille hus, der lå mellem kroen og den gård på bakken, som de også ejede.

Det ældste af børnene (f. 1870 - i første ægteskab) hed Maren. Hun giftede sig aldrig og var derfor til stor hjælp for forældrene, ikke mindst i den købmandsbutik, der hørte med til kroen. Skænkestuen var rummelig og her foregik mangan en god snak over en kaffepunch o.l.; og det var også her, at købmandshandelen foregik; hertil var der anbragt et skab, samt bord og bæk.

Nu var der selvfølgelig heller ikke tale om et supermarked, og der handledes derfor kun med de mest nødvendige ting. Skulle man have brød, måtte man til bageren; gryn måtte man hente hos mølleren, mens bønderne selv kærnedede smør.

Alligevel var der meget godt at hente i købmandsbutikken. Maren var både god og rar, og hun var ikke kneben med et bolsje til et barn, der skulle handle.

Sønnen, Hans (f. 1877 - i første ægteskab) udvandrede til Amerika; det samme gjorde datteren, Maria Cathrine. Hans var en enkelt gang efter udvandringen hjemme på besøg. Han kom hjem for at overtage gården på bakken, som moderens første mand havde ejet. Gården var tilskrevet Hans, når han blev myndig. Efter overtagelsen solgte han gården til sin søster, Anna Marie (f. 1874), kaldet "Anmaj", der i 1903 var blevet gift med Jacob Jepsen, Broballemark.

Af børnene i ægteskabet med Christian Madsen blev den ældste, Peter (f. 1881) i 1912 gift med Anna Catharina Eriksen, Oksbøl. Ægteskabet varede dog kun kort, idet Peter faldt i 1. Verdenskrig den 24. marts 1916 i Rusland; også broderen, Niss (f. 1882) faldt i krigen den 4. september 1918 i Frankrig. Sønnen, Christen (kaldet "Kedde") fik som stor dreng dårlig ryg; efter sigende skulle han have haft for meget og for tungt arbejde at udføre. Han døde som ugift.

Det yngste af Christian og "Anmaj"s børn, var den gode og yndige datter, Christine (f. 1886). Hun blev gift med gårdejer Mads Eriksen, Broballe. Desværre døde hun af tuberkulose kun 33 år gammel. Foruden manden efterlod hun sig to små sønner.

Sidst i oktober 1910 var der storbrand i Mjels. Såvel kroen som det lille hus og gården oppe på bakken nedbrændte til grunden. Ilden opstod i kroen og da det hele var tækket med strå og vinden var i nord, fik branden så katastrofalt et omfang. Der fortælles meget om denne brand. I et lille nabohus, hvor Trinne og Johan boede, ville hønsene ikke i hus aftenen før branden, og ved samme tid stak hunden på Pommersgård i at hyle på værste tænkelige melodi. Det havde man aldrig oplevet før. Jeg selv, der på det tidspunkt var $3\frac{1}{2}$ år, husker kun, at jeg den nat fik de fine, nye støvler på, og jeg stod ved vinduet og så ud i den dejlige, oplyste nat.

Næste dag var det herligt det hele. Hans Grau og min søster tog mig med op til den nedbrændte kro. Nede i kælderen var der stadigvæk svesker - men ak, hvor de smagte!!

I 1911 blev kroen, tillige med det lille hus og gården genopbygget af Christian Madsen. Året efter, i 1912, blev Mjels Kro solgt til skræddermester, Christen Petersen (f. 1871 i Avnbøl); han var i 1900 blevet gift med Anne Marie Jensen (f. 1877 i Holm). I forbindelse med salget flyttede den hidtidige kroejner og hans kone op i aftægtshuset, dvs det lille hus mellem kroen og gården på bakken; denne overgik - som tidligere omtalt - ved denne lejlighed til Jacob Jepsen og hans hustru, "Anmaj".

Familien Petersen var i mange år en glad og lykkelig familie, der også omfattede børnene Mathias Hans (f. 1902), Marie Kathrine (f. 1903) og Hans Christian (f. 1904).

Christen Petersen var forretningsmand og ganske særlig havde skænkestuen hans opmærksomhed. Marie var både kendt og afholdt af alle, ikke mindst af børnene i byen. Da vore to drenge engang havde lidt penge på lommen, opdagede jeg, at den ene stod vagt udenfor, indtil Marie kom ind i butikken; de ville kun købe hos hende. Men også Marie's kogekunst var berømt og skattet. Folk kom langvejs fra for at nyde hendes gode mad, og ingen mad smagte bedre end hendes.

I tankerne ser jeg endnu Marie, der enten var iført en sort kjole eller grå. Hendes forklæde var hvidt, rent og stivet - sådan skulle det være. To unge piger var en god hjælp til at holde huset i pinlig orden - alt var i klasse A.

Desværre blev den før så lykkelige familie hårdt ramt, idet man fik sorger ud over alle grænser.

Udover den fortsatte drift af kroen, gik Mathias meget op i det nationale og hjemstavnen. Han samlede således alt, hvad han kunne opdrive af gamle sange og viser. Desværre forsvandt det altsammen efter Mathias' død, og ingen ved, hvor det blev af. Mathias mindes vi med ærbødighed. Selv om beværtningen gav en god indtægt, var han mådeholden med udskænkningen, når han så, at det var nødvendigt. Således var der en ungkarl, der ikke

var af de kløgtige, men han havde altid penge på lommen først i måneden. Dette var der nogle, der benyttede sig af, når der var bal i kroen. Men der gik ikke lang tid, før Mathias skred ind og sagde: "Nu må du ikke bruge flere penge i aften; husk på, måneden er lang!"

Til kroen hørte en lille, dejlig sal. Den blev flittigt benyttet; ikke blot som dansesal for de unge, men også ved mange andre festlige lejligheder. Blandt andre havde Sangforeningen mange fornøjelige timer her; ikke mindstforeningens årlige juletræsfester er noget man aldrig glemmer. Man mindes også med taknemmelighed de mange gode foredragsaftener, der blev holdt på kroen. Her var altid varmt og hyggeligt og kaffen var god. Sådanne aftener lød sangen som i gamle dage.

Christen fik kræft og døde efter svære lidelser i 1927. Den yngste af sønnerne, Hans Christian, blev repræsentant. Han boede i Aabenraa sammen med sin hustru, Emma og deres to sønner. Også Emma døde tidligt. Christen og Anne Marie's søn, Hans Christian, døde pludseligt; netop hjemkommet efter en travl arbejdsdag, faldt han død om.

Anne Marie sad nu tilbage på kroen sammen med sønnen, Mathias; sidstnævnte var endvidere blevet formynder for sin bror, Hans Christian og svigerinden, Emma's to små drenge.

Jo, Mjels Kro med Anne Marie og Mathias var en dejlig kro. De stod trofast hinanden bi i hverdagen, der var så travl; også i krigens tid, hvor deres danske sind ikke gik i glemme.

Men en skønne dag styrtede det hele i grus. Mathias var faldet i den dybe søvn. En julimorgen i 1955 vågnede han ikke mere, hjertet havde slået sit sidste slag.

Anne Marie stod nu ene tilbage og hun blev aldrig mere sig selv. Få kvinder har haft en så hård skæbne som hun. Sine sidste år tilbragte hun på et plejehjem i Rødekro, hvor hun døde ensom i 1963.

Glemt vil hun aldrig blive, denne stovte kvinde, der blev så hårdt prøvet. Både hun og sønnen Mathias var med til at skabe et godt ry om vor by, men allermest dog om den hyggelige, gode Mjels Kro.

Efter Mathias' død blev kroen solgt i 1955 til P. Andersen og hustru, Nordborg.

Her vil jeg omtale en lille hændelse i forbindelse med ejerskiftet. En af de første dage måtte de nye krofolk flygte over til naboerne, Chresten og Anna Schmidt. Der stod en stor hund i kroens køkken og viste tænder. Det var ganske enkelt ikke muligt for dem at komme ind. Hunden hørte hjemme på Pommersgård, og den havde altid været Anne Marie's kæledægge. Nu ville den ikke tillade fremmede folk i hendes køkken!

Allerede tre år senere skiftede kroen påny ejer, idet H. P. Haulrig købte kroen i 1958. Men der gik kun få år, før kroen igen handlede, idet H. P. Haulrig solgte den i 1962/63; ved dette ejerskifte blev både beværtning og købmandshandel nedlagt.

Endnu står de hvide mure og minder om det, der var engang. Men den kro, vi holdt af, er ikke mere. En skæbne, der er overgået så mange kroer på Als - men, der var ingen kro som vores Mjels Kro.

Mjels Kro anno 1987

Trange kår

EN GAMMEL BROBALLEDRENG FORTÆLLER

Hvornår min far, Hans Hinrich Dankert, der var gartnersvend hos gartner Hulvej i Broballe, måtte forlade os for at møde som soldat, husker jeg ikke nøjagtigt, men det må have været kort efter krigens udbrud i 1914.

Jeg har således kun været godt 3 år, men min unge alder til trods er det utroligt så mange ting og oplevelser, jeg kan huske fra dengang.

Da nu far ikke var hjemme til at tjene til føden, måtte mor tage fat, og hun blev kombineret daglejer og fodermester hos gårdejer Hans Fogt i Broballe; han havde den gård, der hedder "Søholm".

Jeg mindes endnu den raslende lyd fra den specielle malkevogn, som hun kom trækkende med forbi vore vinduer ved 4-5 tiden om morgenen på vej ud for at malke køerne, der græssede på en mark ved Kokhøjvej. Omkring middag kunne hun få tid til at smutte hjem til os, men kun en kort stund, så måtte hun i arbejde igen, og hun havde ikke fyraften før ved 6-7 tiden om aftenen. Takket være vor gode nabo, gamle Anna Wrang, og min kammerat, Kedde Mathiesen gik dagene alligevel godt.

Værre blev det nok for mamma og mig, efter at min søster Hertha var kommet til verden i 1915. Da kom mamma løbende hjem flere gange om dagen. Vi klarede det, men sjovt var det bestemt ikke, hverken for Hertha eller for mig, og det skabte da også mange små genvordigheder. Jeg mindes dog ikke, at vi på noget tidspunkt manglede noget at spise og drikke. Efterhånden som tiden gik, blev situationen dog værre og værre. Ikke kun med madvarer, men også med klædevarer og fodtøj.

Sensommer og efterår var vel nok den gunstigste tid, hvad fødevarer angik. Da var alt vokset op i have og på mark og havde givet frugt og grønt. Jeg husker da tydeligt, at sådan noget som stuvet kålrabi var en almindelig, daglig spise.

Det fik dog en brat ende, - jeg glemmer det aldrig - da tyskerne kom i deres store raslende lastbiler med massivgummi på hjulene og hentede både frugt og grønt og alt andet spiseligt. Brødet var blevet rationeret, og jeg husker også, at mamma græd, når jeg kom tomhændet hjem fra brødudleveringsstedet, der var oppe hos mølleren i Broballe.

Kartoffelmel kunne vi dog få. Mamma og nogle andre damer vidste nemlig, hvor der lå en mark med foderkartofler. Heraf snuppede de nogle stykker, og så foregik raspingen i nattens mulm og mørke, og senere blev melet fordelt ligeligt imellem dem. Så var der mel til pandekager og anden mad.

Noget tilsvarende var også tilfældet, når der skulle skaffes uld til strømper og varmt undertøj. Hvor konerne fik ulden fra, har jeg aldrig fundet ud af, men den blev hentet hjem om natten.

Vask, kartning og spinding foregik også i ly af natten, så strømper og andet strikket tøj fik vi dog; det var straks værre med stof til anden beklædning. Det gik, så længe der var gamle ting, der kunne syes om, men det fik jo også en ende. På et tidspunkt kom nældetøjet frem. Det skulle man være meget påpasselig med, især i regnvejr. Hvis man ved et uheld blev gennemblødt, kunne man nemt risikere at tabe bukserne; tøjet gik simpelthen i opløsning.

Al ros til vor mor; jeg mindes ikke, at vi nogensinde har frosset.

Brænde til kakkellovn og komfur samlede vi i hhv. Brandsbøl og Lusig Skov og kørte det hjem på trillebør; mamma foran "mæ e kretba" og børnene bagefter "mæ e barnvunn".

Et tilsvarende syn kunne man se, når vi en sensommeraften traskede hjem fra de afhøstede kornmarker, hvor vi af landmændene havde fået lov til at samle aks af byg og hvede, dog helst hvede. Jeg er sikker på, at landmændene har været nænsomme med rivningen og ikke taget det så nær med, for mamma havde altid flere store poser aks med hjem fra marken.

I dag er der ikke mange, der ved, hvad det vil sige at "sanke korn", så jeg vil kort forklare, hvordan det foregik. Normalt var det kvinder og børn, der sankede. De var udstyret med en sankepose, som de bandt om livet som et forklæde og en saks. De samlede så de aks, de kunne finde og klippede det vedhængende strå af, så de kun havde de rene aks tilbage. Det sankede korn blev hovedsageligt brugt som foder til høns og duer.

En ganske særlig oplevelse, både glædelig og sørgelig, mindes jeg meget tydeligt.

Det var, da min far var hjemme på orlov. Stor var glæden ved at se sin far i den meget flotte, hvide kuréruniform, de lange, blanke, sorte støvler og den lange, blanke sabel. (Kurér betyder ilbud). Far var kurér til hest, og hans arbejde bestod i at ride rundt med meldinger ved fronten; dengang fandtes der jo ikke felttelefoner.

Var glæden stor ved hans hjemkomst, så var sorgen dobbelt stor den dag, han skulle af sted igen. Da vi stod og vinkede farvel på Oksbøl Station, græd mamma, og hun græd hele vejen hjem til Broballe.

Efter en episode, der havde gjort mig rasende, kunne jeg ikke tåle at se tyske soldater. Min mor var en middagsstund på vej hjem med lidt mælk til min lillesøster, Anneliese, der blev født 1918. Om hun havde "lånt" mælken, ved jeg ikke, men i hvertfald puttede hun kanden ind under forklædet, da hun mødte en tysk soldat. Samtidig med, at han spurgte, hvad hun havde under forklædet, slog han frækt hånden op under klædet og ramte kanden, så al mælk gik tabt, og mamma kom grædende hjem. Hun har senere fortalt mig, at jeg blev rasende, og jeg havde råbt og skreget: "Når jeg bliver stor, skyder jeg ham."

Det var noget af det, jeg bedst husker fra min spæde barndom under 1. Verdenskrig.

Jeg er født den 14. oktober 1911 i det hus, der lå ved skråningen op mod Kokhøjvej. Huset ejedes af min morfar, Gottlieb Wölke og min mormor, Instine Wölke, født Kuhn.

Min far hed, som tidligere nævnt, Hans Hinrich Dankert, og var født den 19. januar 1890 i Kükels (Seegeberg). Min mor hed Auguste Wilhelmine og var født den 22. februar 1894 i Pfeifferswalde.

Huset ved Kokhøjvej nedbrændte 1917 efter et lynnedslag. Jeg boede i Broballe til mit 15. år, en tid, jeg aldrig glemmer, og selv om jeg nu har boet i København i mere end 50 år, vender tankerne stadig tilbage til min dejlige fødeø, Als.

Friedrich Dankert, København, 1985; kaldenavn: Fregh.

Skråningen, hvor Wölke's hus lå, set fra Kokhøjvej. Huset lå bag træet midt i billedet.

OKSBØL MOSE

Af Chresten Jensen, Haderslev

Ca. 2 km øst for Oksbøl By ligger Oksbøl Mose. Mosearealet er en idyllisk plet med et rigt dyre- og planteliv, samt et eldorado for lystfiskere.

Som barn har jeg tilbragt mange timer med min angelstang (fiskestang), og jeg var altid en smule stolt, når jeg kunne komme hjem til mor med et par gode hächt (gedder) til fiskefrikadeller.

I mine drengeår var der mange, der om søndagen lod spadsereturen gå til Oksbøl Mose for her at nyde nogle timer i fred og ro i den skønne natur.

Fra gammel tid har mosen været udnyttet til tørveproduktion. I begyndelsen kunne man grave tørven op, men da de store opgravede huller efterhånden blev fyldt med vand, måtte man anvende en anden produktionsmetode.

Mosen er udstykket i mindre parceller, som er tilskødet ejendomme i Oksbøl, og selv om disse parceller mange steder kun er vand, er der her blevet "strächen torre" (strøget tørv) i massevis.

Da min far blev gift i 1904 købte han en ejendom, hvortil der også hørte en moseparcel.

Dengang var mosen allerede vandfyldt, og man måtte sejle ud i en pram for at hente tørvemassen op fra bunden. Hertil brugte man en pram, der målte 4 x 4 m, og som havde ca. 50 cm høje sider. Tværs over det vandfyldte moseareal havde man spændt et tov, ved hjælp af hvilket man kunne trække prammen frem og tilbage mellem bredden og det sted, hvor man hentede tørvemassen. Denne blev fisket op fra bunden med en kessel - en jernring med en diameter på ca. 50 cm til hvilken der var fastgjort en grovmasket flettet pose. Kesselen var for at kunne nå mosebunden fæstnet til en lang træstang; og den blev trukket hen over mosebunden. Når man kunne mærke, at posen var fyldt, blev den halet op i prammen.

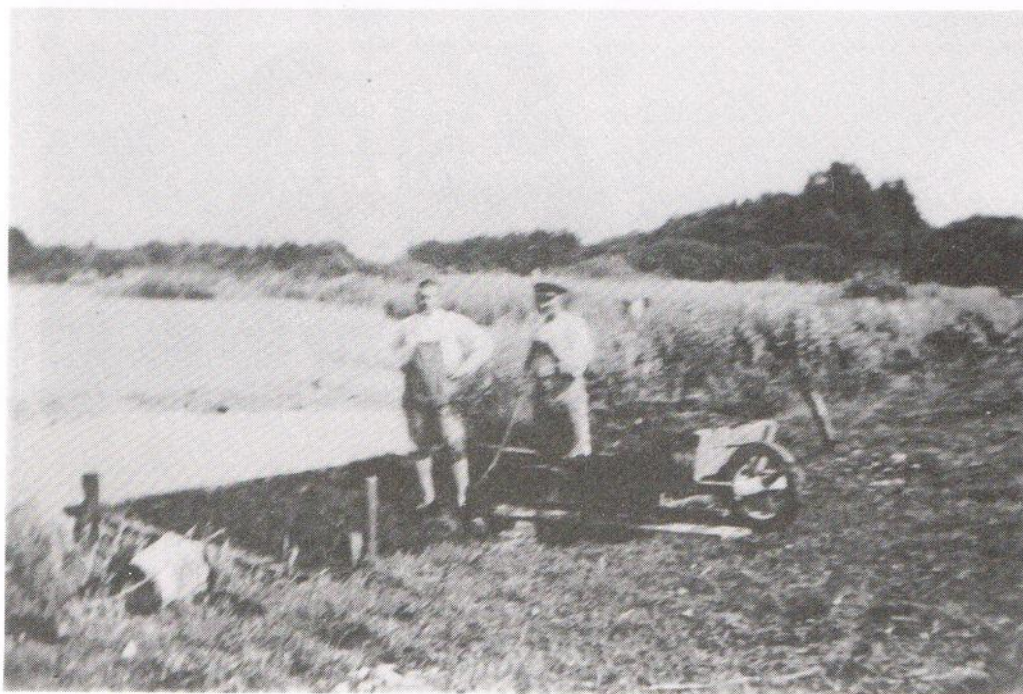
Under ophalingen løb vandet ud gennem hullerne i posen, og tørvemassen blev så hældt ud i prammen. På denne måde fortsatte man, indtil prammen var fuld, hvorefter den blev trukket ind til bredden.

Æltningen foregik i prammen, hvor man bearbejdede massen med de bare fødder, indtil den havde fået den rigtige konsistens. Derefter blev massen hældt i en form med 25 huller, der havde den enkelte tørvs størrelse. Formen, der lå på en dertil indrettet trillebør, blev efter at være fyldt op kørt op på græsmarken og vippet omkring, så den færdigformede tørvemasse gled ud. Der skulle gode armkræfter og en god ryg til at klare hele dette arbejde.

De gamle tørvestrygere havde en fantastisk øvelse i at udføre dette arbejde, således at tørvene til sidst kom til at ligge på marken i lige rækker til den første tørringsproces.

Når tørvene var blevet så tørre, at de kunne holde sammen, blev de kantet, dvs stillet på kant, og efter endnu nogen tid blev de ringlet i store pyramidelignende stabler. Her stod de så til de var helt tørre og kunne køres hjem.

Tørven fra Oksbøl mose var et udmærket brændsel. Under Anden Verdenskrig, da kul og koks var rationeret, hjalp jeg min far med at stryge tørv på mosen, og vi var meget glade for tørvene, der udgjorde et godt supplement til det øvrige brændsel.

Artiklens forfatter, Chresten Jensen, er født og opvokset i et hus i Oksbøl - det nuværende Havnbjergvej nr. 4.

Hans forældre var Catharina (Trinne) og Jørgen Jensen, der døde i hhv 1954 og 1974. Faderen var født i Lavensby, men flyttede i 1890 til Oksbøl Sogn, hvor forældrene (Chresten Jensen's bedsteforældre) købte en lille ejendom på Oksbøl Mark i nærheden af Tornbjerg Skov.

Denne ejendom er forlængst nedrevet. Både Chresten Jensens far og bedstefar rejste i begyndelsen af 1890'erne til Amerika - jfr. side 95ff "En Amerikarejse.

Jørgen Jensen var i mange år dræningsmester, og han har udført mange grundforbedringsarbejder i Oksbøl Sogn.

Jubilæums -prolog

Den 3. maj 1986 fejrede Oksbøl Sogneforening 10 års jubilæum. I den anledning skrev Kate Sørensen, Mjels følgende prolog, som hun selv læste på festaftenen.

Våt Sogn, vå Øe æ it ov de stue,
men allighevel æ hæ gåt å bue.
Nowe hæ buj hæ oll Daw,
ånne æ kommen hæ te olt e-law,
å få vos oll da gjælde de,
våt Sogn de kømme vos ollsammel vè.
Dæ gi's Stubye rondt omkring
mæ Voll å Mord å den slaws Ting,
men di smo Låndsbye, dem hæ vi heæ,
å di hæ dæt Serprægh væ iseæ.

Osbøl leghe ledt højt, kå vi sie,
deæ serre di op å kighe o vos nie.
Di hæ så leet ve å kom u å kye,
men true it, di den Trafik kå nye.
Allighevel hæ di Groend te å væ veghde,
få di hæ fåt vå Kjærk, men den leche it reghde.
Den sku jå eenle hå væt fløtt,
men vi hæ ingen Pæng, så va kå de nøtt.
No true æ da te æ vil sej,
væn, dæ hæ Brugh få å kom dæ, ska nok find è Vej.

O è Næemark å ve Lusig di hæ e så gåt;
di Usight te Skov å Strænd hæ fåt.
Ja, hielt øwe te è Fløjplass kå di sie,
å sen tænke di, vi bue no bæst heænie.
Væ Somme svømme di li så frisk
rondt i Lusig ve oll di smo Fisk.
Æ de en reghde fien Sollskinsdaw,
tej u å kye, hælde u å traw.
Tej langs mæ è Hav øwe Røjneff te Stæghsvigh
deæ æ en Skønhe hielt urren Liegh.
Ja, æ true da ruele, æ kå sej,
de æ våt Sogns ollesmokkest Stej.
E Faevånd æ smallt, men de kå it fejl,
di størrest Skief dæ egæmmel kå sejl.
Æ de reghde Lavvånd, kå vi sie en Rej Peel,
va ku di it olt om vå Fåefædre fåteel.

Vi taje ligh u om Lynge en Tue,
è Hav følle mæ, de om vå Øe sæj snue.
Snart havne vi nie ve Harreshøj,
å deæ æ lissom è ledt mie Halløj.
Deæ leghe è Færre, den æ parat;
vil I u å sejl, kå I go ombord, de æ klart,
å så kå vi spring u o è Høj, fro e Brue,
men pass o, de æ fåbojn, kå I true.

I Mjels deæ hæ vi en "Lystbådehavn",
å den æ både te Pynt å te Gavn.
Så mænne hæ dæ Boe leghen dæ
å møje guj Friti blywe tebrongen dæ.
Sørøvere - ja, dem hæ vi da no it mie;
di æ henfaren få monne Tie.
I Mjelsgoa's kjølle kå vi se Bluj, o' Skræk,
ven de da it æ kalke væk.

Som et Kjænhus leghe Braballe i e Medt;
de æ heæ, vi kømme så tit.
Få de vå dejle Skuel hæ fåt,
den Skuel dæ romme så møje gåt.
Undervisning, Foredrag, Studie, Sport å Sjov,
ja, deæ æ nowe få et væt Behov.

Heæ va de vå Sognefåening fæk sin Start.
Ti Oa æ gavn, å di gik i en Fart;
femhunde Mælæmme æ de no bløvn te,
å vi kømme oll vårånde vè.

Heæ æ mænne Fåeninge, dem hæ vi it nowe emue,
men vå Fåening æ miest te Gavn, kå I true.

De skie jo te Nøborre blånde sej vøll,
men di kån bare pass dem sjøll.
De æ vå Skuel, dæ leghe heæ,
å den kån vi skam it undvæ.
Vå Håndværkere å vå Håndlende ska vi pass godt oe;
di må no it så gjæn rejs hæfroe.
Dæ æ bløvn bøght Hues rondt omkring,
di romme så mænne guj Hjem.

En Bajbrue ve Lusig æ kommen op å stoe;
è Belysning æ bløvn bæ, de kømme vi it froe.

Vå Genfåeningsstien æ bløvn fløtt e ledt,
heæ leghe den no så gåt å frit.

Vå Bestyrels æ særligh vil tak no heæ;
I sørre få, te vi ledt Viden feæ.
Fro fremme Lånd vi hø så møje nyt,
å sjæl om vi alle mæ dem vil byt,
æ de næt å fo å vee, va i Verden dæ skie,
få ollt Fårånnere sej egemmel i Tie.

Olljen hæ i våt Sogn, vi kømme it froe,
ollt æ hielt åndlåns, som da vi va smoe.
Ja, vå Fåening arbe støtt å godt.
Æ seje Tak å ønske no blåt

Hæld å Lyk i den Ti, vi gæ frem
te Gavn få våt Sogn, våt Hus, våt Hjem.

Smeden i Oksbøl

Af Anna Nürnberger f. Marcussen, Oksbøl

Min far, Peter Marcussen, blev født den 20. december 1885 i Dynt på Broagerland.

Han kom i smedelære hos Andreas Jepsen i Stenderup på Sundeved og aflagde svendeprøve i april 1903, med diplom.

Derefter arbejdede han som svend forskellige steder, bl.a. i Dybbøl. Han drog også på valsen sydpå, men kom dog ikke længere end til Slesvig, hvor han fik arbejde i Ehnshorn. Her blev han, til han atter vendte hjem til Danmark.

I 1908 kom han til Oksbøl, hvor han købte smedjen af Johan Petersen, der købte sig en landejendom i Broballe.

Samme år giftede far sig med min mor, Marie Magdalene Hansen, fra Nybøl.

Smedjen var lille og mørk. Den lå lidt øst for beboelseshuset, på det areal, der i dag er have mellem Ivedgårdvej 4 og 6. Til smedjen hørte et stykke jord; og i forlængelse af beboelseshuset, modsat smedjen, var der bygget en lo og en stald, dvs. der var plads til et par kreaturer og nogle få svin. Ligeledes var der også i samme bygning et rum, hvor byens ligvogn stod.

Al den lo- og staldplads byggede far om til en stor og lys smedje, hvorefter han solgte jorden fra og brød den gamle smedje ned.

Far var ikke ret stor af vækst, og der var enkelte bønder, der sagde: "Skal den bitte knægt være vores smed"? - Men far vandt sine kunders tillid og respekt ved sit solide arbejde, sit ærlige og sande væsen og sin beredvillighed. Stod en af nabolagets bønder og manglede en ekstra mand nogle timer i høsten, eller der var en ko, der skulle kælte, sendte de bud efter far, og han sagde aldrig nej. Til gengæld var de samme bønder altid villige til at køre vort brænde hjem fra skoven. Det foregik om vinteren, og det var en lang og ofte hård tur med hestevogn til Nørreskoven, der dengang blev kaldt "Kongens Skov", hvor træet var blevet købt på skovauktionen. Så var det om at finde den rigtige brændestabel. Den kunne somme tider ligge langt inde i skoven, og så kunne det godt blive aften, inden de nåede hjem i mørke og kulde. Mor var forberedt på deres komme og havde haft travlt med at tilberede et godt måltid mad. Der kom en stor æggekage og brød med pålæg på bordet, og jeg skal love for, at de kunne hygge sig - disse kolde mænd, når de var kommet ind i varmen og havde fået noget godt at spise. Så gik snakken om alt, hvad de havde oplevet på turen, og der blev fortalt historier. For os børn var det en oplevelse.

Arbejdet i smedjen var hårdt i tidligere tider. Elektriciteten var endnu ikke kommet til landsbyen, så det betød, at blæsebælggen til essen, boremaskinen og fladjernsvalsen til hjulringe måtte trækkes med håndkraft.

Når far skulle "binde hjul", dvs lægge fladjernsbånd på fælgen

på trøjul til arbejdsvogne, skulle mor altid hjælpe ham. Når hjulet var lagt tilrette på de fire dertil indrettede klodser, blev det holdt fast med en spændeanordning, der sad fast i gulvet. Ringen blev så opvarmet i essen, og når den var tilpas varm hele vejen rundt, tog far hammeren og slog et hårdt slag på ambolten og lod hammeren hoppe og danse hen over ambolten, hvorved der fremkom et signal, som mor kendte. Hun var forberedt på, at der skulle bindes hjul den dag, og når så dette signal havde lydt en 3-4 gange, var mor på pletten. Mor og far tog nu hver en tang og bar den varme ring hen og lagde den på hjulet. Derpå tog de hver en hestesko, der blev brugt som hjælpeværktøj til at trække ringen ned omkring fælgen. Hesteskoens takker blev hægtet på jernringens overkant, og så stak de en stang gennem skoen og ind under hjulkanten og trykkede lidt til. Så flyttede de sko og stang stykke for stykke rundt på hjulet og fortsatte, indtil ringen var næsten på plads. Det sidste lille stykke klarede far med et par raske slag med hammeren.

Der skulle kendskab og øvelse til, for det hele skulle foregå, mens ringen var varm, så der var altid lidt nerver på, indtil ringen sad, hvor den skulle.

Så løsnede far det fastspændte hjul og løftede det op i vandtruget ved essen for at få ringen afkølet, og det sydede og spruttede, indtil ringen var kold. Når det hele var overstået, blev alt sat på plads; klodser og stænger blev sat hen i deres hjørne og hesteskoene hængt op på et spiger. Det måtte ikke være at se, at vi havde bundet hjul. Kunne man det, var alt ikke på plads.

Far var altid meget omhyggelig med at have alt på sin rette plads, så han ikke skulle gå og lede efter noget. Hver lørdag blev der gjort lørdagsrent; der blev fejret grundigt rent i hele smedjen, ryddet op og værktøjet blev hængt op; hvert stykke sin plads. Far ville begynde mandagen i en ryddelig smedje; han snød aldrig med rengøringen.

Da vi børn blev større, hjalp vi også til med hjulbindingen og med at trække boremaskinen. Det var hårdt arbejde, særlig når der skulle bores huller i de tykke hjulringe til mælkevognen, der skulle transportere bøndernes mælkejunger til mejeriet. Men selv om det var svært, var der ikke noget, der hed at give op; da var fars motto: "Jo hårdere pine, des snarere ende."

Smeden måtte dengang også være lidt af en dyrlæge. Der kunne komme en med en hest, der skulle årelades; det gjorde far så med et åreladejern. Det kunne også ske, at en hest var blevet halt på det ene ben, fordi en sten havde sat sig fast under hoven og havde forårsaget betændelse i strålen. Så måtte far skære stenen løs og rense såret omhyggeligt; det blev gjort med lysol, der kunne lugtes i hele smedjen (lysol er en desinficerende væske, fremstillet af en blanding af et tjæreprodukt og ren sæbe).

Vi havde gerne høns derhjemme, og en overgang havde vi en høne, der havde fået den idé, at den ville lægge sine æg inde i smedjen. Hver formiddag gik den ind i smedjen, fløj op på filebænken og gik hen i det hjørne, hvor far havde sin trøje og kasket liggende. Der lagde den sig tilrette og afleverede sit æg,

hvorefter den - som høns plejer - højlydt kaglende bekendtgjorde, at den havde gjort sin pligt, hvorefter den stolt spankulerede ud igen. Den var af en stor race, vist nok en guldwyandotte, og den blev så stor og tyk, at den næsten ikke kunne mase sig igennem lugen, og mor måtte somme tider hjælpe den ud. Der var sorg i hjemmet, den dag vi måtte slagte den.

Som så mange andre var far indkaldt under krigen 1914 - 18. Det var nogle drøje år for mor, der sad alene med 3 børn, så da var der smalhans i hjemmet.

Far var med rundt til mange lande i Europa, også Rusland. Han var heldig at få arbejde i køkkenet - ved kødgryderne -. Han blev så på et tidspunkt taget til fange i Frankrig og sendt til fangelejren "Feltham" i England. Den var for de danske sønderjyder, og de havde det godt der, for englænderne vidste jo nok, at de havde måttet kæmpe for en sag, der ikke var deres.

Da de den 11. marts 1919 sejlede hjem fra England med skibet "Primula", kom de ud i et forfærdeligt stormvejr, og mange af dem regnede ikke med at skulle gense Danmark. Skibet blev af stormen presset helt op under Norges kyst og blev to døgn forsinket.

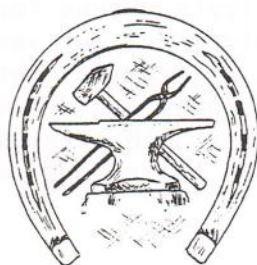
Stor var jubelen, da de endelig nåede København. Allerhelst ville sønderjyderne straks være rejst hjem til deres kære, som de ikke havde set så længe, men der var arrangeret så mange fester, blev holdt så mange taler, og der var så meget, som københavnernes ville vise dem af byen, at der gik flere dage, inden de kunne rejse hjem. Far var i de dage indlogeret hos en overretssagfører på Gammel Kongevej 98. De fik alle så meget godt med hjem; således fik far to store sække fyldt med gode sager.

Mor var fars sekretær. Hun skrev alle regninger; han dikterede og hun skrev. Det var også hende, der bragte regningerne ud til bønderne hvert kvartal. Når hun havde indkasseret pengene, blev først kontobøgerne hos købmand og bager betalt, derefter regningerne fra jernhandlerne, og var der så penge til nyt tøj, ja, så var det en hel fest for mor og os børn, når vi skulle til Nordborg for at købe ind.

Jeg elskede at være i smedjen, især i skumringen, når varmen og ilden fra essen lyste fars ansigt op, når han stod der og dægede de glødende kul op om jernet. Lige så betagende et syn var det at se gnisterne fyge omkring ambolten, når far med hammeren slog på det gloende jern for at forme det.

Da far blev ældre, overtog min broder, Nicolai, smedjen, men far gik ham til hånd i mange år. Ligesom de fleste af hans søskende blev han meget gammel. Far døde den 15. februar 1979, 93 år gammel. Mor døde mange år tidligere, den 11. december 1950, knap 69 år gammel.

Jeg har mange gode minder fra mit barndomshjem.

CHRIS — et portræt af en signatur

Af Ib Falkencrone, journalist ved Vendsyssel Tidende

Der er mennesker, der fylder deres livs mål ud længe før støvets år. Adskillige vil formentlig kende mennesker, der er døde i en alder, der hverken er ung eller gammel, men som har levet et travlt og virksomt liv på jord i ordenes egentligste forstand og derpå - så at sige midt i deres gerning - bliver revet væk. Alligevel føler man, at de har levet et liv præget af en sådan bredde og dybde, at et menneskelivs rammer helt og fuldt er fyldt for mange, mange flere år. Og ingen, der kendte Christen Nørrelykke, vil være i tvivl om, at han, da han døde 60 år gammel, havde nået det punkt på livets vej, hvor han vel kunne dvæle en stund, se sig tilbage og tænke på sine leveårs herlighed, for at bruge salmistens udtryk.

Ved sin død stod Christen Nørrelykke for en ganske enestående indsats som skribent, redaktør og folkelig taler. Det gælder såvel det langsigtede perspektiv i slægts- eller lokalhistoriske publikationer og beretninger, som hans daglige virke i pressen gennem det kvalificerede skriveri, der giver en avis profil. Hans eftermæle kunne tolkes som mindeord over en fuldbragt gerning. Men sandheden er jo den, at Nørrelykke segnede langt, langt fra det mål, han svagt anede forude. Og han havde ingen som helst intentioner om at dvæle ved en milepæl og se sig tilbage. Tværtimod så han jo frem - og lod andre kigge med - til en forlagsvirksomhed med en sådant større tidshorisont som et påkrævet supplement til avisens døgnlange liv.

Dagens gerning i et travlt og stort bladhus kunne være opslidende for en højt betroet medarbejder, der ikke blot var en ansvarsbevidst redaktør men også flittigt skrivende journalist med feature og reportage som speciale plus dagsaktuelle landbrugsforhold hele produktionen rundt - og det skal bemærkes, at før Nørrelykke i denne sammenhæng brugte ordet produktion, tænkte han på landbruget som livsform, centreret omkring familiebruget.

Han kom ind på mit kontor, anbragte sig på bordet overfor mit skrivebord, så bordpladen gav sig svært derved, satte fødderne op på skrivebordets kant og snakkede. Eller vi tog en runde i bil gennem landsdelen, hvor han hellere færdedes end at sidde på sit kontor. Vort samarbejde var nært, befæstet gennem adskillige år. Vi havde så nogenlunde samme vinkel på tilværelse, som man siger i dag, og vi kunne begge glæde os over Vendsyssels skiftende natur og livets skønne former, også som de kommer til udtryk i en køn pige. Men det var dog arbejdet, dets krav og vilkår, der først og fremmest optog os. Thi der ventede altid en søndagsavis forude - og det var i denne Nørrelykke udfoldede en væsentlig del af sin virksomhed. Vendsyssel Tidendes søndagsudgave havde det format, der svarede til Nørrelykkes format. Det var stort.

De fleste pressefolk vil nok i dag have svært ved at forstå og acceptere den journalistik, som Nørrelykke stod for. Det kneb også dengang. For Nørrelykke var skrivende - det var jo ikke bare en besked, der skulle afleveres. Nørrelykke skrev for langt, for stort, for bredt, lød kritiske røster. Men det vidste hans læsere ikke, så han gjorde mange skråsikre vurderinger og opfattelser af journalistik til skamme. Der er en fællesnævner for den skribentvirksomhed, der slog benene væk under de bedrevidende - engagementet. Engagement og indsigt i selv store, komplekse sagsforhold. Det var først og fremmest

Christen Nørrelykke

det ærligt følte medlevende engagement, der gav hans reportager lødighed og som beåndede de søndagsbreve, i hvilke han som causerende skribent - som noget af en ordets tjener - meddelte sig til sine læsere med sine kloge livserfaringer.

En af dem var den nøgterne erkendelse af menneskelivets faser, billedligt overført på årets gang og dermed "naturens orden" med dødens tilstedeværelse som en del af livet. Han stod foran et omfattende kirurgisk indgreb i grænselandet mellem liv og død, da han i søndagsbrevet den 9. november 1975, der blev hans sidste, skrev:

- Vi ved alle, at vi skal gennem dødens port. Ved at mystificere døden gør vi det sværere at tale om den. Når emnet kommer på tale, har vi en sær tendens til at tale forbi i stedet for at tale til hinanden. Hver dag dør vi ganske lidt. Celler dør og nye opstår, men de nye bliver færre og færre efterhånden som årene skrider frem. Gamle dør og bliver en tid til minder for til sidst at forsvinde. Et kredsløb er sluttet, men et nyt er i gang. Man kan spørge, om det er så slemt. Svaret må være et nej. For i et større perspektiv hører døden med til livet. Enten man tør erkende det eller ej er forholdet jo det, at uden døden var livet helt uden mening.

Søndag den 16. november døde Christen Nørrelykke på sygehuset i Aalborg, hvor han var blevet opereret.

Det hører i vid udstrækning til den skrivende metier at være godt til bens. Der er journalister, der kommer viden om på den måde - i den verden, der er deres egn og hvor traveture kan give oplevelser og impulser, som andre må hente på lange rejser rundt i verden. Nørrelykke tog hulvejen til fods og så med et skarpt blik ned gennem det ene årti efter det andet. Eller han bemærkede sig kampestensladerne i Østvendssyssel - jamen hvem var de mennesker, der møjsommeligt havde hugget stenedes kvader til og omhyggeligt stablet dem ovenpå hinanden til en smuk bygning. Han fandt ud af det. En skikkelse på en kirkegård et sted i landet - og VI havde en slægtskrønike præget af skribentens sans for såvel detaljen som de store linier. Der var noget troldsk ved denne Nørrelykkes evne at kunne gå ud i den grå klit, stampe lidt med foden - og vips, straks stod der for ham en gammel krumbøjet skikkelse eller en af de gavtyve og andet godtfolk, hvis skæbne han beskrev. Andre ville ikke ha' kunnet få øje på dem, men Nørrelykke kunne. Eller han beskæftigede sig med et så omfattende materiale, at arbejdet næsten havde karakter af en afhandling, fx udredningen af emigrationen fra vendssyselske sogne til USA.

Grundlaget for Nørrelykkes artikler var ofte tilvejebragt gennem timelange samtaler med mennesker, der næppe ville have lukket sig op for andre journalister. Det var et grundlag baseret på en humanistisk holdning, præget af kærligheden til de svage stillede, de vanskeligt stillede, de glemte og bortgemte, hverdagens stille eksistenser. Med Nørrelykke døde en journalistik, der forudsatte den dybe fortrolige samtale med mennesker over den skårede kaffekop, forudsatte kendskabet til egen historie, dens levevis og de gamle dage, der langt fra alle steder var gode - der forudsatte dybtgående studier i arkiver, samt en god portion humor oven i det hele, rundet af med en livsbekræftende kristentro. Med denne ballast måtte Nørrelykkes søndagsbreve og artikler iøvrigt få en sådan karakteristisk profil, at den ikke kunne genskabes af nogen anden. Søndagsbrevet blev Nørrelykkes meddelelser fra de mange rejser i tankernes verden, i fortiden og i den brogede nutid, for hvilken de forudgående slægter og deres virke er det fundament, alt andet er bygget på. Nørrelykke rendyrkede denne filosofi om fundamentets betydning - institutionen Søndagsbrevet i den form, det havde fået under Nørrelykke, forsvandt derfor med ham. Men mange findes nok i form af udklip rundt omkring i skuffer og gemmer, thi man vidste ude i læserkredsen, at disse breve og artikler havde blivende værdi.

Christen Nørrelykke var født den 7. marts 1915 på Mjelsmark, søn af husmand Christen Christensen, og han blev i december 1940 gift med sygeplejerske Anna Kirstine Sørensen. Efter en landbrugsuddannelse var han den 1. januar 1940 begyndt på den journalistiske virksomhed, der i 1956 bragte ham til Vendssyssel Tidende, hvor han efter at have virket ved redaktionerne i Brønderslev og Sæby blev medredaktør den 1. oktober 1966 ved den navnkundige chefredaktør Glerups afgang.

Vendssyssel Tidendes ledelse ønskede at knytte Nørrelykke nærmere til bladet som først og fremmest kyndig i landbrugsforhold med redaktør-ansættelsen ved bladets hovedredaktion i Hjørring. Nørrelykke havde skabt respekt om sit navn og sig-

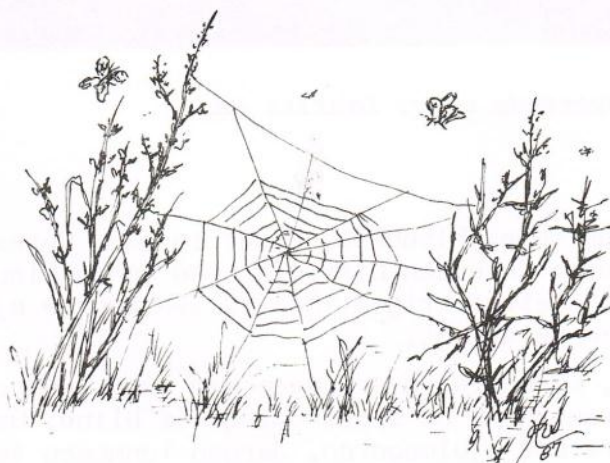

naturen Chris ikke mindst i landbokredse, og han placerede Vendsyssel Tidende centralt i bevidstheden i de kredse landet over, hvem landbrugsforhold og landbrugsproduktion angik, indtil sygdom slog ham ud. Det var og forblev en enestående position for bladet. Strukturanalyser over et jordbrug i forvandling lå heller ikke Nørrelykke fjernt. Lige som han respektfuldt havde skrevet om de bohuslenske stenhuggere, der tilvirkede kampesten til vendsysselske bondehuse, således tumlede han selv med kampesten af spørgsmål og problemer - det lettere gods kunne andre ta' sig af - og gjorde det respektfuldt overfor medmennesker og sine omgivelser, i respekt for svundne tider og dagen i dag.

Som han skrev i "Den sandede vejs Saga" fra 1952: - Hver plet jord har sin historie. Den tager sin begyndelse i en fjern fortid, hvis konturer vi kun kan ane, og slutter i nuet.

*****

Christen Nørrelykke - Chris - har skrevet en række fine artikler om sin nordalsiske hjemegn. I denne bog kan man således læse hans beretning om "den sandede vej" (side 35ff). Og i den første sognebog fra 1980 bragtes hans artikler "Han brød lyngen på lynge" (side 27ff) og "Et dystert juleminde" (side 51ff). Vi er fru Anna Nørrelykke meget taknemmelige for hendes tilladelse til at genoptrykke hendes afdøde mands artikler.

Nedermarken

Af Christian Clausen, Svenstrup

Langs med FJORDVEJ ligger der fire ejendomme. Disse ejendomme blev engang ved en jordfordeling tilkendt forskellige småhuse eller håndværkere i Broballe, men til sidst er der flyttet nogle mennesker herud, der har bygget deres hjem her. Nogle har simpelthen solgt deres jord til disse udflyttere.

Den første ejendom man møder, når man kommer fra vest, byggede Lauritz Lorentzen i 1842. Hans far, der var snedker, boede i det hus i Broballe, der nu ejes af enkefru Kruse. Det blev solgt, og Lauritz Lorentzens forældre flyttede ned på Nedermarken på aftægt, da det nye hus var færdigt.

Fjordvej 2, nuværende ejer: Lauritz Hess

Lauritz og hans kone, Eleonora, havde en søn, Chresten og en datter, Eleonora. Chresten blev gift med Agnes Clausen fra Brandsbøl Kro, og efter krigen 1848-50 overtog de ejendommen, og de gamle gik på aftægt.

Den gamle mor, Eleonora, overlevede sin mand. Hun opnåede at blive 90 år, men var i de sidste mange år blind. Datteren Eleonora blev gift med hjulmageren, Jørgen Tonnesen fra Broballe. Chresten Lorentzen blev meget benyttet som husslagter, og for at supplere deres indtægter fiskede han. Han lavede selv alle sine fiskeredskaber, men i begyndelsen var de noget primitive. Han lavede fx ruser af pilekviste til at fange torsk i; senere blev han mere "moderne" og knyttede ruser af bomuldstvist. Chresten og Dorothea havde tre børn.

Den ældste, Lauritz, giftede sig med Anne Marie, der var eneste datter af kirketjeneren i Svenstrup, Hans Lauritsen; de overtog ejendommen i 1883.

Søn nummer to, Johan, blev gift med Karen Johansen fra Købingsmark; de købte en landejendom på Sundeved.

Datteren, Anna Marie, blev husbestyrerinde hos en enkemand, Jørgen Ditrig Clausen, der tidligt havde mistet sin hustru og var alene med tre børn. Han boede på Torp Mark i Uge Sogn; de giftede sig efter nogen tid og fik fem børn.

Den ældste, der fik navnet Christian, er mig, der nu skriver denne kronik.

Da Lauritz og hans kone ingen børn fik, blev de enige med mine forældre om, at jeg kunne komme til Als og blive opdraget som deres barn. Jeg var da 5½ år.

Efter at jeg kom tilbage fra krigen 1914-18, blev jeg gift med Anna Marie Hansen fra Sundsmark og overtog ejendommen den 1. november 1920. Mine plejeforældre gik på aftægt, og allerede året efter, i januar måned, døde min tante, i 1923 solgte jeg ejendommen til Carl Dornis.

Han beholdt den til 1933, og jeg købte den så igen af firmaet Knudsen og Jensen, Sønderborg, der havde overtaget den som brugelig pant. 17 år senere solgte jeg den atter til en fraskilt dame fra Fyn. Hun videresolgte den kort efter til Evald Hansen, der kom fra Sjælland. Den 1. januar 1986 solgte Evald Hansen igen ejendommen til Lauritz Hess.

Fjordvej 4, nuværende ejer: Svend Aage Duus

Næste ejendom, der også er en udflytterejendom, blev bygget af Mads Jessen og hustru, Maren. Mads Jessen var skræddersøn fra Broballe. De overlod den sidst i forrige århundrede til en datter og svigersøn.

Mads Jessen og Maren havde en søn og to døtre. Sønnen Jens blev murer, han giftede sig og slog sig ned i Mjels. Den ene datter, Maren, giftede sig med Mads Knudsen Madsen og flyttede ind i et lille hus ved Lusigvej. Han var fast daglejer hos Hans Chr. Eriksen og boede der til sin død.

Datteren, Marie, blev gift med Peter Clausen fra Notmarkskov. De fik ejendommen og solgte den i tyverne til Chresten Duus fra Holm; Han var gift med Karen Jessen fra Holm. Han døde ret ung, og ejendommen blev overtaget af sønnen, Svend Aage.

Den ældste søn giftede sig og bosatte sig i Haderslev, hvor han er kontorchef. Den eneste datter blev gift med Nis Christensen; de har en gård i Havnbjerg.

Fjordvej 8, nuværende ejer: Helge Nissen

Næste gård erhvervedes engang i midten af attenhundrede-tallet af Henning Hess og hustru, Frederikke, fra Mjelsmark. Henning havde sejlet i mange år. Ligesom alle de andre småejere drev han også fiskeri, Samtidig med at han dyrkede jorden. Ægteparret havde tre børn.

En søn, Nicolay, giftede sig med Kathrine Andersen fra Mjelsmark. Den ene datter, Frederikke, blev gift på Angel. Datter nummer to, Marie, blev gift med Andreas Hansen fra Augustenhoff; de overtog Østerlund Kro. Nicolay og hustru overtog ejendommen efter forældrene, da de flyttede på aftægt. De købte mere jord og udvidede og moderniserede ejendommen. Der var fem børn i ægteskabet; to drenge og tre piger.

Den ældste søn, Henning, giftede sig med Ellen Lauritzen fra Nedermarken efter at have været i Amerika i 10 år efter Første Verdenskrig. Den yngste søn, Johannes, blev gift med Elly Schmidt fra Ullerupmark; de overtog hendes hjem.

Datteren, Frederikke, giftede sig med Hans Clausen fra Østerlund; de overtog hans hjem. Datteren, Christine, der var invalid, blev husbestyrerinde for mølleren på Stevning Mølle og døde der. En anden datter, Kathrine, blev gift med Peter Festersen fra Tumbøl; de fik hans barndomshjem. Henning Hess og Ellen fik tre børn. Den ældste, Nicolai, giftede sig med Marie Struck fra Himmærk og overtog hendes hjem. Henning døde i 1982. Hans enke og en ugift søn, Lauritz, og datter, Annelene, solgte ejendommen til gårdejer Helge Nissen.

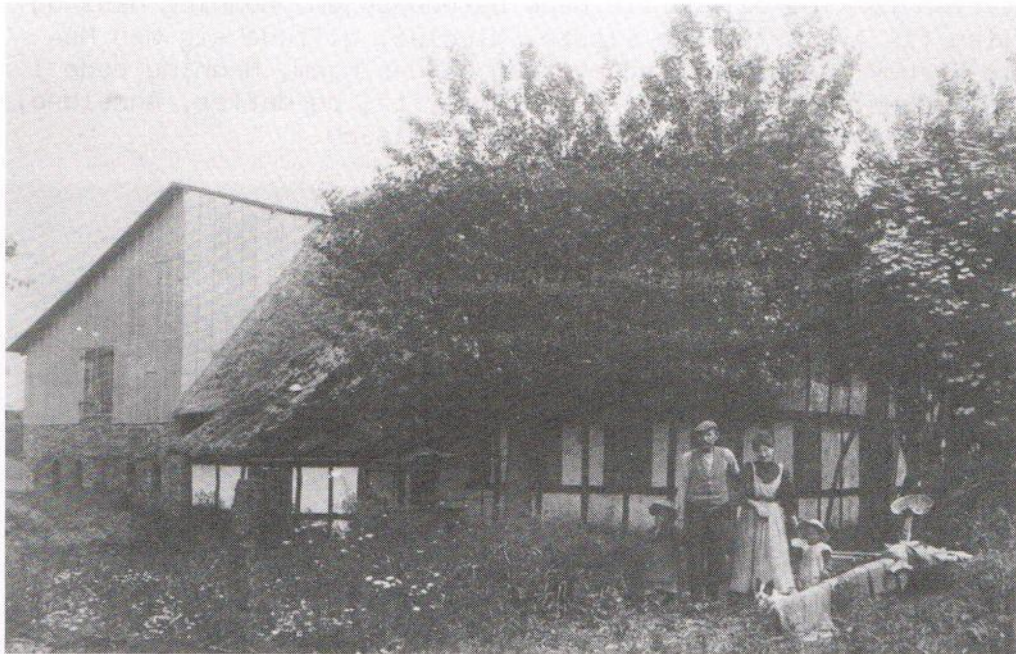
*Fjordvej 12 - "Fjordvang" - før ombygningen,
nuværende ejer: Egon Eriksen*

Næste ejendom, "FJORDVANG", blev engang i 1800-tallet købt af Hans Sarsgaard, der giftede sig med Anna Sophie Vogt fra Broballe. Deres eneste datter, Christine, blev gift med Chresten Eriksen, der netop var vendt hjem fra Amerika. Han byggede hele gården om; oprindeligt var den et gammelt enlænget hus. Det gamle stuehus blev senere benyttet til aftægtsbolig. Ægteparret fik ni børn.

Den ældste datter, Anna, var i mange år ansat ved Hejmdal i Aabenraa. Hun blev senere gift med maskinfabrikant Tyrol fra Sønderborg. Sophie blev gift med Peter Lorenzen fra Stenderup Kro; de købte en gård på Avnbølmark.

Hans blev gift med Anne Grau fra Holm; de overtog hendes barndomshjem. Chresten rejste til Amerika, hvor han giftede sig. Christine blev gift med Søren Jensen; han kom fra Jylland, og de købte en ejendom i nærheden af Randers. Marie var ugift.

Kathrine blev gift med Jens Clausen fra Kettingskov, de købte ligeledes en ejendom i Jylland. Henrik overtog gården - efter at forældrene havde købt et aftægtshus i Broballe. Han giftede sig med Nora Mathiesen fra Holm. Den yngste datter, Ella, giftede sig med en søn af gårdejer Kyseler på Bøjskov; de købte en gård i Kobberholm. Egon Eriksen, der nu ejer gården, overtog den efter Henrik i 1968. Egon er gift med Karin (f. Bonde); de har to døtre.

Ejendom ved Brandsbøl Skov, nedbrudt i 1916

Fortsætter vi ad Fjordvej, kommer vi til Brandsbølskov, hvor vejen fortsætter til Brandsbøl. Det må antages, at der engang i oldtiden har været en gennemgående vej fra Stevning til Hardehøj.

I skovbrynet ved Brandsbølskov har der ligget en mindre ejendom, der er opkøbt af Chresten Eriksen. Ejerne af denne fortæller sig i fortiden. Jeg kan dog huske den først omtalte; det var Jens Jensen, hvis søn Chresten jeg har kendt som barn, var gift med Maren. Der var flere børn i ægteskabet.

Efter gamle Jensens død, flyttede hustruen ind i en lejlighed i Oksbøl. Her døde hun højt op i årene.

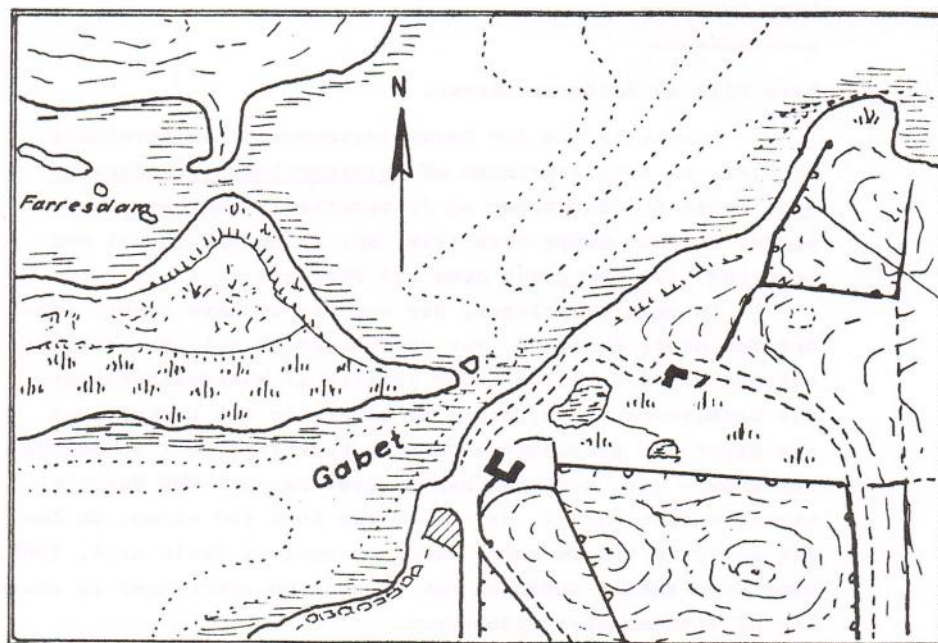
I 1908 flyttede Johanne og Wilhelm Friedrich Jansen ind i huset sammen med deres børn, Johanne og Hans. De flyttede derfra igen i 1916 og kort efter blev hele ejendommen nedbrudt.

Steg

Af Valdemar Dreyer, Sjellerupskov

Et af de mest naturskønne og særprægede områder på Als, er Steg, og den der har gaven at kunne fornemme at være på historisk grund, vil her have denne fornemmelse, og ikke med urette.

I sommeren 1975 meddelte gdr. Kristen Schultz, Brønd 7 Holmskov, 6430 Nordborg, at ved meget udpræget lavvande, kunne der ved Steg ses resterne af en pælerække, samt at dette tidligere var undersøgt af Nationalmuseet. September 1975 var det en søndag morgen usædvanligt lavvandet, antagelig 1,50 m under daglig vande, hvorfor det lykkedes mig at se og fotografere omtalte pælerække. Det var muligt den dag at gå tørskoet ud til den kost der markerede sejlrunden og parallelt med kysten. Nærmest i vandkanten sås en lang række (150 - 200 m) pælestumper med afrådnede øvre ender, men bevarede i de tilspidsede ender. Alle med spidserne skråt udad. Nogle steder sås de, i diameter ca. 15 cm tykke ret ensartede pælestumper i een række, andre steder i flere rækker udenfor hinanden.

STEG

100 0 100 200 300 400 500 m.

Udfra tanken om eventuel interesse for de tagne fotos, sendte jeg dem først til Moesgård museum, der videresendte billederne til Nationalmuseets skibshistoriske museum i Roskilde.

Museumsinspektør, civilingeniør Ole Crumlin-Pedersen sendte følgende brev og tegninger. (Se side 67 og 68).

Juli 1980 sagde rygten, at Nationalmuseet atter "var på spil" ved Steg. Det lykkedes mig ikke at få kontakt, men resultatet blev følgende statusnotat. (Se side 69).

Da jeg vil gå ud fra, at nævnte pælerække er sammensat af pæle fældet på samme tid, og således så dette absolut ud, får vi et middeltal fra C14 dateringen til ca. 1600-1620

Institut for

- forhistorisk arkæologi
- middelalder-arkæologi
- etnografi og socialantropologi

VED AARHUS UNIVERSITET

Moesgård

DK-8270 HØJBJERG DANMARK
TELEFON (06)272433

9.oktober 1975

Ulla og Valdemar Dreyer
Hestehavevej 5
6430 Nordborg

Kære Ulla og Valdemar Dreyer.

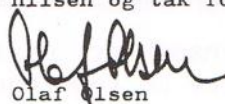
Hjertelig tak for Deres interessante indberetning af 5.ds. om lokaliseringen af pælespærringen ved Stegshoved. Deres observationer og fotografier virker overbevisende; der kan næppe være tvivl om, at De har fundet den spærring, der har givet navn til Stegsgab.

De unge arkæologer, der opgives at have besøgt stedet for nogle år siden, var utvivlsomt et hold fra Vikingeskibshallen i Roskilde under ledelse af museumsinspektør Ole Crumlin-Pedersen, der i de senere år har beskæftiget sig meget med problemerne omkring spærringerne i de danske farvande - jfr. hvad han har skrevet herom i ~~VFM~~ Nordslesvigske Museer nr. 2, der udkom for kort tid siden. Om Deres spærring vil De kunne finde en smule i Skalk nr.4, 1964, hvor Vagn Wåhlin Andersen har skrevet om spærringer på grundlag af stednavnenes vidnesbyrd.

Jeg har taget mig den frihed at sende Deres brev til Ole Crumlin-Pedersen (med fotografierne) og bedt ham om at sætte sig i forbindelse med Dem. Han er p.t. i gang med en undersøisk udgravning ved Lynæs. Det kan derfor godt være, at det varer lidt, før De hører fra ham.

Jeg glæder mig til at hilse på Dem i Sønderborg d. 23.ds.

Med venlig hilsen og tak for Deres indsats

Olaf Olsen

NATIONALMUSEET
SKIBSHISTORISK LABORATORIUM
STRANDENGEN . 4000 ROSKILDE
TLF. (03) 35 65 55
NYT TLF. NR.: (03) 356429

ROSKILDE, den 5. nov. 1975.
SL j. nr.
OCP/dk

Ulla og Valdemar Dreyer
Hestehavevej 5
6430 Nordborg.

Tak for den udmærkede indberetning og fotografierne vedr. spærringen ved Steg på Nordals. Jeg har tilladt mig at kopiere billederne og sender nu originalerne retur med tak for lån.^{*)} Den pågældende spærring er jeg velkendt med gennem den undersøgelse, vi foretog på stedet i 1967, ved hvilken lejlighed vi kortlagde det ydre forløb og opmålte et mindre parti af pælesætningen m.v. Dette foregik under vandet, m.n. resultatet, som De vil se af vedlagte kopier af opmålingen, svarer nøje til det, som nu kom frem ved lavvande i sammenhængende form. Det fremgik ydermere af undervandsundersøgelsen, at der inden for pælerækken lå tydelige spor af en vold, opbygget af firkantede græstørv, og det videre forløb af denne vold kan følges på tørt land ved begge ender af den holm, som ligger på vestsiden af Stegsgab. Alt i alt er der altså tale om et stort anlæg, som antagelig er fra vikingetiden eller tidlig middelalder, og som kan være delvis forandret i forbindelse med digebygning og broslagning indenfor de sidste 150 år. Endnu foreligger der ikke nogen C-14-datering af pælene, men når resultatet af de indsendte prøver er kendt, har vi grundlag for det videre undersøgelsesarbejde på stedet, der formentlig vil udmunde i en beretning i en af de lokalhistoriske ^{rapporter udkommet} årbøger ligesom med Helnæs-spærringen på Sydfyn, der er publiceret i 1973 og spærringerne ved Haderslev fjords munding, som er beskrevet i "Nordslesvigske Museer" i år.

Skulle De gøre supplerende iagttagelser vil jeg naturligvis være meget interesseret i at blive holdt orienteret derom.

Med venlig hilsen

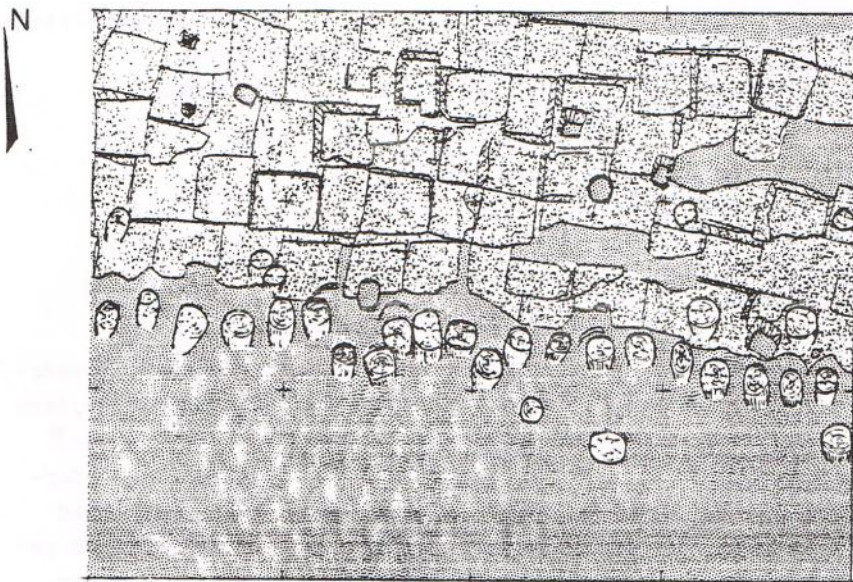
*) sendt separat.

Ole Crumlin-Pedersen

museumsinspektør, civilingeniør

STEG .NORDALS

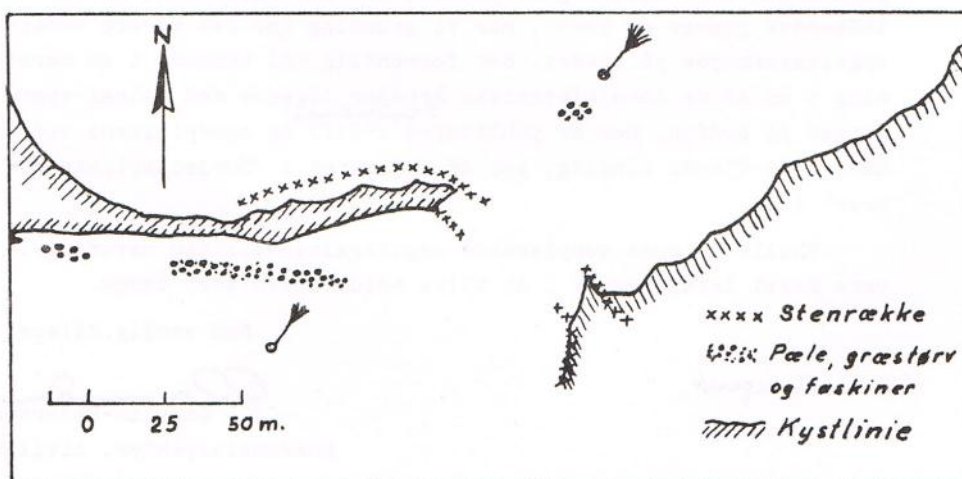
Plan af vestenden af centrale pælerække

 GRÆSTØRV

 SAND, RAL

Opmålt d.14 juli 1967 af O. Crumlin.

Statusnotat vedr. formodet spærrings/vold-anlæg ved Steg, Nordals.

I forbindelse med undersøgelser ved Egersund i 1967 havde jeg lejlighed til at besøge Steg på Nordals, hvor stednavnet Steg på det snævraste sted ved indsejlingen til det omfattende system af nor, der tidligere berørte store dele af Nordals, tydede på forekomst af en sejlspærring med nedrammede pæle (stikæ=palisade i vandet, jfr. V.Wählin i Skalk 1964, nr.4).

Formodningen bekræftedes af stedlige fiskere, der oplyste, at der langs sydsiden af den østlige spids på Stegshoved overfor Steg kunne ses en pælerække.

I juli 1967 gennemførtes derfor en lille undersøgelse, hvorved der målttes en plan i 1:500 af området på begge sider af gabet med angivelse af kystlinieforløb, stenrækker og områder med pælesætning, og et felt på 12 m² på ca. 1 m vand afrensedes og opmålttes med angivelse af de iagttagne spor: en næsten helt tæt række af skråtstillede egepæle langs sydsiden af en græstørvsopbygning, hvori de enkelte ca. 30 x 30 cm tørv tydeligt kunne udskilles. Tykkelsen af græstørvslaget voksede mod nord, d.v.s. ind mod den smalle tange, der viste sig af være delvis kunstigt opbygget af græstørv med en stenrække langs en del af nordsiden.

Det fundne anlæg mindede dermed mere om en vold eller dæmning med palisadebeklædning på søsiden, end om den undersøiske spærring vi havde ventet at finde. Med denne erkendelse tegnede det sig pludselig klart, at voldforløbet fortsatte fra tangen ind til den 9 m høje morænebakke på Stegshoved og fra vestenden af denne videre til land syd om Farresdam, der nu også er lukket i østrenden mod Dyvig ved en recent dæmning.

Et enkelt snit blev lagt ind i den formodede vold lige indenfor tangen, og dette tydede på, at de øverste 50-70 cm her var påført materiale, selv om egentlig stribekarakter svarende til en græstørvsvold kun kunne iagttages omkring og under havspejlet.

...

Som tolkning forestillede jeg mig derfor anlægget som en ialt 600-700 m lang forsvarsvold, der på begge sider af Stegshoved skulle hindre passage med skibe henover en smal landtange eller et lavvandet udløb, hvorved gennemsejlingen kunne koncentreret ved Gabet - og dermed kunne en flydebom eller lign. anvendes til spærring i krigstilfælde. Ganske vist kunne voldforløbet langs sydsiden af Farresdam være en gammel stormflødsdæmning eller lign., men da denne forklaring ikke kunne gælde voldforløbets østlige del, ~~hvor~~^{eller} som Gabet næppe nogen siden har været lukket, var forsvarsvolden den mest nærliggende tolkning; og da formentlig anlagt som et forsvar mod vanderindfald i stil med, hvad der senere skulle vise sig at være tilfældet med Helnæs - og Haderslev Fjord (II) spærringerne.

Jeg tror stadig på, at stednavnet refererer til et sådant sejlspærringsanlæg på stedet, men to C-14 dateringer udført i 1975 på pæle fra det fundne anlæg tyder på, at dette tilhører en senere tid, idet de gav dateringerne 1550±70 og 1670±70. Under krigen i 1864 sloges der ved Stegshoved en pælebro med klap, men om nogle af de observerede anlægsspor stammer herfra er usikkert, idet det endnu ikke er lykkedes at spore tegninger heraf.

I 1972 modtog Skibshistorisk Laboratorium en forespørgsel fra fredningsplanudvalget for Sønderjyllands amt i anledning af en plan om tørlægning af Farresdam, og i besvarelsen redegjordes kort for de iagttagne anlægsspor og deres mulige tolkning.

I 1975 modtoges fotos og en beretning om iagttagelser af pælerækkerne ved lavvande fra Ulla og Valdemar Dreyer, Nordborg. Disse svarede til vore egne iagttagelser, men pæleforløbet kunne i 1975 følges over et længere forløb end i 1967.

Ole Crumlin-Pedersen

HERTUGEN

Lad os da sætte os op på toppen af Stegshoved med den herlige udsigt, og i sindet arbejde os tilbage i tiden. År 1585 køber Hertug Hans den Yngre Mjelsgård, efter han året før havde købt 11 gårde i Holm, og der er således god grund til at tro, at han har ejet al jord der stødte op til Dyvig og Mjelsvig.

Nu er det svært at se Hertug Hans den Yngre for sig, nemmere bliver det, når vi tænker på hans samtidige men yngre fætter Kong Christian d.4., kendt fra søslaget hvor han mistede det ene øje, kendt som bygherre bl.a. til Frederiksborg, Børsen og Rosenborg, og ikke mindst lever han i vores fantasi gennem skuespillet "Elverhøj".

Vores Hertug var en streng herre, og hans største interesse var at købe jord, gerne sammenlægge gårde, så landbrugsdriften blev mere rationel. Han opkøbte adelsgods og bøndergårde, undertiden hele landsbyer, hvor han så, når det passede ham, kunne jævne en sådan landsby med jorden og tvangsflytte beboerne.

Udover denne hovedinteresse var vores hertug også en stor byggherre, der blandt andet byggede kirker f.eks. Kegnæs kirke og slotte hvoraf eneste bevarede er Lyksborg, stamhuset til vort nuværende Kongehus.

Hans kæreste fritidsfornøjelse var jagten. Nok var Hertugen en både mægtig og egenmægtig mand, dog måtte han passe på ikke at træde andre stormænds interesser for nær, særlig måtte han fare med lempe overfor kirken (præsterne). Som eksempel kan nævnes, at vores hertug blev den lille, da han år 1600 forhandlede om en inddæmning af en fiskesø ved Sebbelev.

Her ved Dyvig/Mjelsvig har vi som nævnt lov til at forestille os, at han har haft fuld og fri rådighed, hvilket også støttes af, at hertugen ca. 1590 byggede dæmninger over indløbet til Bundsø dels lige ved Mjelsgård ved den nuværende pumpestation, dels ved Broballe. Der dannede sig herved to indsøer, fiskedamme, og herved har vi så rørt ved en anden af hertug Hans' interesser, inddæmningsarbejder, så der dannedes fiskesøer og ligeledes muligheder for oprettelse af datidens fabrikker: vandmøller.

Alle nævnte aktiviteter kostede penge og masser af arbejdskraft, idet hertugen selvfølgelig ikke selv foretog sig noget korporligt med landbrug, byggeri o.l., kun bestemte og iscenesatte. Arbejdskraft var oftest de nærmest boende bønder, borgere i købstæder m.m. Det med de nærmestboende kunne f.eks. være bønder fra Als, der kørte sten og tømmer sammen til en kirke i nærheden af Flensborg. Pengene, de, trods billig arbejdskraft, mange penge, skaffede han fra sine landbrug, ved handel og for en stor del ved at fælde for ikke at sige forhugge sine skove.

Denne livskraftige herre, gift to gange, 23 børn i disse to ægteskaber, født 1545 død 1622, er det, vi skal tænke på.

Lad os så en forårsdag 1602 sidde på Stegshoved se nedover den smalle indsejling til Dyvig, se på kyststrækningen overfor hvor der er egeskov så langt øjet rækker, herlige store skønne træer. Lige overfor anes mellem træerne et hus, en jagthytte eller et

færgehus. Der er uro i skoven, gjaldende råb, hundeglam, hestelyde og bøsseskud, der er jagt i skoven. Ud af skoven kommer en enkelt af jagtselskabet, en statelig herre vel omkring de 55 år. Pragtfuldt klædt trods jagten, langt todelt overskæg, et klogt og myndigt ansigt. Han stiger af hesten og falder i dybe tanker, det øvrige jagtselskab kommer tilsyne, men vinkes tilbage af den tænkende herre.

Han ser det smalle stræde med den stærke strøm, han ser bakkerne overfor, alle hans ejendom, han ser skoven på begge sider af sig, skoven han ved strækker sig helt ind til, den ikke herfra synlige Mjelsgård, også hans ejendom, der hvor han for en halv snes år siden lod lave en dæmning over fjordarmen, en dæmning hvorpå anlagdes en vej lige op til Oksbøl kirke. Han tænker på, hvor besværligt det er at få kreaturer og foderkorn fra sine gårde i Holm og Mjelsgård, og i løbet af kort tid har den foretagsomme hertug besluttet at lave en dæmning, så både Dyvig og Mjelsvig ville blive til indsøer med givtigt fiskeri, og samtidig kunne en vej på dæmningen afkorte afstanden mellem hans besiddelser. Forøvrigt burde den stræke strøm gennem det smalle stræde ved Steg kunne udnyttes på en eller anden måde usikkert hvordan, men noget i stil med en vandmølle. Endelig kunne der lægges en udskibningshavn her, han kunne fælde og bortsejle tømmeret og derefter dyrke jorden.

KARTOGRAFER OG TOPOGRAFER

Hvorledes har der set ud ved Steg gennem de sidste 380 år? Derom fortæller vores kartografer og topografer en masse, hvadenten disse har haft nævnte fag som næringsvej, bijob eller hobby, og vi er så heldige at korttegneren (kartografen) Johannes Mejer tegnede dette område i 1649 medens den ledsagende beskrivelse af egnens udseende, erhvervsforhold, bygninger, historie mm blev skrevet af borgmester (i Husum) og topograf Caspar Danckwerth, og udgivet sammen med Mejers kort i 1652. Selvfølgelig har der tidligere været kort og beskrivelser af Danmark - Sønderjylland - Als men disse er unøjagtige og uden detaljer, der fortæller om forholdene ved Steg.

1649 tegnede Mejer et meget nøjagtigt kort over Als, mange navne påført kortet bl.a. Dyvig, og der ses ganske tydeligt en fast forbindelse ved Steg ovenikøbet tykkest på midten svarende til Stegshoved.

1652 udgives ovennævnte bog af Caspar Danckwerth, og heri står bl.a. side 98, at gode havne på Als' vestkyst er: Stegsvig, Stolbrofjord, Sandvig og Kettingnor, ikke Dyvig. Ud fra kort og beskrivelse er der således ingen tvivl om den faste forbindelse over Stegsgab, hvilket også meddeles af Raben som et sagn eller mundtlig overlevering:

"OKSEVEJEN"

Fra Hardeshøj til Mels førte den gamle landevej - Oksevej - over Stegsvig og Farresdam til Holm. Der var store dæmninger over begge havbugte, men den store stormflod i 1638 rev dæmningen bort, og siden den tid har denne ældste forbindelse mellem de to byer været afbrudt."

1670 tiltræder Martin Nyssen som præst i Oksbøl Sogn. Også dengang var ens indtægter af stor interesse, og da de fleste indtægter til præsten kom fra bønder og husmænd som tiende, udarbejdede han lange udførlige lister over alt hvad der stod ham til, af og til sprutter hans gåsefjerspen ligefrem, når han beretter om en gård der skulle have givet ham tiende, men ak, hertug Hans den Yngre havde nedlagt gården og dermed berøvet præsten en indtægt. Udover disse regnskaber har han dog også skrevet lidt om sognet, og vi kan bl.a. læse: "Udi Oksbøl sogn have været af Arrilds tid i gammel mands minde, altid trende gode byer, Oksbøl Kirkebye, Broballe og Mjels." Senere skriver han: "Den tredie by i Oksbøl sogn, kaldet Mjels, liggende aller vester i sognet og haver i fordum tid været en herlig by, både for den dejlige ege-skovs skyld, som lå vest for byen ud til havet, men nu aldeles ødelagt, desværre, såvel som for den dejlige havn og revier, som i gammel tid flød om ved byen."

1781 udkom 7. bind af Erik Pontoppidans:
"DANSKE ATLAS"

Pontoppidan kom 1723 til Nordborg som præst 25 år gammel, senere sognepræst i Havnbjerg 1726-1734. Denne flittige og begavede herre påbegyndte udgivelsen af ovennævnte atlas, men nåede dog ikke at blive færdig med værket inden sin død i 1764. Værket er blevet til på den måde, at redaktøren har skrevet til gejstlige og verdslige i de pågældende byer, sogne og anmodet disse om at sende indberetninger om "- hvad der måtte findes af historie, efterretninger og andet ---" Disse anmodninger gik til det slesvigske fyrstedømme i 1768, altså efter Pontoppidans død, men det er vel sandsynligt, at Pontoppidan selv har skrevet en del netop fra Nordals, som han jo kendte godt. Af interesse i denne forbindelse kan citeres: "Oksbøl. Sognet skal tilforn have været en halvø, næsten ganske omringet af vand med adskillige indløb af havet, hvilket Hertug Hans den Ældre med stor bekostning lod opfylde" (det må være et fejltryk med "den Ældre", det skal være den Yngre).

Det kort, der ledsager beskrivelsen, er tegnet 1772, og der ses tydeligt en åbning ved Steg. I et brev af general Schleppegrel i 1849 angives omtrent således: " - vi sejler på sundet mellem Als og Sønderjylland", en noget lignende bemærkning findes i "Pontoppidan". Als har jo også i kirkeligt henseende hørt til Fyns Stift. "Sønderjylland" til Slesvig Stift.

1837 udkommer atter en topografi fra hertugdømmet Slesvig, herfra citeres: "Der hafn Dyvig soll vormals ein See gewesen sein, und ein Durchbruch ihn mit dem Meere verbunden haben." I årene 1790-1807 var der 16 skibe hjemmehørende i Dyvig, heraf 9 store. Senere topografi og kort giver ikke nye oplysninger i denne sag.

1872 var den store stormflod ved de alsiske kyster, beskrevet af mange, og ved Dyvig med en vandstand på 3 m over dagligt vande. En sådan stormflod kunne nok bortrive dæmningen ved Steg, og der har da også tidligere været sådanne,

blot knap så godt beskrevne. Der findes en overordentlig morsom lille bog af Chr. Kuss om naturkatastrofer i Slesvig-Holsten, bl.a. skriver han om en dame på Føhr der nedkom med tvillinger, een sort og een hvid. Det mest almindelige Kuss skriver om, er stormfloder, langt de fleste på Vestkysten, hvoraf den største var i 1634. Medens der var højvande, bølgegang, død for folk og fæ på Vestkysten, var det f.eks. 1634 så lavvandet i Flensborg, at man i tre dage kunne gå tørskoet i havnebassinet. Et sådant lavvande må have svækket dæmningen ved Steg, og sådan har det været talrige gange i 1600-tallet. Stormfloder i Østersøen har der været i 1625, 1693, 1694 og ganske særligt i 1691. (Ikke som skrevet af Raben i 1638). Dæmningen ved Steg må da være bygget omkring 1600 og formentlig ødelagt omkring år 1691.

TILBAGEBLIK

Hvad ved vi da om Steg før 1600? Følgende kendsgerninger: Der er masser af fund fra stenalder og bronzealder i området. Fra vikingetid er der, ca. 2 km fra Steg, fundet 3 meget smukke kvindesmykker, der kan dateres til ca. år 900. Det trefligede spænde må være importeret fra Frankrig, medens de to ovale spænder udmærket kunne være fremstillet f.eks. i Ribe. Et spænde meget lig omtalte trefligede spænde er fundet i Kaupang i Oslofjorden. (Kaupang hed i Vikingetiden Skiringssal). Vi ved at Nordborg slot er bygget noget før 1157, som værn mod Venderne. Endelig har vi om Steg selve navnet. De der ved dette navn straks tænker på flæske- lammesteg har næppe læst dette skrift så langt som hertil. Iøvrigt er ordet mangetydigt, lige fra "hegn som sættes i vand for at hindre kreaturer i at løbe over" til "forsvarsanlæg". Sprogligt kommer ordet af det oldnordiske "stikæ", der betyder pæl. Sådanne skibsspærringer er kendt flere steder i Danmark. I sin enkleste form blot nedrammede pæle i sejlrenden. En af de, i denne forbindelse mest spændende spærringer, er i Haderslev fjord, spændende fordi det her er påvist, hvorledes beboerne selv har trukket deres skibe over land, altså spærrer fjenden ude, men ikke vennerne. Vikingeskibene og tidligere skibstyper kunne netop transporteres over land, medens deres efterfølgere, koggerne ikke kunne, og så var en sejlrendespærring ikke særlig smart mere, som en total-spærring, idet man så også udelukkede sig selv. Andre former for spærringer af søveje er dog kendt op til vore dage. For at kunne fornemme lidt af stemningen på den tid spærringen ved Steg kan være lavet og givet navn til stedet, læser vi lidt af en rejsebeskrivelse fra slutningen af 800 tallet, en rejse foretaget af en norsk høvding og handelsmand ved navn Ottar. "Og fra Skiringssal sejlede han på fem dage til den havn, der hedder Hedeby; den ligger mellem Venderne og Saxerne og Angel, og tilhører Danerne. Da han sejlede fra Skiringssal, da var for ham Danmark (d.v.s. Skåne, Halland og Blekinge) på bagbord, og på styrbord åben sø i tre dage, og videre to dage før han kom til Hedeby, var for ham på styrbord Jylland og Sønderjylland og mange øer, i disse lande boede anglerne, før de kom til Engæand. Og for ham var i disse to dage på bagbord de øer, der hører til Danmark."

Når vi tænker på det tidligere oplyste, at Als ikke hører med til Sønderjylland eller ialt fald først bliver indlemmet i Søn-

derjylland i 1864, er Ottars sejlroute ganske klar. Fra Oslofjorden til Nordsjælland i 3 dage, efter nogle døgn hvil og når vinden var god en dags sejlads til Nordals, og herfra kunne Hedeby så nås på een dag, det meste af den dag skulle der roes i de smalle farvande. Enkelte stednavne ved Stegsvig henviser stadig til denne periode: Vikingager, Nordmandhøj, Bådestedmade.

UDKIGGEN

Halfdans tur var det. Fra Bugehøj kunne han se vand næsten hele vejen rundt, men denne forårsdag søgte hans øjne nu mest mod nordøst, hvorfra de jo ventede besøg. Det var i dette måneskift, de ventede Ottar. Halfdan lod tankerne gå tilbage til den lejrplads og det lille faste samfund hvor han vidste, Ottar lå og ventede på vind, han, Halfdan, havde selv været på dette sted med det mærkelige navn Skuld-vig; en plet på Sjælland, der meget mindede om hans eget lille samfund dernede ved kysten lige mod syd. Blikket vandrede til nordvest, hvor det standsede lidt ved den nylig tilkastede grav ovre på gravpladsen. Det sås nok på gravstedet at det ikke var en stor høvdingens kone der var blevet begravet, kun de tre spænder var med hende i kisten. Helt andre storslåede begravelser havde Ottar berettet om oppe nordpå, omend ved det samme vand han nu sad og så udover. Halfdan så et glimt blå vand mod sydøst og tænkte på den beretning han havde fået fra sin far, beretningen om hvorledes det lille samfund nær var blevet udslettet, fordi et fjendtligt skib havde sneget sig forbi i mørket, ind gennem indsejlingen og tilbage gennem det lavvandede område der havde navnet Farresdam. Fra den tid stammede de pæle, der var nedrammede i sejlrenden, de pæle han selv navde været med til at forny, iøvrigt de pæle, der havde givet navn til bopladsen: Stegsvig. For nogle somre siden var Halfdans to farbrødre sejlet et stykke med Ottar og de havde sidste sommer sendt bud med Ottar på hans vej tilbage, om ikke Halfdan ville komme til dem og hjælpe dem med den handel de havde ved den store handelsplads, der hed sådan noget som Hol eng sted. Rent uvilkårligt pillede han ved sin amulet, der var godt gemt bag skjorten, ikke alle var lige begejstrede for dette kors hans farbrødre havde sendt ham fra Hedeby. Overbringeren havde hvisket det mystiske ord Ansgar til ham. Halfdan var meget opsat på at slutte sig til farbrødrene og ventede derfor særlig utålmodigt på Ottars komme.

Nu i ventetiden, mens han holdt udkig, prøvede han at huske hvad Ottar havde fortalt ham om turen fra Hedeby til Hol eng sted. Først fra Hedeby havn mod syd til bunden af en havarm, hvor der fandtes en jordvold kaldet Kovirke. Her måtte så skib og ladning på land, bæres, trækkes skubbes et stykke så langt som fra Stegsvig til nordkysten ret ud for Bugehøj hvor han sad. Det første stykke af denne vej var ret stejl opad, men heldigvis var der netop her folk, der havde det som deres arbejde, at hjælpe skibe over land, en del af lasten, slaverne, kunne hjælpe til, og under transporten var alle godt beskyttede mod angreb bag volden så også Ottars krigs-rorskarle kunne hjælpe med transporten, med kun få som vagtmænd. Vel fremme ville der være en lille bæk, hvor det var ret nemt at trække skib og ladning, og da bækken ret hurtigt blev større, kunne man snart stage og senere ro skibet frem til den store å, hvor Hol eng sted lå.

Under disse betragtninger var solen dalet betydeligt, men i det fjerne i nordvest anedes et sejl, der i den friske østlige brise snart afslørede skibet som Ottars.

Halfdan tændte den lille bævne.

LITTERATURLISTE

1. Albrechtsen, Erling. *Vikingerne i Franken*
Odense Universitetsforlag 1981
2. Andersen, Vagn Wählin, i *Skalk* 1964, nr. 4
3. Bogen om Als. Danskerens Forlag, Aabenraa 1956
4. Crumlin-Pedersen, Ole, i *Kulturhistorisk Leksikon*, Malmø 1972
5. Crumlin-Pedersen, Ole. *Æ Lei og Margrethes bro*
Nordslesvigske Museer 1975
6. Danckwerth, Caspar. *Neue Landesbeschreibung der Herzogtümer
Slesvig und Holstein*, 1652
7. Eriksen, Hans. *Fra hus til hus i Mjels*. Oksbøl Sogneforening 1980
8. Fangel, Henrik. *Adel og hertuger på Als og Sundeved*.
Historisk Samfund for Als og Sundeved 1979
9. Graham-Campbell, James. *The Vikings*. 1980
10. Hald, Kristian, i *Kulturhistorisk Leksikon*, bd. 17. Malmø 1972
11. Jensen, Jørgen Steen. *Hertug Hans den Yngre*.
Historisk Samfund for Als og Sundeved 1971
12. Kroman, Erik. *Det danske Rige i den ældre Vikingetid*. 1976
13. Liebgott, Niels-Knud. *Skuldevig*. *Skalk* 1980, nr. 2
14. Lind, Hans. Artikel i "Jydske Tidende" om Schleppegrell. 26.7.1981
15. Mejer, Johannes - se Danckwerth, Caspar
16. Nielsen, Svend, i *Skalk* 1980, nr. 4
17. Nyssen, Martin. Oksbøl Præstearkiv H. 1670. Landsarkivet Aabenraa
18. Oldekop, Henning. *Topographie des Herzogthums Schleswig*. Kiel 1906
19. Pontoppidan, Erik. *Den danske Atlas eller Kongeriget Danmark*, bd. 7,
1781
20. Raben, J. *Folkesagn og gamle Fortællinger fra Als og Sundeved*. 1923
21. Raben, J. *Nordborg igennem 800 Aars skiftende Historie*. 1929
22. Schröder, Johannes von. *Topographie des Herzogthums Schleswig*. 1. udg.
1837; 2. udg. 1854
23. Slettebo, Jørgen. *Adel og hertuger på Als og Sundeved*. Historisk Sam-
fund for Als og Sundeved, 1979
24. Sønderjydske Stednavne, Sønderborg Amtsrådsreds, 1939
25. Trap Danmark. Åbenrå-Sønderborg Amter. 5. udgave, 1967
26. Vikingetiden, (flere forfattere). Lademanns forlag, 2. udgave, 1974

MJELS SKOLE 1926

Af Ole Werth Sørensen, Oksbøl

Den vel nok længst varende skilsmisse i sognets historie tog sin begyndelse i 1818, og den fandt først sin afslutning i 1961 - den varede altså samfulde 143 år!

Indtil 1818 var der kun én skole i Oksbøl Sogn og den var beliggende i Broballe - nærmere betegnet på det sted, hvor Søholmvej i dag krydser Landgrøften. Denne skole omtales første gang i 1682.

For børnene i Mjels og på Mjelsmark betød skolens beliggenhed en meget lang skolevej. Derfor er der vel heller ikke noget at sige til, at man gerne ville have skole i Mjels. Det forsøgtes både i 1739 og i 1783, men planerne mislykkedes hver gang.

I 1810 var degneembedet i sognet ledigt, og det fik provst Ebbesen, Svenstrup, til påny at rejse skolesagen i Oksbøl Sogn. Situationen var også temmelig kaotisk, idet skolen på dette tidspunkt kun kunne rumme halvdelen af de skolepligtige børn. Men på grund af stridigheder mellem provsten og amtmanden skulle der gå endnu nogle år, før skolesagen i Mjels blev realiseret.

I 1818-19 blev det besluttet, at der fremover skulle være skole, både i Oksbøl og i Mjels.

Skolen i Oksbøl - det nuværende Skolebakken 26 - blev opført i 1818, og året efter indviede provst Ebbesen, Svenstrup, den nye skole i Mjels.

I 1859 udvidedes Mjels Skole, idet børnetallet var steget ret kraftigt. Den 10. februar 1894 gik en skypumpe hen over Mjelsmark og Mjels og bl.a. skolen blev beskadiget. Landråden i Flensborg forlangte, at der skulle bygges en ny skole, men der skulle gå endnu mange år, inden planen blev ført ud i livet. I første omgang blev der blot bygget en kvist til og det gamle stråtag afløstes af teglsten.

Først fem år efter Genforeningen kunne mjelsingerne tage en ny skole i brug - det skete lillejuleaftensdag, den 23. december 1925. I "Dybbøl-Posten" for mandag den 28. december kan man læse følgende:

"For godt et Aar siden rettede Skolekommissionen en Henstilling om at tage Opførelsen af en ny Skole i Mjels under Overvejelse. Sogneraadet ville ikke selv tage Ansvaret for saadan en Udgift, men sammenkaldte til et offentligt Møde, der enstemmigt gav Tanken sin Tilslutning. Sagen blev derefter fremmet, og den nye, smukke Skolebygning, som er tegnet af Arkitekterne Dall og Mundt i Sønderborg og opført af Bygmeister Schlichting, er nu færdig og blev i Onsdags indviet under stor Deltagelse fra Forældrenes Side.

Skolen har store, luftige og lyse Klasseværelser med et lille Værelse til Opbevaring af forskelligt Inventar til hver Klasse.

I de 2 Sidefløje er der indrettet rummelige og smukke Lærerboliger. Hele Komplekset opvarmes med Centralvarme. Der var ved Indvielsen i Onsdags mødt saa mange, som kunne faa Plads i Lokalerne.

Blandt andet var Amtmand Lundbye, Amtsskolekonsulent Nielsen og det tredje Medlem af Skolekommissionen, Sparekassedirektør Nis Nissen, Nordborg, kommen til stede. Fra Undervisningsministeren var der ifl. "Hjemdal" indløbet en telegrafisk Lykønsning med en Beklagelse af, at Ministeren ikke kunne overvære Indvielsen.

Mjels Skole set fra øst (Hovedindgang), ca. 1926

Sogneraadsformand Hans Fogt, Broballe, bød de mødte velkommen og redegjorde for det Arbejde, som var gaaet forud for Opførelsen. Flere Gange er der under tysk Styre bleven stillet Krav om, at der skulle bygges en ny Skole, men da var Folk ikke saa skoleinteresserede. Men efter Genforeningen, da Forældrene fik Ret til at bestemme over Skolen, vaagnede Interessen.

Sogneraadsformanden udtalte sin Anerkendelse af den Interesse, Melsingerne havde vist Skolen, og sin Glæde over det smukke Resultat, en smuk Bygning paa et smukt Sted.

Han udtalte en Tak til alle, som har medvirket til det smukke Resultat, og idet han udtalte Haabet om, at den nye Skole maa blive til Gavn og Glæde for Lærere og Børn, for hele Sognet, overgav han Skolen til Skolekommissionen med Ønsket om, at den Ungdom, som skal opdrages og undervises her, maa blive vel skikket og vel egnet til at magte de Opgaver, der stilles til den, at den paa Sandhedens og Guds frygtens Grund maatte virke til Gavn og Fremme for Folk og Fædreland.

Den meget smukke Indvielsestale paahørtes med stor Opmærksomhed. Formanden for Skolekommissionen, Gartner Chr. Hansen, udtalte sin Glæde over den nye Skole. Under saa gode Forhold vil det Arbejde, som her skal øves, skride let og lyst frem mod det Maal, som Undervisningen sætter sig.

Han ønskede Lærerne Held og Lykke med deres Arbejde, at det maa bære Frugt, og Børnene paa deres Vej gennem Livet Maatte kunne se tilbage paa en lys og lykkelig Skoletid.

Efter Sangen, "Hvad Solskin er for det sorte Muld", talte Amtmand Lundbye, som lykønskede de stedlige Autoriteter i Sognet med den nye, smukke Bygning, og takkede for det gode Samarbejde, Skoledirektionen havde haft med Sogneraad og Skolekommission. Da mange Timer af Barneaarene tilbringes i Skolen, var det af stor Betydning, at Skolestuen var lys og hyggelig, og at der var gode Lærerboliger, da Arbejdet falder lettest under venlige og lyse Forhold.

Ved Mels Skole var de ydre Rammer tilfredsstillende, og Amtmanden haabede og troede paa den rette Forstaaelse mellem Skole og Hjem. Det gjaldt om, at Hjemmets Øje fulgte Skolearbejdet med Opmærksomhed, at den rette Aand herskede i Skolen, saa der blev gjort et godt Stykke Arbejde til Gavn for vort gamle Fædreland. Efter Sangen, "Den rene Luft af Dagens Skin", talte Amtskonsulent Nielsen. Selv om der i Vestjylland af Vandrelærere var gjort et godt Arbejde uden Skole, saa var det af stor Betydning at have en god Skole at udrette sin Gerning i. Til en Skole hører tre Ting: Hjem, Børn og Lærere. Der er ingen Gerning saa herlig som at være Lærer. Da Børn er meget forskellige, maa Læreren lytte til hver enkelt Barnesjæl og faa fat i hvert eneste Barn, og give en Opdragelse er Læreren Kunst. Den bedst mulige Teknik maa Læreren finde for at meddele Kundskaber og Færdigheder, som er værd at eje, men det væsentligste er Opdragelsen.

Der maa stilles Krav til Læreren, at han kommer med Kærlighed til Børnene og til sin Gerning. Skolemanden Schneekloth sagde en Gang til sine unge Lærere: "Hvem giver os Lærere den Ret at trænge ind i Menneskesjæle? Vi har ingen anden Ret end den, vi giver, og vi har Kærlighed."

Læreren maa aldrig tro, at han er færdig med sig selv. Han maa være frisk og vaagen for at fange Børnenes Opmærksomhed, thi stadig skal han komme med det samme Stof til Børnene, men under nye Former. Altid at kunne være ny er Lærernes Opgave. I Amos Cormenius' Bog, "Det ene Fornødne", hedder det: "Jeg takker dig Gud, at jeg stadig blev en Længslens Mand!"

Over Indgangen til Universitetet er der en Ørn og følgende Indskrift: "Du staar ved det himmelske Lys!". Vi maa da ogsaa stille det Krav til Skolen, at Børnene stadig mærker, at der skues mod det himmelske Lys. Hvor mange Hjem skænker Skolen og dens Arbejde den nødvendige Opmærksomhed? Det gælder om, at Forældrene tager godt mod Skole og Lærer og ikke bliver alt for tilbøjelige til at kritisere, baade for Børns og Læreres Skyld.

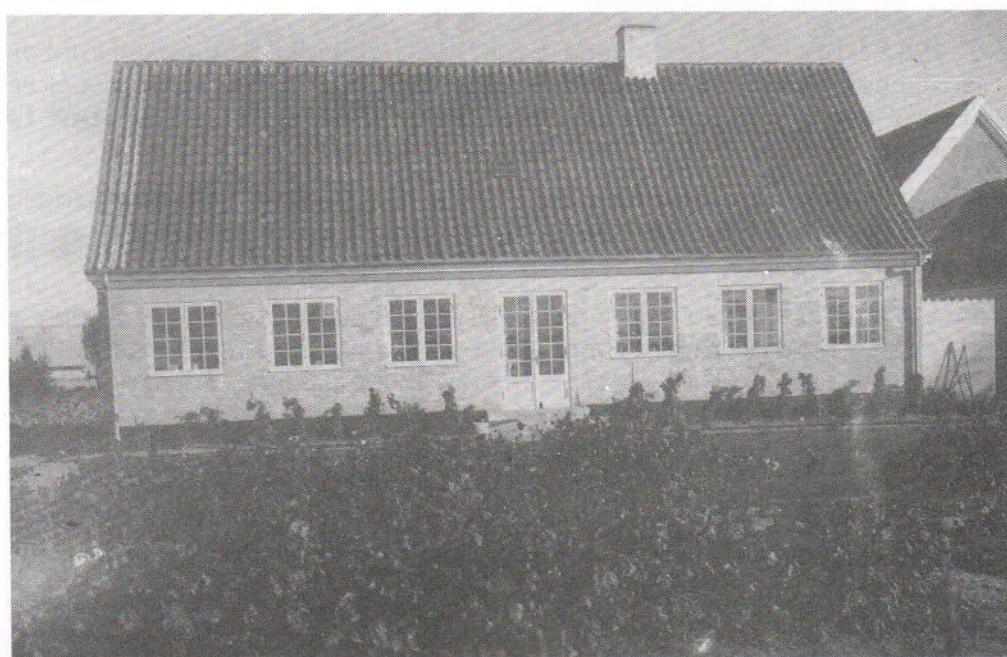
Efter Sangen, "Et jævnt og muntert, virksomt Liv paa Jord", talte Lærer Grüne om Skoleforholdene før og nu i Mels og frem-

hævdede, at der nok var Fremgang, men man burde stadig arbejde videre og huske paa, at man aldrig blev færdige. Grüne talte derefter om Skolens indskrift, "Vi lærer ikke for Skolen, men for Livet".

Lærer Schnurmann Pedersen takkede ogsaa og ønskede, at det Arbejde, som skulle øves i den nye Skole, maatte blive til Gavn for den Ungdom, som besøgte Skolen.

Der holdtes endnu en Række Taler, som alle udtrykte de bedste Ønsker for det Skolearbejde, som skulle øves der i Fremtiden.

Mjels Skole er nu en af de smukkeste og mest moderne indrettede Landsbyskoler hernede. Lige saa smuk og værdig er den Maade, hvorpaa Skolen er rejst og de ofre, den har krævet, bragt."

Den sydlige sidefløj (lærerbolig), ca. 1926

Om den første skoledag i den ny Mjels Skole skriver "Dybbøl-Posten" onsdag, den 6. januar 1926:

"Den 4. Januar mødte Skolebørnene for første Gang i den nye, hyggelige Skole, hvor der var dækket et pænt Kaffebord til dem. Sogneraadet og Skolekommissionens Medlemmer var mødte. Lærer Grüne talte smukt til Børnene og fremviste i Lysbillede, Jesu Liv. Skolekommissionens Formand, Gartner Hansen, udtalte Ønsket om, at Børnene maatte have samme Opfattelse som den lille Pige, der ved Efteraarsferien sagde til sin Moder: "Mor, jeg er glad ved at faa fri, men jeg er ogsaa glad ved at komme i Skole igen!"

Hansen formanede Børnene til at være flittige og opmærksomme, da de derved baade glædede og gavnede sig selv og deres Lærere."

*****

Og årene gik sin gang, hvor de mjelsingerbørn sled bravt på skolens gulve, mens de fik en god basis af viden for deres videre færd i livet. Indtil 1939 var Mjels Skole en syv-klasset skole. Men efter den nye skolelov dette år blev skolen reduceret til forskole for børn i de tre første årgange. Den videre undervisning foregik herefter i Nordborg Skole, idet der var oprettet skoleforbund med Nordborg Kommune.

Men en skønne dag var det helt forbi med skolegang i Mjels. Efter 143 års skilsmisse fik Oksbøl Sogn igen én skole for alle sognets børn; det skete i 1961, da den nuværende Oksbøl Centralskole blev opført.

I perioden 1940 - 1961 blev kun den ene skolestue brugt til undervisning, mens den anden blev benyttet dels som aftenskole o.l., og dels som kirkesal.

I 1963 blev der i skolens bygninger indrettet kommunekontor for Oksbøl Kommune; endvidere blev der bolig for kommunesekretæren i den nordlige lærerbolig, mens dens sydlige forblev lærerbolig.

Efter kommunesammenlægningen i 1970 blev selve skolebygningen brugt som arkivrum for Nordborg Kommune, mens de gamle lærerboliger udlejes til beboelse for to familier.

For et par år siden fik Nordborg Billardklub til huse i den ene halvdel af skolefløjen. Den anden halvdel er i september 1986 blevet stillet til disposition for Oksbøl Sogneforenings lokalhistoriske arbejde.

Skolefløjen set fra vest, 1987.

Dr. phil. Hans Jensen Jørgensen

Af Ole Werth Sørensen, Oksbøl

"Så, no kømme doghte fiil!" - således kunne man før i tiden høre en og anden sige, og så var man klar over, hvem der var på trapperne, eller var man?

Jo, enhver i Oksbøl by og nærmeste omegn vidste da, at "doghte fiil" var dr. phil. Hans Jensen Jørgensen fra Povlsgaard på Oksbøl Mark. Man vidste også, at han tilbragte meget af sin tid i København, men hvad han egentlig beskæftigede sig med derovre i hovedstaden, det var vist kun de færreste klar over.

Denne artikel er et forsøg på at skildre "doghte fiil"s liv og arbejde, der blev så usædvanligt for en bondesøn, der var født i slutningen af forrige århundrede.

Povlsgaard med aftægtshuset th., ca. 1912

Hans Jensen Jørgensen blev født den 4. marts 1886 - altså netop for hundrede år siden. Fødestedet var udflyttergården, Povlsgaard, der ligger på Oksbøl Mark mellem Oksbøl og Brandsbøl.

Han var den ældste af tre sønner i ægteskabet mellem Jens Hansen Jørgensen (f. 1855 i Oksbøl) og Helene Jørgensen f. Christiansen, (f. 1858 i Brandsbøl). De to yngste sønner var Paul Jensen Jørgensen (f. 1888) og Jens Jensen Jørgensen (f. 1891).

Hjemmet på Oksbøl Mark var præget af den gamle almuekulturs sæder og skikke, der blev holdt i hævd først og fremmest af moderen. Hun omtales som "en velbegavet og elskelig kone". Efter mandens død i 1919 sad hun enke i mere end 30 år. Om faderen vides ikke meget, men han betegnes som en noget tungsindig type, og netop det tungsindige var et karaktertræk, der i nogen grad kom til at præge sønnerne.

Brødrene Paul, Hans og Jens

Allerede i barndomsårene skilte Hans Jørgensen sig ud fra sine jævnaldrende kammerater; hvor de legede og morede sig, havde han kun interesse for bogen og han læste alt, hvad han kunne komme i nærheden af. Hans begavelse viste sig således på et meget tidligt tidspunkt, og derfor lå det også ligesom i luften, at det ikke kunne blive ved de 6-7 års skolegang i landsbyskolen. Den, der skulle føre Hans Jørgensen videre, var sognepræsten i Oksbøl, J. A. C. Wernich. Skønt tysk af indstilling var Wernich højt respekteret af menigheden, og han er blevet beskrevet som "den bedste og mest initiativrige af de mange fortræffelige sognepræster, der i præussertiden fik deres virke på Als." (Wernich var sognepræst i Oksbøl fra 1888 til 1902, og derefter i Ulkebøl til 1921.)

På pastor Wernich's initiativ blev der ansat en huslærer i præstegården, og her blev Hans Jørgensen forberedt til en videre uddannelse på gymnasiet. Gymnasieårene tilbragte han i Haderslev, og han blev student i 1906 fra det - dengang - tyske gymnasium der.

Økonomisk sad familien godt i det, og det åbnede muligheder for videregående studier ved universitetet. Efter studentereksamen begyndte Hans Jørgensen at studere sprog ved universitetet i Marburg, hvor han kastede sig over den klassiske filologi (studiet af græsk og latinsk sprog og kultur) og den sammenlignende sprogvidenskab. Men det blev ikke ved disse discipliner; lidt efter lidt kom der flere sprog til, bla russisk og mongolsk. I alt kom han i årenes løb til at mestre otte sprog foruden dansk.

Fra Marburg kom han til universitetet i München for endelig at blive indskrevet ved universitetet i Kiel i foråret 1908.

Under studiet af den sammenlignende sprogvidenskab måtte Hans Jørgensen også beskæftige sig med det oldindiske sprog sanskrit, der er en af grundpillerne i denne universitetsdisciplin, og netop sanskrit skulle vise sig at blive det sprog, der blev indgangen til hans forskerindsats.

I juli 1911 afsluttede Hans Jørgensen sine universitetsstudier med et fremragende eksamensresultat, og et halvt år senere, i december 1911, blev han dr. phil. ved universitetet i Kiel på afhandlingen, "Mantrabrāhmaṇa" - en sanskrit-tekst forsynet med tysk oversættelse og noter.

Året efter blev Hans Jørgensen ansat som medarbejder ved Museum für Völkerkunde (Etnologisk Museum) i Berlin, og her var han - med et par afbrydelser - ansat til marts 1919.

I Berlin-årene beskæftigede han sig med de sprog, der var repræsenteret i museets samlinger, fra det malajiske ørige, bla oldjavansk, som han var ganske kyndig i. Arbejdet på musset gav ham så rigeligt med tid, at han ved siden af kunne beskæftige sig med det, der skulle blive hans livsopgave, studiet af det nepalesiske sprog nevari. (Nevari er et blandt flere sprog i Nepal. Det er modersmål for navarerne, der er et folk beslægtet med tibetanerne, og hvis kultur engang var fremherskende i Kathmandudalen. Fra det 14. årh. blev nevari-sproget bærer af en betydelig, af sanskrit stærkt påvirket, litteratur. Men sproget blev siden fortrængt af de fra Indien kommende gurkhaers sprog, og det var i en godt hundredårig periode fra ca. 1860 - 1950 ligefrem forbudt som skriftsprog).

Nu sad Hans Jørgensen så i Berlin optaget dels af pligtarbejde og dels af intense studier at det, der virkeligt interesserede ham. Men noget tyder på, at han godt ville væk fra byen. Omkring årsskiftet 1912/13 har han formodentlig henvendt sig til Nationalmuseet i København for at forhøre sig om en stilling der. I marts 1913 får han brev fra museets direktør, Sophus Müller, der udbeder sig yderligere oplysninger til brug for en eventuel ansættelse. Men henvendelsen forblev resultatløs, og han blev endnu nogle år i Berlin.

I august 1914 brød Første Verdenskrig ud, og allerede december samme år blev Hans Jørgensen indkaldt til militærtjeneste. Efter endt grunduddannelse i Brandenburg blev han sendt til en officerstræningslejr i Döberitz. Her fik han vrøvl med det ene ben og indlagt på lazarettet. Men han lå ikke uvirksom hen, idet han benyttede sygeopholdet til at gøre en række notater o-

ver dialekten i sit hjemsohn på Als, og hertil opfandt han for formålet en lydskrift. De nedfældede notater skulle senere blive grundstammen i en lille bog over dialekten.

Efter at være blevet udskrevet fra lazarettet, blev han sendt tilbage til Brandenburg med rang af Vizefeldwebel (oversergent), og den 5. juni 1915 blev han forfremmet til Offiziersstellvertreter (løjtnant af reserven). Krigens gru havde Hans Jørgensen også måttet erfare på det helt nære og personlige plan, idet hans yngste bror, Jens, var faldet i Frankrig i forårets løb. Nu blev han selv sendt til den russiske front, hvor han skulle gøre tjeneste ved det 35. Regiment. Men opholdet ved fronten skulle kun blive af kort varighed; hans nerver kunne ganske enkelt ikke klare de voldsomme oplevelser, og han blev indlagt på militærlazarettet i Konitz i Vestprøjsen, hvorfra han blev overført til et militærhospital i Berlin. Sygdommen havde en sådan karakter, at han ved udskrivningen den 27. december 1919 blev fritaget for at skulle gøre yderligere militærtjeneste, hvilket i realiteten betød, at han var krigsinvalid.

Selv skriver Hans Jørgensen i et brev til en af sine få danske venner i Berlin: "... Kun 14 Dage har jeg været ved Fronten, og vender allerede tilbage. Mine Nerver siger Stop! Jeg var i morges hos Lægen, han konstaterede en nervøs Hjertelidelse, og sender mig paa Lazarettet."

Allerede før krigen havde han måttet søge orlov fra sit arbejde pga "dårlige nerver", og krigsoplevelserne medførte, at hans nervelidelse blev akut. Resten af livet var Hans Jørgensen plaget af "dårlige nerver", hvilket betød adskillige hospitalsindlæggelser og deraf følgende arbejdsudygtighed.

Kort efter nytår 1916 blev han genansat i sin gamle stilling ved museet i Berlin. Her fortsatte han sine studier af nevarisproget, det arbejde, der skulle gøre ham kendt i en videre kreds.

Men hvordan kan det gå til, at en bondesøn fra Als - sprogbevægelsen ganske vist - begynder at interessere sig for et så fjernt og fremmedartet sprog? Årsagen må nok søges hos Hans Jørgensen's foresatte på museet, Albert Grünwedel. Han var en anset etnolog og kunsthistoriker, og det er uden tvivl ham, der henledte den unge, sprogbegavede forskers opmærksomhed på nevari-sproget som et uopdyrket forskningsområde. I museet opbevarede man et enkelt nevari-manuskript, og på Det kongelige præjssiske Bibliotek i Berlin fandtes yderligere fire nevari-manuskripter.

Det var disse fem manuskripter, der kom til at danne baggrunden for Hans Jørgensen's første afhandling om nevari: "Ein Beitrag zur Kenntnis des Nevārī", der blev offentliggjort i "Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft" i 1921. Men på dette tidspunkt var Hans Jørgensen forlængst vendt hjem til Als.

Med udgangen af marts 1919 ansøgte Hans Jørgensen om sin afsked fra museet i Berlin. Han begrundede sin ansøgning med, at han ønskede at blive knyttet til Det kongelige Bibliotek i København. Men det kan ikke udelukkes, at hans skrøbelige helbred også har været stærkt medvirkende til, at han ville hjem igen.

Men hjemkomsten blev ikke ubetinget lykkelig. Nogen stilling havde han ikke, og kort efter at han var vendt tilbage, døde faderen i juni 1919. Gården overgik herefter til den næstældste søn, Paul.

Hans Jørgensen

Værst af alt var det dog, at sygdommen, der havde plaget Hans Jørgensen i Berlin, igen brød ud i lys lue, og i begyndelsen af 1920'erne måtte han lade sig indlægge til behandling. Arbejdskraften forlod ham for en tid, men efter nogle år synes han at have genvundet såvel livsmod som arbejdslyst. Det fremgår af et brev, som Hans Jørgensen skrev til den kendte sønderjyske politiker, H. P. Hanssen, i maj 1924. Heri hedder det bla: "Men nu er jeg efter et længere ophold her (dvs hospitalet) så godt på vej til bedring, at jeg atter kan begynde at sondere mulighederne for en fremtidig virksomhed." Af brevet fremgår det også, hvilken virksomhed han har i tankerne, idet han beder H. P. Hanssen hjælpe sig til en stilling på et folkebibliotek eller en lignende institution.

Hans ønskedrøm om en forskerstilling ved Det kongelige Bibliotek eller universitetsbiblioteket synes opgivet på dette tidspunkt.

Henvendelsen til H. P. Hanssen gav imidlertid ikke resultat. I stedet for gav Hans Jørgensen sig til at bearbejde sine mange noter og optegnelser fra tiden i Berlin. Arbejdet foregik dels hjemme på gården på Oksbøl Mark, dels i København, hvor han opholdt sig i lange perioder. Han indlogerede sig på et pensionat på Nørrebro, og herfra havde han ikke langt til Det kongelige Bibliotek's læsesal, hvor han i ro og mag kunne studere. Fra tid til anden deltog han også i forelæsninger på universitetet. En lille episode herfra er omtalt i Boye Andersen's artikel om Hans Jørgensen ("Alsisk Kalender, 2 - 1969"):

"Under en forelæsningsrække hos Edv. Geismar i religionshistorie sad en lidt ældre tilhører tilbage i salen. Professor Geismar nævner navnet på et af skrifterne i de indiske religioner og tilføjer, at han også havde set det benævne anderledes, - han ved ikke hvorfor. Så rejser den ældre tilhører sig genert og forklarer, at det drejer sig om navne udtrykt på to forskellige indiske sprog. Det var Hans Jørgensen, og Geismar takkede for tilrettevisningen."

Her ser vi i et kort glimt den godt 40-årige lærde forsker, men ellers kender vi så godt som intet til hans daglige liv under hans københavnerophold, bortset fra at tiden gik med intense studier af nevari-sproget.

I 1927 kommer så hans første arbejde efter hjemkomsten til Danmark, "Versuch eines Wörterbuches der Nevārī-Sprache". Hans Jørgensen havde sendt sit manuskript til Det kongelige danske Videnskabernes Selskab, men selskabets mangeårige redaktør, professor i indisk filologi Dines Andersen, henviste afhandlingen til tidsskriftet "Acta Orientalia", hvori den blev offentliggjort. Imidlertid skulle den skabe kontakt med professor Dines Andersen få stor betydning for Hans Jørgensens videre forskning. I april 1927 ansøger han Carlsbergfondet om støtte til en studierejse til Cambridge, og denne ansøgning blev anbefalet varmt af professor Andersen, ligesom den også blev anbefalet af professor i rationel mekanik ved Danmarks tekniske Højskole, Jakob Nielsen, der som Hans Jørgensen stammede fra Oksbøl Sogn.

Allerede maj samme år modtog Hans Jørgensen en bevilling på kr. 1.000 fra Carlsbergfondet; og i begyndelsen af juni måned rejser han til England, hvor han opholder sig 2½ måned i den gamle universitetsby Cambridge. Her foretog han en række studier af nogle nevari-manuskripter, der blev opbevaret på universitetsbiblioteket der.

Med en enkelt undtagelse fik Hans Jørgensen resten af sit liv fornyet bevillingen fra Carlsbergfondet hvert andet år, og det satte ham i stand til, økonomisk uafhængig, at fortsætte sine studier. Hertil kom, at han foruden disse bevillinger havde lidt rentepenge fra nogle værdipapirer, som han havde købt for sin andel af arven efter faderen.

Hans Jørgensen foretog endnu en Englandsrejse - formentlig i 1929 - hvor han opholdt sig i London og gjorde studier på British Museum og India Office (det indiske Ministerium).

Studierne i England blev først udmøntet i en meget opsigtsvækkende afhandling, som The Royal Asiatic Society, London udgav i 1931 med den imponerende titel: "Vicitrakarṇikāvadānoddhṛta - A Collection of Buddhistic Legends". Hans Jørgensen har her oversat ni buddhistiske legender på nevari-sproget til engelsk, og det var opsigtsvækkende, fordi det var første gang, at en komplet nevari-tekst var blevet trykt. Endvidere bærer afhandlingen præg af at være skrevet af en særdeles kompetent og selvstændigt arbejdende videnskabsmand.

Efteråret 1931 tog Hans Jørgensen på krydstogt i Middelhavet, hvor han ville slappe af. I en lille månedstid sejler han mellem forskellige byer i Frankrig, Nordafrika og Italien. Men

rejsen afbrydes pludselig den 17. oktober, da han kommer til Neapel. Herfra rejser han hjem og ankommer til Oksbøl den 20. oktober. Hvad var grunden til den pludselige afbrydelse af sørejsen? Boye Andersen skriver lakonisk i den ovenfor nævnte artikel, at Hans Jørgensen "ikke kunne tåle alt det spektakel i havnene"! Om det var "spektakel i havnene" eller den lidt ensformige sørejse, der fik ham til at afbryde turen, må vi lade stå hen; men eet er sikkert, den rejse, der skulle have givet ham ro i sindet, fik den stik modsatte virkning.

Godt en uge efter hjemkomsten måtte han i begyndelsen af november lade sig indlægge på Amtssygehuset i Sønderborg. Der fulgte herefter en længere sygdomsperiode, bla med indlæggelse på Augustenborg Sygehus.

Efter et par års forløb var han imidlertid atter så rask, at han kunne genoptage sin forskning, og omkring midten af 1930'erne sætter han sig for at bearbejde det store materiale, han havde indsamlet; hensigten var at skrive en ordbog over nevarisproget. Den blev udgivet i 1936 af Det kongelige danske Videnskabskabernes Selskab med titlen: "A Dictionary og the Classical Newārī". I de følgende år kom der endnu en række afhandlinger, bla en grammatik, "A Grammar of the Classical Newārī" fra 1941.

Den sidste godt halve snes af sine leveår arbejdede Hans Jørgensen indgående med sit hjemsogns dialekt. Som tidligere omtalt var det et arbejde, han havde påbegyndt under hospitalsopholdet i Döberitz i 1915. Siden havde han løbende beskæftiget sig med denne opgave og gjort optegnelser.

Under sine ophold i København var han også kommet i forbindelse med dialektforskere, som opfordrede ham til at udgive sit arbejde, og i 1951 udkom dialektstudierne under titlen: "Alsisk Formlære". Efter udgivelsen fortsatte han sine dialektale studier, og hans iagttagelser over sproget i Oksbøl Sogn indgår nu som en del af materialet i sprogforskeren Peter Skautrup's jyske ordbog.

I 1946 døde broderen, Paul og gården på Oksbøl Mark fik nye ejere, Ellen og Christian Møller. Moderen flyttede herefter ind på aftægten, hvor hun boede til sin død i 1950. Hans Jørgensen fik indrettet et studerekammer i aftægtens loftsetage, hvor han kunne arbejde, når han var hjemme mellem sine københavnerophold.

Der synes ikke at herske tvivl om, at Hans Jørgensen var en enspændernatur. Han var meget fåmælt, sky og utroligt sårbar - alt sammen medvirkende til, at han i nogen grad isolerede sig fra sine omgivelser og helt levede for sin forskning. Hans omgang med mennesker i Oksbøl var meget begrænset, men et fristed synes han dog at have haft i præstegården - først hos pastor Blichfeldt og siden hen hos pastor Alshauge - hvor han ofte "dumpede ind" under sine hjemmeophold. Det var, som om han her fandt opmuntring og styrke, når han var nedtrykt.

Et andet sted, hvor han måske følte sig endnu mere hjemme, og hvor han aldrig forsømte at sidde ind for en stund, var hos sin gamle barnepige, Sophie Christensen, født Wriborg og gift med skræddermester Hans Christensen i Oksbøl.

Sophie kom som 10-årig, i 1882, til Povlsgaard og var der som pige i huset, indtil hun den 18. maj 1899 blev gift med Hans Christensen.

Foruden at passe sit huslige arbejde, blev hun også barnepige for Hans, som hun til sin død i 1949 stadig kaldte "Min lill klogh knægt".

Under hans besøg blev der sjældent ført de helt lange samtaler; - han var der blot. Det kunne ske, at han sagde: "Goddag" og "Farvel", og mellem disse to ord var måske henrunden en hel time eller mere; Hans havde sluppet af hos en, som han vidste kendte og forstod ham, - på den måde.

I en af sine lommedagbøger har Hans Jørgensen skrevet nogle linier, der giver et ganske godt indtryk af hans væsen:

Hvornår det er tid at tale:

Når du har noget at sige, som vil interessere dine tilhørere.
Når sandhed og ret står på spil og kræver at der tales.
Når du føler, det er din uafviselige pligt at tale.
Når du vil udrette noget godt med din tale.

Hvornår det er tid ikke at tale:

Når du ikke har noget at sige, eller det der siges kun er nonsens.
Når du vil kunne gøre skade med det, du siger.
Når det, du ønsker at sige kun er en gentagelse af sladder, ondskab, bagtalelse eller fordømmelse.
Når du umuligt kan gøre noget godt ved at tale.

Henimod slutningen af 1953 blev Hans Jørgensen syg i København. Han skulle ellers have været hjem og holde jul hos familien Witzke på Solbjerggård, således som han havde gjort det siden moderens død. Men sygdommen forhindrede ham i at rejse, og den 23. januar 1954 blev han indlagt på Bispebjerg Hospital for en kræftlidelse i maven. Efter en operation døde han den 6. februar, og den 11. februar blev han stedt til hvile på Oksbøl Kirkegård ved siden af sine forældre og broderen, Paul.

Hermed var en mærkelig livsskæbne til ende. I Danmark var han ikke kendt af mange udenfor en meget snæver kreds af sprogfolk, men hans arbejde nød - og nyder stadigvæk - stor international anerkendelse.

Mest kendt blev Hans Jørgensen's navn nok blandt de mennesker, hvis sprog han viede sit liv og forskning til, selv om han aldrig nogensinde besøgte det fjerne land.

Et rørende vidnesbyrd finder man i rejsebogforfatteren Karl Eskelund's bog "Den glemte Dal" (Gyldendal 1958). Heri fortæller Eskelund om en oplevelse, han havde under en reception, som den russiske ambassadør i Indien lod afholde i Nepals hovedstad Kathmandu. Under receptionen kommer Eskelund i samtale med en lille spinkelt nepalesisk digter:

"Jeg havde allerede fortalt ham, at jeg var journalist.
- Fra hvilket land, spurgte han nu.

Da jeg svarede Danmark, gav det et sæt i ham. Han greb min hånd, genertheden var som blæst bort.

- I mange år havde jeg håbet at træffe en dansker, sagde han.
- Nu kan jeg endelig få noget at vide om Deres store landsmand, Hans Jørgensen."

Eskelund kendte ikke Hans Jørgensen, og han forklarer nepaleseren, at der er mange af det navn i Danmark.

- "- Jamen, denne Hans Jørgensen er den eneste mand i verden, der har skrevet en bog om mit sprog, sagde digteren ivrigt.
- Han er berømt blandt mit folk - alle de af os, der har gået i skole, kender hans værk."

Og så fortæller nepaleseren om nevarerne og deres historie, og inden han og Eskelund skilles, siger han:

- "- Men vi har jo slet ikke fået talt om Hans Jørgensen! Jeg opdagede ham kort efter, jeg kom ud af fængslet - ja, jeg blev spærret inde i seks år, det var i 40'erne. Jeg havde brugt ordet FRIHED i et digt, som jeg læste højt for nogle bekendte. På en eller anden måde hørte Rana'erne om det.

Han holdt hånden op som for at skyde noget ubehageligt bort.

- Nå, men da jeg blev sat på fri fod, viste en af mine venner mig Hans Jørgensens bog. Den var smuglet ind fra Indien - dengang var det forbudt at have udenlandske bøger. De aner ikke, hvor opmuntrende det var at se den. I de forløbne 250 år var der så at sige intet skrevet på Newar-sproget. Der var kun fragmenter tilbage af vor gamle litteratur, mit folk var blevet analfabeter - i dag kan knap tre procent af os læse og skrive. Og her var pludselig et indgående studium af vores sprog. Vi var ikke glemt af den store verden udenfor dalen ..."

*****

Inspirationen til ovennævnte artikel har jeg i vid udstrækning hentet hos fru Else Pauly, Birkerød, som i en årrække har beskæftiget sig med sporgforskeren Hans Jensen Jørgensens liv og levned. Jeg bringer derfor en stor tak til fru Pauly, fordi hun så beredvilligt har stillet sit righoldige materiale til min disposition for udarbejdelsen af artiklen.

Endvidere er jeg Ellen og Chr. Møller, Povlsgaard og Henning Wriborg, Nordborg tak skyldig for hhv. lån af HJJ's personlige papirer og for mundtlig overlevering vedr. HJJ.

OWS.

Ringridning i Mjels

Af Anna Thomsen, Mjels (+ 1984)

Mjels Hjulriderforening, der blev oprettet i 1905 og opløst i 1928, var en forløber for Mjels Ringriderforening, der blev startet i 1931 af Mathias Petersen, Mjels Kro og tjenestekarl, Jens Nørrelykke. Interessen for en sådan forening viste sig at være stor hos ryttere såvel som byens befolkning.

Det var en fest, alle så hen til, og den løb gerne af stabelen den første søndag i juli. Det slog næsten aldrig fejl, at det var det skønneste vejr den dag.

I tiden op til festen herskede der travlhed i byen. Alle skulle have hækken klippet og gårdspladsen luget. Overalt blev der pyntet op, for på en sådan festdag kom der mange besøgende.

Ringriderpladsen var en mark, der lå midt i byen. Den blev kaldt "Fladbjerg", skønt det var det højeste punkt! Her samledes rytterne ved middagstid iført deres festdragt, der bestod af hvide benklæder, blå jakke og hvid kasket.

Tre ryttere startede med at ride hen på kroen for at hente fanen. Derefter red de tilbage til festpladsen, hvor de øvrige ryttere ventede, og så startede optoget gennem byens smukt guirlande-smykkede gader. Foran optoget red to herolde, dernæst kom musikerne med tambourmajoren i spidsen. (Sidstnævnte var en vis Jørgen Olsen, der altid var med ved sådanne fester rundt om på øen). Endelig kom rytterne med fanebæreren, formanden og ex-ringriderkongen forrest.

Midt i optoget kørte en vogn, der kaldtes en "jumbe". Her sad seks småpiger med blomsterkrans om hovedet. En flok drenge på pyntede cykler sluttede optoget. De havde gjort meget ud af udsmykningen af deres cykler, da de flotteste fik en præmie.

På en sådan ringriderdag herskede der liv og glade dage. Der var skydetelt, luftgynge, karrusel, slik- og pølsetelt. Foruden selve ringridningen var der cykelringridning, kringlebidning og sækkeløb for børnene. Naturligvis var der også et telt, hvor man kunne slukke sin tørst. Det skete ikke så helt sjældent, at der var nogle, der fik lidt for meget. Ja, enkelte fik endda lyst til en karruseltur i deres mindre ædruelige tilstand. Det skulle de dog ikke have gjort, for det hændte, at der var nogle, der betalte, for at de beduggede kunne få en ekstra tur; og når de så endelig kom ned fra karrusellen, var det helt tydeligt, at de ikke skulle nyde mere !!!

Festen sluttede med bal på kroen, og det varede ofte til den lyse morgen.

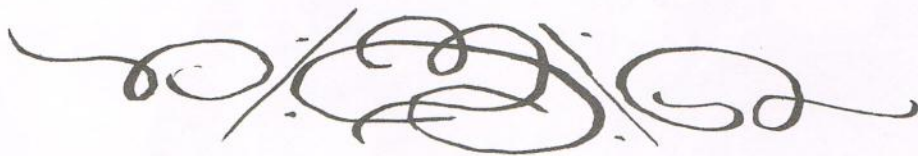

Et år skete der følgende omkring ringrideroptoget:

Langs med ruten, optoget passerede, var der en mark, hvor køerne græssede. Nysgerrige som kører nu engang kan være, gik de naturligvis helt hen til indhegningen for at se på al den ståhej udenfor. Trommespilleren ville give køerne en forskrækkelse og gav derfor trommen et ordentligt slag. Men det resulterede i, at hestene for vognen gav et ryk fremad, således at den bageste agestol med musikerne røg bagud af vognen. For at undgå en lignende situation havde man bundet agestolen fast, da man red igennem byen om aftenen. Rytterne red nemlig gennem byen, når de var færdige med ridningen. Den, der havde fået flest ringe i dagens løb, var nu konge, og hans hest var smykket med en smuk krans.

Men det gik med ringriderfesten som med så meget andet - alt har sin tid. Traktoren holdt sit indtog i landbruget og hestene og de unge forsvandt.

Mjels Ringriderforening blev opløst i 1956.

En Amerikarejse-1892

I forrige århundrede udvandrede mange danskere til Amerika for at søge lykken i "Det forjættede land." Derfor var der heller ikke noget usædvanligt i, at en landmand fra Oksbøl i 1891 rejste til Amerika for at tjene penge. Mere usædvanligt var det nok, at hans 15-årige søn året efter rejste over Atlanten for at besøge faderen.

Nedenstående er beretningen om, hvorledes den 15-årige Jørgen Jensen i 1892 rejste fra Oksbøl til New York - alene! Beretningen er nedskrevet af Jørgen Jensens søn, Chr. Jensen, Haderslev, og den blev bragt i "Dannevirke-Hejmdal" den 22. marts 1972. På dette tidspunkt havde Jørgen Jensen nået den høje alder af 95 år.

*****

Dengang var det ikke så ligetil at rejse fra Als til det forjættede land. Hør bare:

Da jeg var 10 år, blev jeg fæstet som vogterdreng til en landmand på Nordals. Mine forældre sad i små kår. Fortjenesten var lille, og det kneb med at skaffe føde og klæder til børnene. Vi børn blev derfor i 10 års alderen fæstet bort til en landmand uden løn, men for føde, klæder og husly. Endvidere skulle landmanden afholde udgifter til konfirmation herunder konfirmationstøj, når tiden var inde. Man skulle samtidig forpligte sig til at tjene et halvt år hos landmanden efter konfirmationen - uden løn - som kompensation for konfirmationstøjet.

For at tjene lidt ekstra, rejste min far til Amerika 1891. Her var der arbejde nok at få og lønnen var god. Aftalen var, at jeg skulle følge efter min far, når jeg var konfirmeret.

Jeg havde ikke penge til rejsen, men disse blev sendt fra Amerika af far.

Tidspunktet for afrejsen blev bestemt til januar måned 1892. Det var streng vinter med megen sne. Mit hjem var på Nordals. Herfra skulle jeg til Hardeshøj, med dampskib til Aabenraa, herfra med tog til Hamborg og derfra med skib til New York.

Den første del af rejsen til Hardeshøj foregik pr. kane. Vi væltede med kanen et par gange på grund af de høje snedriver. Nogle steder måtte vi ind over markerne, da vejene var helt lukkede af sne.

Vi nåede Hardeshøj, og jeg kom ombord i dampskibet, der sejlede fra Sønderborg til Aabenraa. Der var megen is i Alssund, og dampskibet havde vanskelighed med at forcere isen. Vi kom da

også kun til Varnæshoved. Her kunne skibet ikke komme igennem, men sad fast. Det lykkedes dog kaptajnen at komme fri igen, og han besluttede nu at vende om og sejle tilbage til Sønderborg. Vi nåede Sønderborg hen under aften efter en besværlig sejlads. Nu var gode råd dyre. Hvorledes kom jeg nu til Aabenraa? Der gik ingen tog fra Sønderborg på det tidspunkt. Snestorm var det også blevet. Det så temmelig håbløst ud.

Jørgen Jensen (1877-1974)

Blandt de rejsende på dampskibet var der to marineofficerer, der også skulle til Aabenraa. Jeg havde hørt, de talte om at leje en vognmand i Sønderborg for transport til Aabenraa. Jeg henvendte mig til dem, forklarede dem min situation, at jeg tidligt næste morgen skulle nå et tog i Aabenraa, og om jeg ikke kunne komme med på en eventuel tur med en vognmand.

Jeg fik lov at komme med mod at betale min part. Vi fik lejet en vognmand i Sønderborg, som med kane skulle transportere os til Aabenraa. Det var nu blevet hen på aftenen. Det var koldt, det sneede, det stormede, det føg, men vi kom afsted. Himmel og hav stod i eet, og det var ikke let at finde vej. Jeg husker da også, at vi kørte forkert. Ved vejkryds gjorde vi holdt, og jeg som den letteste blev løftet op til vejviserens arme for at skrabe dem rene for sne og for at se, hvad der stod på dem.

Godt forfrosne og trætte nåede vi til Aabenraa kl. 3 om natten. Jeg blev læsset af på en gade i byen, og de andre forsvandt. Jeg var ikke kendt i byen, vidste ikke, hvor jeg skulle finde Persillegade, hvor min moster boede, og hvor jeg skulle overnatte. Jeg må indrømme, at jeg var meget ked af situationen. Jeg satte mig på min kuffert på gaden og grød. Jeg troede ikke, at jeg ville nå til Amerika på den måde, alt havde udviklet sig på indtil nu.

Dengang gik der vægter i Aabenraa by. Da jeg sad på min kuffert på gaden, kom han forbi. Han sagde til mig: "Hvad sidder du der efter, min dreng, og hvor skal du hen?" "Jeg skal til Amerika," svarede jeg. "Nåh skal du det," sagde han. "Nej, det passer vist ikke, du må hellere komme hjem til din mor igen."

Jeg fik ham dog forklaret, hvorledes det var fat, og at jeg skulle hen til min moster i Persillegade, men at jeg ikke vidste, hvor Persillegade lå.

Vægteren fik vist nok medlidenhed med mig nu, for han tilbød at følge mig til min moster. Måske ville han også undersøge, om jeg talte sandt? Vi kom hen til min moster, fik hende vækket, jeg fik noget at spise, noget varmt at drikke og blev puttet i seng. Jeg sov omgående.

Næste morgen skulle jeg tidligt op for at nå toget til Rødekro og videre til Hamborg. Jeg kom til Hamborg hen på eftermiddagen, fandt vej ned til havnen og fandt også det skib, som jeg skulle med til Amerika.

Afsejlingen skulle have fundet sted dagen efter, men var blevet forsinket på grund af losning og lastning af gods. Jeg blev sammen med andre passagerer indkvarteret på et lille hotel i havneområdet, på rederiets regning, og her boede jeg i 3 dage og havde lejlighed til at se mig om i byen.

Efter disse 3 dages ophold fandt afsejlingen sted. Skibet stod ud af havnen og satte kurs mod Le Havre i Frankrig, der var eneste havn, der skulle anløbes før New York.

Skibene sejlede ikke så hurtigt dengang, som de gør i dag. Normalt tog overfarten dengang fra Hamborg til New York 12 dage. Skibet, jeg var med, var 3 uger om overfarten, men det skyldtes, at vi havde meget hård storm hele vejen. Vi var kun lige nået ud i Nordsøen, da alt blev surret fast. Det blev forbudt os passagerer at færdes på dækket. Så godt som alle passagerer var søsyge. Jeg må være søstærk, for jeg slap for at blive søsyg. Vi var 3 drenge på samme alder - 15 år - der ikke var søsyge, og vi havde en herlig tid ombord. Mandskabet forkælede os. Vi kunne få al den gode mad, vi ønskede, og vi kunne også få lov til at komme op på dækket og ned i maskinrummet. Det var spændende at komme på dækket og i styrehuset, at stå her og se skibets kamp med bølgerne. Når skibet stak forenden ned i en bølgedal, løftedes bagenden så højt, at skibsskruen kom ovenfor vandet og snurrede i luften.

Skibet havde ikke radio, så der var ikke forbindelse med land fra vi forlod Le Havre og til vi ankom til New York 3 uger senere. Vi fik at vide, da vi ankom til New York, at man der havde

anset skibet som forlist, idet der var forløbet 1 uge ud over normal ankomsttid.

Da vi nåede tæt ind til New York, var skibets kulbeholdning næsten sluppet op, og for at få skibet i havn, måtte man slå træ-kasser, fustager m.m. i stykker for at bruge til at fyre med under kedlerne.

Endelig en morgen fik vi New York i sigte. Alle, der kunne, på grund af søsyge og udmattelse, kom op på dækket for at se ind mod det forjættede land.

Vi så Frihedsgudinden og de efter den tids målestok meget høje huse. Der var faldet sne om natten, og nu stod solen og skinne-de på byens tage. Det var næsten som om tagene skinnede som guld. Mange af passagererne udtrykte begejstring over det smukke syn, og jeg husker, at kaptajnen sagde: "Ja, folk, det ser smukt ud, men husk, når I kommer i land, at det ikke er alt, der glimrer, der er af guld."

Vi kom i havn og skulle nu, inden vi fik lov at gå i land, igennem en streng undersøgelse. Der havde nemlig året før været en slem koleraepidemi i Hamborg, og nu ville man sikre sig, at der ikke kom kolerasmittede passagerer i land. Endelig fik vi lov at gå i land. Min far havde skrevet, at han ville være ved skibet for at modtage mig, og dersom han ikke selv kunne komme, ville han sende en anden, der skulle opgive min fars navn til mig. Jeg måtte under ingen omstændigheder gå med nogen, der ikke kunne opgive min fars navn.

På kajen så jeg mig om for at finde min far, men kunne ikke se ham. Da jeg stod der rådvild, kom der en yngre person hen til mig, tog fat i min kuffert, og sagde på tysk, at han nok skulle vise mig vej. Jeg spurgte ham, hvad min far hed, og det kunne han ikke svare på. Jeg klamrede mig derfor til min kuffert. Det var jo den, han ville have fat i, var jeg klar over. Han rykkede også i kufferten og under dette håndgemæng kom der en ældre mand hen til os og spurgte på dansk, om jeg var - og så nævnede han min fars navn. Jeg var nu klar over, at jeg roligt kunne gå med ham. Den yngre person, der ville stjæle min kuffert, forsvandt hurtigt.

Den ældre herre, der talte dansk, og som kendte min fars navn, viste sig at være værten i et logi, hvor min far boede. Min far havde mange gange været ved havnen for at spørge nyt om skibet, men uden resultat. Han havde bedt værten om, hvis han hørte nyt om skibet, at gå til havnen og hente mig. Det nævnte logi lå i havneområdet ikke så langt fra ankomstkajen.

Jeg blev ført hen i logiet, hvor min far senere ankom og selvfølgelig var meget glad over, at jeg var kommet velbeholden i land. Han troede ikke, at han ville få mig at se igen.

Jeg fik arbejde i New York på en lervarefabrik, men det er en anden historie.

Jeg tænker tit på min besværlige Amerikatur, når jeg i dag læser om de moderne og hurtige transportmidler, man har. Med jet-fly kan turen gøres på 6 timer. Jeg var over 3 uger om turen.

Prædikestolen

i Oksbøl kirke

Af Ole Werth Sørensen, Oksbøl

INDLEDNING

Døbefont - alter - prædikestol.

I vore kirker - gamle som nye - findes der forskelligt inventar, der fanger den besøgendes opmærksomhed. Dette inventars kvalitet og kvantitet varierer meget fra kirke til kirke. Men tre ting vil man altid finde i en dansk kirke, og det er døbefont, alter med udsmykning og prædikestol.

I de ældste kirker - de romanske granitkirker - står endnu mange steder de gamle granitdøbefonte, som ofte er jævngamle med selve kirkehuset. I en del af disse kirker er alterbordet ligeledes udført i granit, mens den oprindelige alterudsmykning - et enkelt trækrucifix - er forsvundet. I løbet af 13- og 1400-tallet fik mange af kirkerne en mere pompøs alterudsmykning i form af de såkaldte skabstavler. Et eksempel på en sådan skabstavle, eller fløjaltertavle, som den også kaldes, har vi i Oksbøl Kirke, hvor den blev opsat i første halvdel af 1400-tallet.

Men endnu manglede prædikestolen i de allerfleste danske middelalderkirker. Det skyldtes, at prædikenen i den middelalderlige katolske kirke ikke havde samme fremtrædende plads i messen, som den senere skulle få i den lutherske kirkes gudstjeneste.

Egentlige prædikestole, som vi kender dem i dag, fandtes derfor ikke i den katolske kirke. De bibelske læsninger og prædikenerne blev fremført fra læsepulte, der som regel var anbragt på gulvet mellem kirkens kor og skib. I nogle kirker blev læsepultene - og så kaldt lektorier - dog hævet op på et pulpitur mellem koret og skibet; herfra lød så ikke blot læsningerne, men også korsangen. Et meget smukt eksempel på et sådant "sangerpulpitur" kan man i dag se i Kristkirken i Tønder, hvor det blev opsat i 1523, ganske få år før kirkeskiftet i Danmark.

REFORMATIONEN

Den 30. oktober 1536 vedtog den af Kong Frederik III indkaldte Rigsdag den lov - Reces -, der stadfæstede Reformationens indførelse i Danmark. Det betød på mange måder omfattende forandringer i det kirkelige liv: Gejstligheden blev berøvet sin verdslige magt; munke- og nonneordenerne blev opløst og klostrene nedlagt; gudstjenestesproget blev dansk, og såvel salmer som prædikener lød fra nu af på modersmålet.

Den centrale stilling, som prædikenen kom til at indtage i den lutherske gudstjeneste, medførte, at kirkerne fik nyt inventar, nemlig stolestader og prædikestole.

Allerede få år efter Reformationens indførelse giver Peder Palladius en anvisning på, hvordan prædikestolen skal anbringes i kirkerummet. Palladius blev i 1537 indsat som den første lutherske superintendent (biskop) over Sjællands Stift, og i sin Visitatsbog - formodentlig fra 1541 - skriver han følgende om prædikestolen:

"Tre ting haver I inden disse døre, som I bør tage mest vare på. Og var de ikke her inde, da måtte I vel selv være her ude: Det første er jeres prædikestol, det andet jeres (døbe)font, det tredje jeres høje alter; disse tre ting bør være udi hver sognekirke ....

Prædikestolen skal være opbygget hos den sønder side i kirken, oven over alle andre stole. Guds salige ord til hæder og ære, op til et vindue, sognepræsten til gode om vinteren, og besynderlig når hans øjne de falme og dummes (dvs svækkes)."

Og Palladius fortsætter:

"Prædikestolen skal ikke være en bogstol (dvs læsepult) eller en hiffgippe (ordets betydning er usikker) neder på jorden, men dejlig opbygget hos den sønder side i kirken, Guds salige ord til hæder og ære, og at hvert menneske kan se sin sognepræst under øjnene, hvad stolestade han haver udi kirken, at den ene sidder ikke udi den andens vej, på det at I måtte alle høre og mærke deres saligheds lærdom. Derfor bør en god almue først at stå op udi deres stole, når sognepræsten læser evangelium udi prædikestolen, og så sætte dennem neder tilbage på deres stole og ikke lægge dennem neder på deres bryst, at I ikke falder i søvn, men kan blive vågne og vakker til at høre, mærke og forstå Guds ord. Og alle vende dennem til og imod prædikestolen og ikke så skændelig sidde og vende deres røv - med forlov sagt - til deres sognepræst, som somme grove og ufornumstige bønder plejer at gøre."

Prædikestolen var altså en praktisk foranstaltning, der skulle gøre det let for menigheden at høre prædikenen, som ikke bare er præstens ord, men selveste Guds-ordet, der kræver respekt og lydhørhed.

REFORMATIONSÅRHUNDREDETS STILARTER

Samtidig med Reformationens indførelse vandt en ny stilart indpas indenfor den kirkelige arkitektur og kunst. Den nye stil kaldtes renæssancen. Den kom hertil sydfra, hvor den var opstået i Italien et par århundreder tidligere. Her var man blevet grebet af de klassiske græsk-romerske idealer, og man talte ligefrem om en genfødsel, renæssance, af disse idealer.

I den kirkelige kunst afløste renæssancen den gotiske stil. Hvor gotikken var himmelstræbende, høje, spidsbuede vinduer og slanke opadstræbende murstenspiller i kirkerummet - der var renæssancestilen mere jordnær, hvilket blev understreget af de vandrette linier i kunstværkerne.

Renæssancen fik ikke den store indflydelse på selve kirkebygningerne. Dette skyldtes, at landet i 1500-tallet var dækket ind med kirker, så der ikke var behov for nybyggeri; og det var kun i forbindelse med ombygninger og tilbygninger, at stilen kom til at præge kirkearkitekturen.

Derimod kom renæssancen i allerhøjeste grad til at præge kirkernes indre med et væld af billedskærerarbejder. Ikke alene skulle kirkerne forsynes med prædikestole og stolestader, også en del altertavler fra den katolske tid blev fjernet og erstattet af nye. I Danmark inddeles renæssancen i tre perioder: Ungrenæssancen fra ca. 1550 - 1590. Højrenæssancen fra ca. 1590 - 1620; og endelig klinger stilen ud med Senrenæssancen fra ca. 1620 - 1630.

Fra at holde sig ret strengt til sin grundstruktur med de vandrette linier og kun ganske få menneske- og dyrefigurer udarter stilen sig til det næsten groteske i løbet af den godt 80-årige periode. Lidt efter lidt vinder menneskefigurer indpas i kunstværkerne og i Højrenæssancen formelig vrimler det med dem; ofte er de udformet som hermer, dvs små søjler som oventil er udformet som menneskehoveder eller menneskeoverkroppe. Endvidere er frugtklaser og bladværk fremtrædende træk i billedskærerarbejderne.

I den sidste periode, Senrenæssancen, udvikles stilen i stadig mere groteske former, bla med de for denne periode karakteristiske vrængende løve- og djævlehoveder.

Omkring 1630'erne og godt 30 år frem præger en ny stil kirkekunsten. Det er barokken - der betyder noget i retning af en uregelmæssig formet perle. Stilen er vel ikke et direkte brud med renæssancen, men udfolder denne på en voldsom måde. Man har derfor også kaldt barokken for "forvirret renæssance". Hvor renæssancen i sine grundformer fremviser en vis ro og klarhed, dér er barokken karakteristisk ved liv og kraft, ja, næsten voldsom og overløst. En særlig form for barok kaldes bruskarok - idet formen kunne minde om ørebrusk.

OKSBØL KIRKES PRÆDIKESTOL

På overgangen mellem renæssancen og barokken er prædikestolen i Oksbøl Kirke blevet til.

Vi ved ikke med bestemthed, hvem der er ophavsmanden til det smukke billedskærerarbejde, men stilen tyder på, at det er en billedskærer ved navn Jørgen Ringnis. Efter alt at dømme har han fået sin uddannelse i Flensborg hos den berømte billedskærmester, Heinrich Ringerinck, hvis arbejder findes i flere af egnens kirker.

Noget tyder på, at Jørgen Ringnis efter sin uddannelse arbejdede en kortere periode på Als. Resultatet af hans virksomhed her skulle være prædikestolene i Oksbøl og Nordborg. De to prædikestole er da blevet til i perioden 1625-1629/30 og i hvert fald ikke senere. Omkring 1630 er Ringnis nemlig flyttet til Lolland, hvor han i årene 1630-31 udfører prædikestol og orgelpulpitur i Nakskov Kirke.

En sammenligning af prædikestolen her og stolen i Oksbøl synes ikke at efterlade megen tvivl om, at de to arbejder stammer fra samme hånd.

Iøvrigt virkede Jørgen Ringnis resten af livet både på Lolland og Falster, hvor et stort antal kirker præges af hans fornemme arbejder. Han døde i 1654.

Oksbøl Kirkes prædikestol er i god overensstemmelse med Peder Palladius' anvisning anbragt i kirkeskibets sydøstlige hjørne ved et vindue.

En teori om at stolen fra begyndelsen af har været anbragt lige modsat - i kirkeskibets nordøstlige hjørne - har det ikke været muligt, hverken at få af- eller bekræftet.

Selve stolen har fire sider, der er anbragt som en karnap på væggen, en femte side står vinkelret på stolen parallelt med triumfvæggen. Prædikestolen, der er udskåret i egetræ, følger nøje renessancens vandrette inddeling: Øverst en gesims, derunder storfelterne og endelig afsluttes den forneden med et postament (fodstykke).

Udsmykningen domineres af storfelternes fem relieffer med bibelske motiver. Reliefmotiverne har billedskæreren sandsynligvis udført efter forlæg, dvs kobberstik eller træsnit fra de store billedbibler, der blev udgivet i rigt mål omkring Reformationen. Det var ofte de store tyske middelalderkunstnere, Cranach, Holbein og Dürer, der var mestre for disse illustrationer.

De fem relieffer skildrer to gammeltestamentlige og to nytestamentlige scener.

Fra venstre mod højre ser vi først ISAKS OFRING (1. Mosebog 22,1-19).

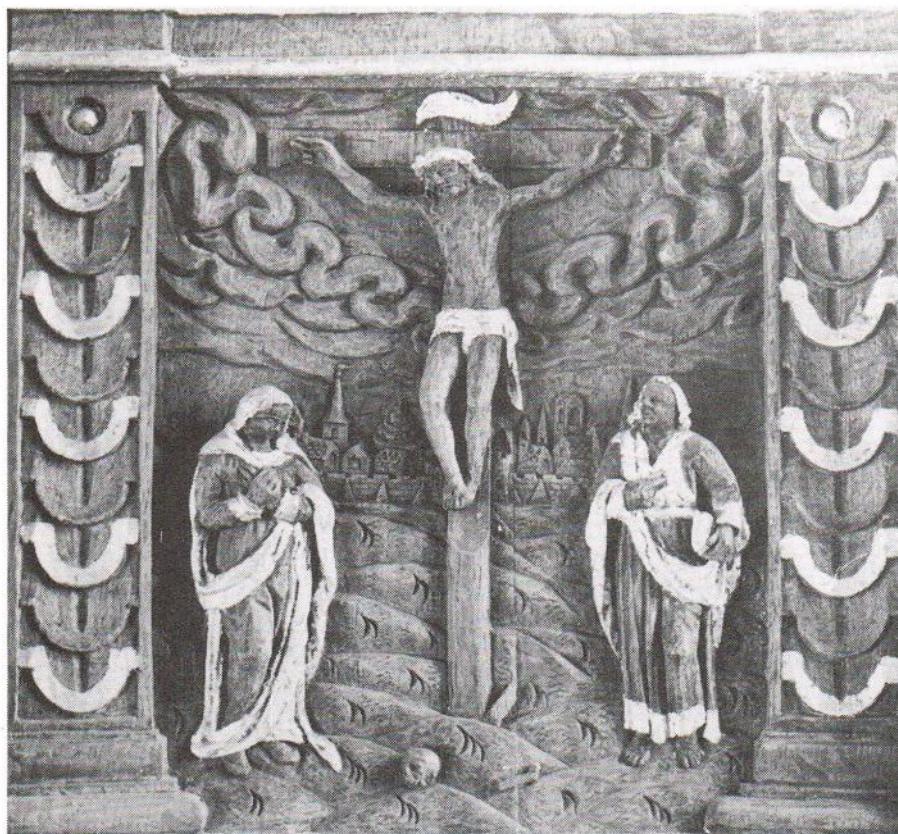
Abraham har på Guds befaling anbragt sin førstefødte søn, Isak, på et brændofferalter. Men i samme øjeblik Abraham er parat til at svinge offerkniven, griber en engel ind fra Himlen og forhindrer derved, at drengen ofres. Abraham har vist lydighed mod Gud og belønningen er et "talrigt afkom", som til sin tid skal få ejendomsretten til Kana'ans land. I billedfeltets forgrund ses den vædder, som Abraham ofrer i sønnens sted som tak til Gud.

Det andet relief i rækken illustrerer den mærkelige beretning om KOBBERSLANGEN (4. Mosebog 21,4-9).

Under ørkenvandringen på vej til det forjættede land blev jøderne utålmodige, fordi man ikke havde vand og brød. Og man bebrejdede Gud og Moses, at man er kommet i den situation. Som straf sender Gud giftslanger iblandt folket, og nogle dør. Man beder derfor Moses om at gå i forbøn hos Gud, så slangerne kan forsvinde. Moses efterkommer folkets ønske og Gud befaler ham at lave en slange og sætte den op på en stang. Herefter skal enhver, der er blevet bidt af en slange, leve. Og Moses udfører Guds befaling, idet han laver en kobberslange, som sættes op på en stang.

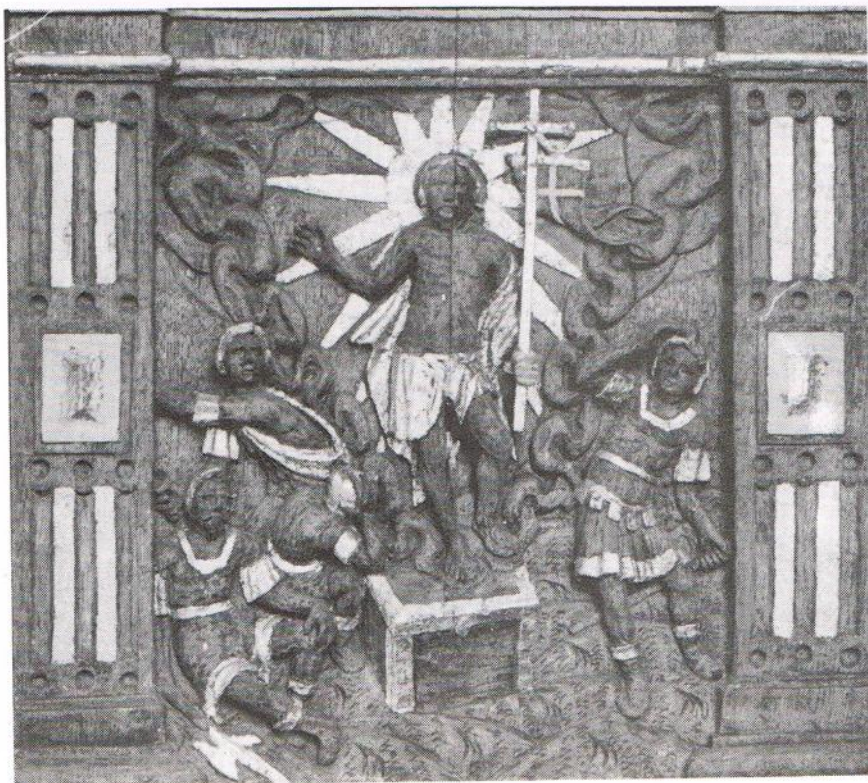
Det tredje relief er en fremstilling af JESU KORSFÆSTELSE.

Relieffet domineres af den korsfæstede Jesus. På hver side af korset står en person. Til venstre er det Jomfru Maria og til højre er det - sandsynligvis - disciplen Johannes - "den discipel, Jesus elskede" (Johannes-evangeliet 19,26-27). Denne gruppering kaldes også en calvariegruppe - af det latinske ord calvaria, der betyder hovedskal. Dette er igen en oversættelse af det aramaisk/hebraiske ord Golgata, som er stedet, hvor Jesus blev korsfæstet. Og for at der ikke skal herske tvivl om, at vi befinder os på Golgata, har billedskæreren anbragt et kranium - en hovedskal - ved foden af korset.

I baggrunden ser man en by omgivet af en mur. Det skal naturligvis være Jerusalem, men kirketårnene, der rager op, henleder snarere tanken på en tysk middelalderby end på Orientens Jerusalem.

Det fjerde relief viser os OPSTANDELSEN.

Centralt i fremstillingen er den opstandne Jesus Kristus, som står på en kasse - kistel! Her har kunstneren taget sig en frihed, idet Jesus ikke blev begravet i en kiste, men gravlagt i en klippehule (Markus-evangeliet 15,46). Korset i den Opstandnes venstre hånd er ligeledes kunstnerens påfund. Langfredagens kors er her blevet til en sejrsfane, hvorfra Dannebrog (?) vajer. Bag den Opstandne ses en sollignende glorie, der skal symbolisere magten og kærligheden.

På hver side af den opstandne Jesus Kristus ses de romerske soldater, der var sat til at bevogte graven (Mattæus-evangeliet 27,62-66), og det er tydeligt, at de er skrækslagne over det, de her er vidner til.

Det femte og sidste relief forestiller KRISTI HIMMELFART.

Øverst i billedfeltet ser man et par fødder, der stikker frem fra en kjortel - Jesus Kristus på vej til Himlen. Lige under fødderne er der et bjerg, på hvis top man aner et par fodspor; hermed siges det til os, at den Himmelfarne har været på denne jord. I forgrunden ses nogle af Jesu disciple, som ser efter deres Herre og Mester (Apostlenes Gerninger 1,9-12).

På hver side af storfelterne er anbragt hermer - små søjler, der foroven er udformet som menneskekroppe. Syv af de ni hermer er kvindeskikkelser. Det er de såkaldte dyder, som genkendes på de attributter - dvs genstande - de har i hænderne.

Fra venstre mod højre har vi først de tre teologiske dyder:

1. TROEN - kvinde med en bog (den hellige skrift) i hånden.
  2. HÅBET - kvinde med opadvendt blik og det øverste af et anker i hånden.
  3. KÆRLIGHEDEN - kvinde der ammer et barn.
- Herefter følger de fire kardinaldyder (af det latinske ord *Car-do*, der betyder "dørtap", dvs det, hvormed det drejer sig):
4. RETFÆRDIGHEDEN - kvinde med et løftet sværd i den ene hånd og en vægt(?) i den anden.
  5. TAPPERHEDEN - kvinde med en brudt søjle på skulderen.
  6. KLOGSKABEN - kvinde med en slange i den ene hånd og et spejl(?) i den anden.
  7. MÅDEHOLDET - kvinde med en vandkande i den ene hånd og et vinbæger i den anden.

Efter de syv dyder følger så to hermer af mere ubestemmelig art:

8. En mand uden attribut - skal måske symbolisere en af lasterne. Og endelig
9. Gammel kone med hængibryster og vinger - er det mon den faldne engel Lucifer, vi her har for os?

I det vandrette felt under storfelterne og hermerne er indsat de for senrenæssancen så karakteristiske forvrængede menneske- og dyrehoveder.

Herunder igen følger så en udkåret frise, hvori er anbragt fire bevingede englehoveder. Og prædikestolens postament afsluttes i en drueklase, der skal minde os om vinen, som Jesus indstiftede nadveren med, symbolet på Jesu blod.

Prædikestolen har ingen inskriptioner, men i det vandrette felt mellem gesimsen og storfelterne ses i dag fem sorte felter. Måske har de tidligere indeholdt angivelse af skriftstederne, hvorfra de bibelske scener i reliefferne er taget.

Mange af renæssance- og baroktidens prædikestole var forsynet med en såkaldt lydhimmel, der var anbragt oven over stolen. "Himlen" var en praktisk foranstaltning, der skulle få lyden til at forplante sig ud mod menigheden.

I dag er der ingen lydhimmel over Oksbøl Kirkes prædikestol, men den har været der. Resterne af den, et par portalagtige topstykker, skulle efter sigende befinde sig på Flensborg Bymuseum. Den er ligesom prædikestolen skåret af Jørgen Ringnis, men den synes at have været mere til besvær end gavn. Om "himlen" hedder det nemlig i en optegnelse fra omkring 1850, at "man under Prædiken er nærved at slaae Panden imod den!"

Vi må formode, at det er på dette tidspunkt, at lydhimlen blev fjernet, samtidig med at prædikestolen blev malet i hvide, beige og grå farver, tillige med at nogle af delene blev forgyldt.

Sådan vil mange i sognet endnu kunne huske prædikestolen, idet den helt frem til 1972 stod i denne gyselige maling. På dette tidspunkt gik man i gang med en større restaurering af den gamle prædikestol for at føre den tilbage til sit oprindelige udseende.

Det var en af sognets dygtige håndværkere, malermester Martin Peter Jørgensen, Broballe, som det blev betroet at udføre dette meget omfattende arbejde. Det er virkelig en tillidserklæring at få lov til at udføre et sådant restaureringsarbejde, idet den øverste instans i sådanne sager, Nationalmuseet, ikke overlader det til hvem som helst. Det kræver såvel akkuratesse som kunstnerisk sans, men heldigvis var - og er - Martin Peter Jørgensen i besiddelse af disse egenskaber.

Men lad nu hans egen udførlige beretning om restaureringsarbejdet afslutte denne artikel:

"Mandag den 17. januar 1972 påbegyndtes arbejdet med restaureringen af prædikestolen i Oksbøl Kirke.

Da en gennemgribende restaurering, dvs fornyelsen af en del af træskærerarbejdet, samt fjernelse af en mængde rustne, håndsmedede søm, var nødvendig, kunne en nedtagning af stolen ikke undgås. Nedtagningen muliggjorde en sænkning af stolen, hvorfor menighedsrådet besluttede at lade en sådan sænkning - 40 cm - ske samtidig.

Snedkermester Svend Witte, Holm, og snedkermester Jørgen Bladt, Oksbøl, skilte prædikestolen ad i de fem dele, den består af. Dette arbejde forløb uden vanskeligheder og kunne fuldføres samme dag.

Onsdag den 19. januar havde menighedsrådet og undertegnede et møde med maleren Carl Bjerring, København. Denne ville - efter eenstemmigt ønske fra menighedsrådet - forsøge at få Nationalmuseet til at godkende en afdækning af prædikestolen i stedet for en opmaling; dog skulle en del af prædikestolen bevares i den gamle bemaling (1/2 tavle), imiteres som egetræ og stafferes som de øvrige dele af prædikestolen. Carl Bjerring opfordrede iøvrigt ved denne lejlighed til, at man tog kontakt med konservator Mogens Larsen fra Nationalmuseet.

Torsdag den 20. januar sorterede og nummererede Jørgen Bladt og undertegnede de dele af prædikestolen, der under nedtagningen var blevet skilt fra de enkelte tavler. Samme dag begyndte murer Ernst Trabant - fra murermester Urban Jensen, Broballe - forarbejdet til opsætningen af den bærende konstruktion, der som nævnt skulle sænkes.

Mandag den 24. januar indledte undertegnede afdækningen af de nederste stykker på prædikestolen. Inden dette var der dog udarbejdet en skitse af det pågældende felt, hvor der var påført navnene på de forskellige farver fra den sidste bemaling til den første partielle staffering. Samtidig lavedes en tavle med alle fundne farver reproduceret i olie.

Denne fremgangsmåde blev fulgt ved behandlingen af hele tavle II (Kobberslangen), samt delvis tavle V (Himmelfarten). Det viste sig imidlertid under arbejdet, at det var muligt at bevare den

første bemaling, selv om den var temmelig medtaget. Dette var en glædelig overraskelse, idet man efter afdækningen kunne nøjes med at give disse farver en opmaling.

På hvert enkelt stykke undersøgt, hvor og på hvilke felter disse farver fandtes, og først når denne undersøgelse var tilendebragt, blev malingen fjernet helt på de omkringliggende felter. Efter fjernelsen af disse lag maling, kunne der foretages en forsigtig afdækning (afrensning) af de resterende lag ind til den første bemaling.

I slutningen af juni måned blev konservator Mogens Larsen opfordret til at aflægge et besøg for at se på det efterhånden ret fremskredne arbejde. Tavle II og tavle V var afdækket helt, og endvidere billedfeltet på tavle IV (Opstandelsen). Mogens Larsen kunne fuldt ud acceptere den fulgte fremgangsmåde med afdækning ind til den første bemaling, og han ville overfor Nationalmuseet give udtryk for, at afrensningen blev foretaget på fuldt forsvarlig måde.

Sideløbende med afdækningsarbejdet måtte der gennemføres et betydeligt snedkerarbejde. Således blev alle tavler efter endt afdækning bragt til snedkermester Svend Wittes værksted i Holm, hvor snedker Jørgen Bladt fjernede søm, udførte nyt billedskærerarbejde, hvor det var påkrævet og iøvrigt samlede tavlerne ved hjælp af dyvler, et arbejde der krævede stor håndværkssmæssig kunnen, såvel som nøjagtighed og nænsomhed.

Egeplanken, som den ny overkant på prædikestolen blev fremstillet af, blev skænket af gårdejer Christian Møller, Povlsgård, Oksbøl Mark.

Som arbejdet skred frem, blev det stadig mere klart, hvordan de forskellige bemalinger havde set ud. Således viste det sig fx at de to første bemalinger havde været omtrent ens, samt at de begge var udført partielt. Endvidere kunne det konstateres, at hele prædikestolen før den første staffering var blevet behandlet med en tynd, mørkebrun oliemaling; sandsynligvis har den skullet virke som bejdse for at få træet til at stå mere ensartet. En morsom detalje i denne forbindelse er, at man muligvis allerede ved den første bemaling har eksperimenteret med farverne, da enkelte dele af guldbelægningen var overmalet med den brune bejdse. Da afdækningen af prædikestolen var så vidt fremskreden, at kun halvdelen af tavle III (Korsfæstelsen) manglede, modtog undertegnede besøg af konservator Mogens Larsen (det var den 25. november), der erklærede sig tilfreds med såvel de afdækkede dele af stolen som med farver og guldbelægning på det feldt, der var malet op i de farver, der havde været prædikestolens første bemaling.

Som bindemiddel til farverne benyttedes æg-tempera, hvilket også blev brugt som guldgrund. I overensstemmelse med den oprindelige guldbelægning tilsattes guldgrunden lidt rød farve.

Da prædikestolen var endelig afdækket, kunne stafferingen og guldbelægningen påbegyndes. Dette arbejde stod på den første halvanden måned af 1973.

Den 19. februar 1973 indledtes opsætningen af prædikestolen og arbejdet hermed var tilendebragt omkring den 1. marts. Efter opsætningen blev guldbelægningen lagt over med en fortyndet lak tilsat lidt orange og rød farve (lasur) for at dæmpe lidt på guldets glans. I denne forbindelse kan det iøvrigt bemærkes, at der er benyttet 22 karats guld, og at af de hidtidige guldbelægninger er det kun de to første, der er ægte guld. På det rektangulære felt under tavle III er der - efter Nationalmuseets ønske - ikke foretaget nogen retouchering af farverne (stafferingen). Den nyrestaurerede prædikestol blev indviet ved en gudstjeneste den 11. marts 1973."

Med dette blik ind i restauratorens værksted afsluttes denne artikel om Oksbøl Kirkes prædikestol, der i dag fremstår på smukkeste måde og vidner om tidligere tiders håndværksmæssige kunnen.

Oksbøl Kirkes indre, ca. 1920. Th. den bemalede prædikestol, tv. det i 1937 nedtagne pulpitur. I baggrunden ses altertavlen, der i 1957 blev erstattet af den middelalderlige fløjaltertavle fra 1400-tallet

I N D H O L D

<i>Jordebogen af 1794</i>	7
<i>Fra hus til hus i Mjels</i>	12
<i>Krigsminder</i>	17
<i>Oksbøl Nørregade</i>	25
<i>Den sandede vejs saga</i>	35
<i>Mjels Kro</i>	40
<i>Trange kår</i>	45
<i>Oksbøl Mose</i>	48
<i>Jubilæums-prolog</i>	51
<i>Smeden i Oksbøl</i>	53
<i>Chris - et portræt af en signatur</i>	56
<i>Nedermarken</i>	60
<i>Steg</i>	65
<i>Mjels Skole 1926</i>	78
<i>Dr. phil. Hans Jensen Jørgensen</i>	83
<i>Ringridning i Mjels</i>	92
<i>En Amerikarejse - 1892</i>	95
<i>Prædikestolen i Oksbøl Kirke</i>	99

Redaktionsudvalg: KARIN ERIKSEN, LEIF JESPERSEN, ERIK
NIELSEN, OLE W. SØRENSEN, HENNING
WRIBORG

Reproduktion og

foto : ERIK NIELSEN, Broballe

Kopiering: NORD-ALS OFFSET, Nordborg

Omslag: NETZLER TRYK, Sønderborg

OKSBØL SOGN

Historier og fortællinger 3

Scannet 2013 af Claus-Jørn Hjelm